

כאשר היה חוץ ממנו ויגור בו כאשר הגיעהו, וזה צטבע, שאל"כ תהיה תנועתה ללא תכלית, ולזה יהיה לה שלימות, וזהו הדעת היותר נראה לחוקרים. לכך אמר כאן שהענין הוא צרזון אל"ס לא זולת, אשר גזר שיהיה היא המרכז כדי שלא תמוט ותתנועע אנה ואנה, וזה בשכרה

שקלסמו. ועל דרך הדגש יתכן שרמו צוה לדעת אריסטו, וזה שהקילום המגיע לו יתבצר מכל העניינים הוא התמדת הטבע בכל דבר וסדרו, כי מזה יודע לכל מעלת הפועל יתבצר וכמ"ס לעיל, ולזה המליץ שהענין הזה הוא מפני הקילום העולה מהמים התחתונים, והם הנמצאות התחתונות שהוא המשך טבען וזורתן, ולזה היטה הארץ באמצע ולא תמוט כי זה טבעה:

ועל דרך דגש י"ל, שרצה היות פירוש יסד ארץ על מבוינה היותר מיוסדת על העמודים אשר

הם על המים כדאיתא בפ' אין דורשין [מגיגה יב ע"ב], אשר זה היסוד הטבעי, כי לפי הטבע היה ראוי שהמים יכסו על הארץ, שהקל יעלה על הכבד, אלא שזה מדרך ההשגחה להנהיג תכל ומלואה, כי אלמלא כן לא היה אפשר למציאות הנמצאים והצעלי חיים, וכמ"ס לעיל בפ"ה ס"ו. וזהו שאמר שבציל היות המים התחתונים ממליכים להקצ"ה, וזה רמז לנמצאות השפלות שעיקרן האדם, כי הם קודמים בקילוסו יתבצר קדימת מעלה, כי העבודה האנושית לשית יומר חסונה מהעליונים, והם היותר חשובים לדעת התורניים כמ"ס לעיל בסו"א, ולזה נתן פרוקופי לארץ ש"א תמוט ממקומה מעל המים שלא צטבעה, כדי שיהיה מציאות לאדם המקלם להקצ"ה:

בל תמוט עולם ועד. כבר ידעת מה שנחלקו קצת מחכמינו האחרונים בנחיתות העולם, שיש שהאמינו הפסדו, כפשוט הכתובים כי שמים כעשן נמלחו [ישעיה נא, ו], וכי כאשר השמים החדשים [שם סו, כג], וכן דעת הרב [מורה נבוכים] צח"צ פכ"ח וכ"ט שהוא נחית. והרב י' חסדאי במאמר ד' דרך א' מאור ה', כתב שהעולם נחית בזמן ר"ל שיפסד, אבל לא אל לא דבר, אלא שיפסד אל עולם אחר ילך זה ממנו מהלך השלימות. והנה לפי דעת הרב יהיה זה המאמר כפשוטו, שפרוקופי זה לא יסור לעולם, כי תמיד תהיה הארץ במקומה, כיון שאפשר שלא תפסד. אמנם לשאר הדעות ז"ל שזה לא נאמר אלא כל ימי הארץ, כי כל זמן קיומה לא תאבד ממכון שבתה. ועם שהרב הרחיק שם שיהיה מאמר עולם ועד נאמר על מדת זמן, ממה שאמר הכתוב [שמות טו, יח] ה' ימלוך לעולם ועד. י"ל דהא כדאיתא והא כדאיתא. ועל זה הדרך יתפרש ויעמידם לעד לעולם [תהלים קמא, ו]. אבל אין לפרש בשום שיטה שענין הפרוקופי ומאמר יסד ארץ לדעת המדרש הוא נחיתות הארץ

הוא דבתיב [תהלים קד, ה] יסד ארץ על מבוינה כל תמוט עולם ועד.

פרשה יג

א וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ [ב, ה]. הקא את אמר וכל שיח השדה, ולחלן את אמר [שם ט] ויצמח ה' אלהים מן האדמה, אמר רבי חנינא, לחלן לגן עדן, ובאן לישובו של עולם. תני רבי חייא, אלו ואלו לא צמחו עד שיירדו עליהם גשמים.

עצמו, ולא ענין המקומיות, ויסד הארץ הוא הרחבת הלשון, כלומר שישדה ציטוד מוסד קיים לכל יפסד, דא"כ מאי שנא הארץ, הרי השמים ג"כ יזכו לזה, שאם הארץ נחית כל שכן שהשמים נחיתים:

פרשה יג א וידהלן את אמר וכל שיח בוי. שפירשו שכשנגמרה הצריאה בששי קודם שנצבר אדם, עדיין לא היה שית, ועשב לא נמח, לפי שלא ירד מטר עד שנצבר אדם כמ"ס רש"י בחומש [ג, ה]. ולאו היינו טעמא כדכתב הרא"ש ז"ל [שם] דהאי קרא דוכל שית השדה אקרא דאלה תולדות קאי, וקרא דאלה תולדות אששי קאי, שאז נגמרו כל תולדות השמים והארץ, דהא למ"ד שהכל נצבר בראשון מהאי קרא כלעיל [יג, ג], אפשר לא קאי אששי. ואז"ל אם כן ראשית הפרשה כדאיתא באבכיר [הוצא צילקוט רמז יז]. אלא היינו טעמא מדכתיב בתריה ואדם אין, שפירשו שלא המטיר לפי שאדם אין כדפרש"י, וא"כ אפי' בששי לא המטיר קודם שנצבר אדם. והרא"ש עצמו זכר גם זה:

וידהלן את אמר ויצמח ה' אלהים. ומשמע דקודם צריאת האדם היה דגן עדן מיירי, וכתיב [ב, טו] ויטע ה' גן בעדן מקדם, ואמרין בפט"ו [ד] מקדם לצריחתו של עולם, וא"כ קשו קראי אהדדי, דהא קדמו עזי עדן לאדם, ומשני ר' חנינא דלהלן לגן עדן, שהוא הנצבר בג' במאמר ותולא הארץ, ובאן לא דיצר הכחוש אלא בש"א ישובו ש"א עולם, וכל שיח היינו בכל הישוב חוץ מגן עדן, ובארץ ר"ל בסתם הארץ. והיה דלעיל בפ"א [י] דאמר בג' צרא חילנות ודשאים וגן עדן, פליגא דהא דר' חנינא וס"ל כר' חייא דפליג הכא. והא דתפס הכא קרא דויצמח ולא קרא [א, יח] דותולא הארץ דשא דכתיב בג' צהדיא. היינו משום דלתשובת ר' חנינא מוקמינן לה בגן עדן, נקט הכא [צוקשית] ויצמח דמיירי בגן עדן, דהשתא תהיה תשובתו יותר קרובה. אי נמי דמשום דותולא הארץ הוא אפשר למידמי דשית השדה הוא מין מיוחד מזולת האילנות הנו' שם, וכן עשב השדה דהתם לא נזכר עשב השדה, והו"א דג' צמחו האילנות שמדרכס לנמות מעצמם, והכא מיירי באילנות שהאדם יורעם כגפן ותאנה, וכן עשב השדה כענין התבואה, כי זה לא נמח עד צא אדם, אבל מדכתיב ויצמח ה' כל עץ ע"כ לומר שכל מיני האילנות צמחו קודם לאדם. ומיהו לפי מאי דמשני התם לגן עדן, היינו אפי' אותולא הארץ, דמהשתא לא דחקי יפסין צההוא שינויא:

תאני ר' חייא אלו ואלו בוי. ודלא כר' חנינא דאוקי וכל שיח ציטודו של עולם דוקא, אלא כולם לא נמחו עד שירדו גשמים, ומ"ס ויצמח ה' היינו אחר שנצבר אדם וירדו

(כ)

[א, יג]

* (א, יג)

יג

דקא

צוקשית

גשמים. ומ"ש ויטע ה' גן צעדן מקדס, היינו נטיעה דוקא לא נמיחה, דהיינו בחוץ, אלא על פתח הקרקע עמדו עד יום ו', כדכתב רש"י לענין ומנחם הארץ. אבל אין לפרש אלו ואלו לא נמחו כלל לא בפנים ולא בחוץ. ולענין הקושיא ישיב ר' חייל דמקדס היינו למורח

כדפרש"י, דלא אשכחן לר"ל שפירשו כן מלת מקדס אלא מלפנים. ועוד דא"כ עיקר הסירוק חסר מדבריו. אבל לפירושו לא קשה, דמדבריו משמע דקאמר לא נמחו הא נטיעה מיהת הוא. ובעל מגלה עמוקות כתב בזה, שלפי שאי אפשר לנמיחה בזולת צי סיבות, שהן החוס המבשל והלחות המגדל, לכן תמחו אין אמר טרם יהיה בארץ, שר"ל קודם הווייתו בארץ, שהרי אי אפשר לנמח שום דבר אלא בהייתו אלו הצי סיבות, וסיבת תמיחתם בלתי הצמיחה צין מה שהוא בשכל בכה וצין מה שהוא חוץ לשכל בפועל, שבה טעו הרבה מהקודמים. ולכן אמר ר' חנינא דה"ץ דגן עדן בור, שגן עדן הוא השכל שמתעצבים בו הנפשות, והוא מנייר הדברים קודם היותם בפועל, וישובו ש"ל עולם הן היוצאות לפועל ובהן מתעצב העולם, ועל זה יש לו קוד ולא הצנתי ענינו:

ב כל האילנות בארץ משיחים. ולהכי איקרו שית. ואף על גב דמשמע שכן שמש כדכתיב [בראשית כא, טו] תחת אחד השיחים ואין צריך טעם בשם, כי כמה דברים אשר להם שמות נרדפים. היכא דאיכא למידרש דרשינן:

כל האילנות בארץ משיחים עם הבריות. כתב רש"י כאדם שמונה לחצירו כור חטים על מנת לפרוע לו אחר זמן כוריים, כך כלום אדם זורע סאה של חטים אלא להוציא ממנו כמה סאין, נמנע שכהארץ מוציאה פירותיה כאילו היא מסיחה עם הבריות שמחזרת להם מה שהוציאו בה. ולפ"ז אחי שפיר מ"ש כל האילנות להנאתן ש"ל בריות גבראוי הכא, אבל לפי זה הארץ כאלו מסיחה מיצעי ליה. גם לא ידעתי איך יפרש כל האילנות כאילו מסיחים זה עם זה. ולי יראה שסיחתן היא נשיבת הרוח אשר בתוך האילנות, שמתנועעים ומשמיעים קול כאילו מסיחים זה עם זה ועם השומע, וכדאמר לקמן בפ"י [ו] אומרים לאילני מאכל למה אין קולכם הולך בו. אי נמי שאמר כן על מה שירמזו בנענועם זה אלל זה כענין שיחת דקלים [סוכה כח ע"א], שפירשו בתשובת [הגאונים מוספאיה סי' ג] יום שאין בו נשיבת רוח, במקום שגני אדם צקאים פורקים

ב וכל שיח השדה. כל האילנות באלו משיחין אלו עם אלו. כל האילנות באלו משיחין עם הבריות. כל האילנות להנאתן של בריות נבראו. מעשה באחד שבצר את פרמו ולין בתוכו, ובאת הרוח ופגעיתו. כל שיחתן של בריות אינה אלא על הארץ, עבדת ארעא, לא עבדת. וכל תפלתן של בריות אינה אלא על הארץ, מרי תעבד ארעא, מרי תצליח ארעא. כל תפלתן של ישראל אינו אלא על בית המקדש, מרי יתבני בית מקדשא, מרי מתי יתבני בית מקדשא.

ג כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ [ב, ה]. מזכיר שם מלא על עולם מלא. אמר רבי חלפאי, בשם שהוא

סדין צין הדקלים ואין מתנועע, ועומדים צין שני דקלים הקרובים זה לזה ורואים איך ינועו חרותיהם זה אלל זה, יש צו סימנים שמכירים בהן הצקאים כמה דברים, וכמ"ש צערוך צערוך סח. וצטור טוב מזמור ק"ד [ט] איתא על ג' דברים אלו עומדים ואינו יודע מהו,

החוקע יחד בארץ ונשמע ממקום אחר, וקולו של סוס כשהוא רץ ומרמית, ומנין עפאים יתנו קול. אבל לא מנאחי טעם למ"ש וב"ה האילנות להנאתן בור, כי לא מנאחי שית מלשון הנאה. אם לא שנאמר שר"ל להנאתן של כל הבריות, שאפילו הרוחות והשדים נהנים בזה ששוכנים ביניהם וכעוצל דצמחון:

ובאת הרוח ופגעיתו. פירוש הרוח שהיה יושב בתוכו, כענין הרוח שהיה על המעין דאמר לקמן בספר ויקרא פכ"ד [ג], והוא כח ממיי השמים. ויראה דדריש כל שיח השדה מלשון שד, לרמוז בעלמא מדאצטריך לומר שדה, דהוה סגי דלכתוב וכל שית. ומהאי טעמא נמי דרשינן כל שיחתן ש"ל בריות אינה אלא על הארץ בור, כלומר כל השיחות הן צעסקי

השדה כי ממנו מוצאות חיים: וב"ה תפלתן ש"ל ישראל בור. דצית המקדש איקרי שדה, כדאמרין בפסחים פרק האשה [פח ע"א] יצחק קראו שדה, שנאמר [בראשית כד, סג] ויאל יצחק לשוח בשדה. ודריש נמי להך דרשא, דאי למ"ש וכל שיחתן בו לצד, וכל שית הארץ מיצעי ליה.

ג מזכיר שם מלא. פי' צאומרו ביום עשות ה' א"י"ם ומשם ואילן, דעד השתא לא קאמר אלא אלי"ם שעדיין לא נגמר העולם, אבל עתה שהיה העולם מלא הזכיר שם מלא. והא פליגא אדלעיל בסוף הפרשה הקודמת דקאמר מפני מדת הדין ומדת רחמים. ויראה דבהא קמפלגי, דההיא דלעיל ס"ל דראשית הפרשה אלה תולדות השמים כמדרש אבכיר [ילקוט רמז יז] כדכתיבנא לעיל [טו ד"ה ה'], ולהכי אחי שפיר ההוא טעמא ולא האי טעמא. והכא ס"ל כפשטיה דקרא, דתחלת הפרשה בראשית, והאי קרא דללה תולדות אגמר מעשי השעי קאי, ולהכי אחי שפיר האי טעמא ולא ההוא דלעיל. ומה שנכתב זה אקרא דכי לא המטיר ולא אציו עשות, היינו משום חוספחיה דר' חלפאי שמזכיר שם מלא ג"כ צירידת גשמים, דהיינו צהאי קרא דהא הוי חידושא טפי, דאפי' משום גשמים לחוד ראוי להזכיר שם מלא:

ואין

גבתי

ואין

אין

מוזכיר שם מלא על עולם מלא. שעד שלא נשלם העולם לא יאות להזכיר עליו שם מלא, כיון דהוה חסר, אבל אחר שהוא על מלואו הזכיר שם מלא, כי שמו יתברך מתעלה בשלימות בריאתו. ואע"ג דנב' אותיות לצד צרצ' העולמות, כדאמרין בפרשה הקודמת [ט],

מ"מ יזכיר שם מלא עליו שהוא נצח בתכלית השלימות:

ועל דרך דרש י"ל, כי לפי שהשם מורה על המהות והעצם וכל הפעולות, אמנם ידיעתו בשמותיו יתברך אינם מזד הוראתם על מהותו, שמהותו נמנע ההשגה אלא מזד פעולותיו, שמהוה הצד אנו מכירים אותו, לכן מוזכר שם מלא

בעולם מלא, כי לפי שלימות פעולותיו נכיר גדולת שמו ומעלתו על הפעולות, ולכן אמר ר' חלפאי שבבחינה זו ג"כ יאות זכרונם בגשמים לצדם אשר זה הרצה מנפלאותיו יתברך כמ"ס בסמוך, וכמ"ס לעיל בפ"ד [ד"ה ואלו] שאין מתעבדות. אי נמי לפי ששם בן ד' מורה על היות מהוה ההיות, לכן כל זמן שלא נשלמו ההיות לא נזכר אלא שם אלי"ם, ועתה שנשלמו מוזכר עמו שם ההו"ה. ור' חלפאי הוסיף שג"כ יאמר בירידת גשמים שהיא הויה נכדלת. אי נמי שם מלא ר"ל שלם, על דרך [בראשית כג, ט] צכסף מלא, והכוונה כי שם בן ד' שהוא מדת הרחמים הוא השלם והמדה הרצויה, וצולתה אי אפשר כדלעיל, ולכן הזכיר שם זה על עולם מלא, כי כן איות אל היות העולם מלא ועומד צעמדו שיתנהג צו בשם זה, כי אם יצא במשפט גמור אי אפשר להתקיים ויפסק העולם. ור' חלפאי הוסיף שאף בגשמים ראוי שיתנהג במדת רחמים, שאם לא יפתח ידו אלא כשיזכו, יפסק העולם, וכמ"ס בפרשה הסמוכה ירידת גשמים לצדיקים ולרשעים. אי נמי הכוונה בזה שהשגחתו יתברך מקפת בכל העולם במלואו, על דרך [ישעיה ו, ג] מלא כל הארץ כבודו, ולכן הזכיר שם מלא לומר שהשגחתו שלמה ואינה ע"י אמצעיית. [ור"ת] [ורבן] חלפאי הוסיף בגשמים ג"כ הוא כן, להוציא מלב החושבים שאין ההשגחה אלא ככוללים לא בלתיים, לזה אמר שאפי' בגשמים שהם פרטי אחד מהויות שבעולם, תהיה השגחתו. או להוציא מלב החושבים שאין מצוה להשגחה בדברים הטבעיים, והוא שקר, שההשגחה דבקה בכל, ולזה אמר שהרי הגשמים שענין כפי דעת הטבעיים ענין טבעי שהוא מעליית האידים, ולפי האמת הן דרך נס בהשגחה ה' כמ"ס בפ' הסמוכה ב"ה:

בך הוא מוזכר שם מלא בירידת גשמים. מפני ששקולה ככל מעשה בראשית כדאמר רב הושעיא בסמוך:

בך הוא מוזכר שם מלא בירידת גשמים. קשה שהרי בכל הפרשה ג"כ נזכר שם מלא ביצירת אדם ויצירת החיה וצנין חוה, ואם מפני שכל זה כחוצ אחר ויכלו, שכבר העולם מלא נכתב בהן שם מלא, מה מעלת ירידת גשמים. ולקמן בפט"ו [א] אמאי קשה להו במ"ס שם מלא על נטיעת הגן.

ושמא י"ל דגבי יצירה לא קשה, שהוא פועל שלם וראוי להזכיר זה שם שלם, אבל צענין ירידת גשמים ונטיעת הגן שאינן בריאה אלא דבר הנוהג תמיד, הוצרכו לתת טעם:

ג' דברים שקול"ם. ליכא למימר שאמר כן על מה שזכר שם מלא בשלשון בפרשה זה אחר זה, כיום עשות כו', כי לא המטיר כו', ויזכר ה' אלי"ם כו', ודרך מציאותו קמטיב להו, שבראשונה נמצאת הארץ ואח"כ האדם ואח"כ המטר. שהרי לא נזכר שם מלא על הארץ לצדה. ועוד דגנן וצחיה נמי נזכר שם מלא. וליכא למימר נמי שרמו אל היות האדם עשוי מהארץ והמטר כדלקמן ריש פ"ד, דא"כ

אין כאן ג' דברים אלא ארץ ומטר, והאדם מורכב משניהם, וא"כ אינם שקולים, דאדם עדיף דאית ביה תרתי. אלא נראה שהוא נתינת טעם למה שלא ירדו גשמים עד שיצא אדם, דקשה דמה צורך לאדם לעצוד האדמה, שכל הבריאות היו על ידו יתברך, והיה ראוי שירדו הגשמים וינמחו צמות ואדם אין. והשיב שזה לפי שג' אלה שקולים, ולהורות זה לא ירד המטר עד צא אדם, כי אם אין אדם אין מטר, שאינה יורדת אלא בתפלתו כדמשמע בפרקין [ה]. ורש"י בפירוש החומש נתן טעם אחר:

ועל דרך דרש י"ל, שרמו לג' התחלות ההויה, החומר, והזורה, וההעדר. ואעפ"י שהעדר סיבה מקריה, אחר ששלשמן הכרחיות להויה, אמר ששקול"ם שששתן, וארץ רמו לחומר, ומטר רמו להעדר שהוא מפסק המורכבים, כמו שהמטר ממחה ומפסק הדברים כצנינים והמגדלים. והאדם רמו לצורה שהיא השלימה שצורות השפלות, ואמר שאם אין חומר אין העדר שיהיה כרוך, ואם אין העדר אין ג"כ חומר, כי החומר צמחו חומר ההעדר דבק בו, ואם אין שניהם אין הלוות הצורה:

ושלששתן מג' אותיות. כלומר יש סמך והוראה אל שקולם מזד אותיותיהם, ששלשום שוים צמנין. גם אפשר שהיות אותיותיהם משולשות יורה היות כל אחד צריך לצי' חזיריו, כאילו שלשום אחים ולא יתפרדו, דאין חפץ בלאחד בזולת חזיריו. אי נמי לפי שמנין השלשה מנין חשוב כדכתיבנא לעיל בפ"ד ס"ד [ד"ה שלשה], הנה כיון דשלשמן משולשים יורה היותם שוים צמעה כחאח:

ל'מדרך שאם אין ארץ. כלומר שמה שהן שקולים הוא שאין מציאות לזה בלתי זה ושלשמן צריכין זה לזה. ויש ללמוד מכאן שג' הסיבות אשר לכל מעשה קודם הגעת הסיבה התכליתית, שהן החומרית, והזורית, והפועלת, זו צו, עס שהתכלית ודאי עיקר. כי הארץ היא החומר, והמטר מקנה לארץ צורת ההויה והצמיחה, והוא שאמר בפ"ק דתעניות ו' ע"ב מטרם בעלה דארעא, כדכתיב [ישעיה נה, י] והולידה והצמיחה, כי הזכר רמו לצורה בכל מקום, והאדם הוא הפועל והעובד זה:

(ס' 3)

הגויה

י"א

(ס' 2) [הסיון]

(ס' 2) [הסיון]

מלכות

(נכ"י)

(ס' 3)

13

ואם אין שניהם אין אדם. והוא הדין דאם אין אדם אין שניהם, ולא הוצרך להאריך שהוא מוכן מהענין. ואפשר לנפשיטותה טפי אשמטה, דאם יש מקום להגדיל ביניהם הוא האדם שהוא עיקר גדול, ופשיטא שאם אין אדם אין שניהם:

ד קשה היא גבורת גשמים.

משום דאמר לעיל שזכר עליה

ג' פעמים שם מלא להשיבוטם,

מיימי הכא גדולתה מה היא:

קשה היא גבורות גשמים.

לכאורה משמע דהכי

פירשו, גדול וחשוב הוא יום

הגשמים ככל הנריאה, וטעמא לפי

סקיום הדבר שקול בהמלכותו, וכיון

נחמדות

דע"י הגשמים העולם מתקיים וזולתו היה נפסד, שקול

כנריאה. ואמר בלשון קשה, שהדבר יקר הערך דרכו להמלא

בקושי. אבל אין זה מחזור, דהיינו דקאמר שקול כחמית

המתים. ועוד דמ"מ נוח שיאמר גדול. והנכון שפירשו

שבגשמים יש מעשה נסים גדולים ולזה קשה כנריאה, לאפוקי

מהחושבים שהן בטבע, וזה שקר, שאינו מתמיד על אופן אחד

בכל שנה ושנה בזמן אחד כענין הדברים הטבעיים, אבל בא

בזמנים מתחלפים ובפנים שונים ובדרך פלא, שאינו נוהג תמיד

מנהג אחד ולא בדרך טבעי, שאחר שנפסק זמן רב וגבר היוצא,

לא היה ריבוי שיחזור האויר להתחלל פעם אחרת ולהעלות

אידים, הנה זה ממה שיוצא שאין הויית המטר בזמנים

מתחלפים אלא ברצון רוצה. גם אי אפשר ליחס הוייתו אל

המקרה, שהדברים המקריים אינם תמיד, באופן שישלם בהם

קיום המציאות בזה האופן, וכמ"ש בעל העקרים במאמר ד'

פ"ח. והכי משמע מדמייתי עושה גדולות. וה"ל משמע

מדמניא בפ"ק דתעניות [ע"ע] ואין צין טפה לטפה [אלא]

כמלא נימא, ללמדך שגדול יום גשמים כיום שנבראו בו שמים

וארץ שנאמר עושה גדולות כו'. וה"ל משמע במדרש קהלת

[א, ו] דמייתי לה סיעתא לר' יהושע דאמר שהגשמים ממים

העליונים, ועכ"ל אין טפה נוגעת בחזרתה, שמעשה נסים יש

בדבר כדפירשתי שם. ובלשון הזה אמר בפ' ערבי פסחים

[פסחים ק"ח ע"ב] קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף,

פירוש שה' עושה לו נס כקריעת ים סוף, ואעפ"י שאין קושי

בחקו יתבדך במעשה הנסים קאמר לשון קושי, לפי מראה

עיינו שיראה הנס דבר קשה. ולפי זה לא פליג ר' הושעיא

ארשב"י דאמר לעיל ג' דברים שקולים, והכא אוקי גשמים

כנגד הכל. דרשב"י איירי לענין חשיבות, ור' הושעיא מייירי

לענין מעשה נסים. גם מ"ש בפ"ק דתעניות [ו' ע"ב] אמר ר'

חמא בר חנינא גדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ,

שנאמר [ישעיה מה, ח] הרעופו שמים כו', הכי פירושו. ואין

להקשות אמאי לא מיימי הכא מההיא קרא, שדחיינו מבוזרת

דאנטריך לדיוקי מדכתיב בראשיתו ולא בראשית. ויש לדחות

לעולם אשחקים קאי, ופירושו בראשיתו לכל אחד מהם, כדרך

(רפ"ד) (כ"א)

א (י"ט) (כ"א) ב' (י"ט) (כ"א)

י"ט

י"ט (י"ט) (כ"א)

הכחוש בכמה דוכתי. וגם אין להקשות אמאי לא מיימי ר' חמא

מקראי דהכא, שדחיינו כל אחד מבוזר כדאכתוב בסמוך:

וע"ל דרך דרש י"ל, שהקושי בחקו יתבדך הוא מת פרנסה לכל

העולם עם היות בו בלתי ראוי, וזה אומרו במעשה

בראשית שלא היה כדאי, אלא

שנברא במדת חסד, כדכתיב [מהלים

פס, ג] עולם חסד יבנה. ומה נאה

לפי זה מ"ש בסמוך וגדולה

מתחייית המתים שזה לישראל

ולזה הכוונה שגדולת הנס וקושי

הוא העשותו למי שאינו ראוי,

שמדת הדין מקטרגת. ועל זה

הדרך פירשו רבים הא דקשים

מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף, שכמו שקריעת ים סוף

היתה קשה לפני ה' לעשות נס לפי שלא היו ראויים אליו,

כמ"ש [וכייה י, יא] ועבר בים לרה כו', כן מזונותיו של אדם:

גבורת גשמים. בריש תעניות [ג ע"א] מאי גבורות גשמים,

אמר ר' יוחנן מפני שיוצאין בגבורה, שנאמר עושה

גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר, וכתיב הנותן

מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות. מאי משמע,

אמר רבה בר שילא אחיא חקר חקר מזרייתו של עולם, כתיב

הכא עושה גדולות עד אין חקר, וכתיב התם [ישעיה מ, ח]

הלא ידעת אם לא שמעת אלאי עולם ה' בורא קנאות הארץ

לא ייעף ולא ייגע אין חקר למצותו, וכתיב [מהלים סה, ו] מכין

הרים בכחו נאור בגבורה. ופרש"י כתיב עושה גדולות עד אין

חקר, אלמא דכתיב חקר בגשמים וכתיב חקר בנרייתו של עולם,

מה ברייתו של עולם כתיב ביה גבורה, אף גשמים הוי כמאן

דכתיב ביה גבורה. ולפי זה אין כתוב בגשמים גבורה אלא

מגז"ש משוינן להו והו"ל כמאן דכתיב ביה. אבל המוספות

[שם] פירשו דכי היכי דהאי חקר בנריית העולם ר"ל בגבורה,

ה"ל גבי גשמים האי חקר נמי ר"ל גבורות. והקשו המוספות

אמאי נקט גבורות טפי מכא או גדולה, ומירצו דמן הדין נקט

גבורות משום טעמא דאיכא כח ואיכא גדולה, אי נמי משום

דהצרכה מתחלת בגבורה, להכי נקט גבורות. ולפי מ"ש דר"ל

שהיא דרך נס אחי שפיר דנקט גבורות, שמורה על תגבורת

המופת והנס. וכן יראה מלשון עין יעקב [תענית סז] שפירש

שיוצאין בגבורה אחת מגבורותיו של הקב"ה כו'. והרמב"ם

כתב בפ' אין עומדין [ברכות פ"ה מ"ב] בפ' דמתני' דמזכירין

גבורות גשמים, שכינה אותו במלת גבורה לגדול תועלתו. ויש

לתמוה שהרי גמרא ערוכה דקאמר מפני שיוצאין בגבורה.

ושמא דס"ל דהא דאמר גדול יום הגשמים כמעשה בראשית,

שחשבה בתועלת כפירוש הנ"ל. וי"ל נמי דהא דמקשינן הכא

גשמים למעשה בראשית צענין גבורה, היינו הא:

דבתיב עושה גדולות כו'. דאל"כ קשה שאחר שריבה בשבח

המקום שאין חקר, איך פרט דבר אחד לבד, שזה

מיעוט בשבח. אלא דהכי קאמר עושה גדולות הוא בלי חקר

וזהו איש
אשר
הוא

א"כ

א (י"ט) (כ"א)

ר' מנחם, דהא נשאת עון עמך כתיב מוקמי אספת
כז', וכיון דדריש אספת סמוך ארצית מכל שכן נשאת. אבל ר'
מנחם לא ס"ל דר' יוחנן, אלא דוקא נשאת עון עמך דסמיך

(:z q)

21/2

אקרא דרנית ולא אספת, ללא דריש קרא לפני פניו, דומה למ"ש צפ' צמה מדליקין [צמח לצ"ע] צמיחת הצנים פליגי בה ר' חייא בר אבא ור' יוסי, חד אמר צעון צמורה וחד אמר צעון ציטול תורה. למ"ד צעון צמורה מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו, ר"ל למען ירבו ימיכם

צמורה ירבו ימיכם

נדרש לפניו, דקאי אקרא דלקמיה ומשחתי צמורה, ולא לפני פניו ולמדחם אותם את צניכס. ולמ"ד צעון ציטול תורה מקרא נדרש לפניו ולפני פניו. ומה שהקדים המאמר דברי ר' יוחנן, אפשר משום דחשיב מר' תנחום, ונשיאח העון צלי אסיפת עברה הוא כשיפקד מעט מעט, וכדאשכחן במרגלים שאמר [נמדנר יד, כ] סלחתי כדברך, ועכ"ז שמר עברתי וכולם נמדנר:

[ו]

אסיפת

אסיפת

שהיא אוספת. פשיטא דלפניו קאמי, ואין קפידא ללא קאמר אף כמ"ש אינך.

שהיא אוספת. ונכלל כינוס גליות לא תמחייב אסיפת העברה וכפרת החטא, דהא לא מכנסת מיד קאמר אלא שמקרבת כדפי',

אסיפת

וא"כ אפשר שנתחלה יפרע מחטאיהם:

אף מבפרת על החטאים. כלומר אפילו על הזדונות, וכדמיימי מנשאת עון עמך. אבל לר' יוחנן לא אהני אלא אשוגג בקרבנות. אי נמי י"ל דלר' יוחנן אע"ג דמרתה קצת אינו מכפר לגמרי.

אסיפת

אסיפת

ושקולא בגדר תחית המיתים. שהצואה גדילה זה ועל ידה בני אדם חיים, וכן פרש"י, והכי איתא צהדיא בירושלמי פ' אין עומדין [ברכות פ"ה ה"ב]. אך קשה קצת למה יהיו חיים אלו שהם חיי טעה, שקולים כחמית הממים שהם חיים נפלאים. וצירושלמי דפ"ק דמעניות [ה"א] תמה ר' יוסי איך אמר שהיא כחמית הממים, שהרי כחמית הממים אדם רוצה בו בכל עת שיהיה, מה שאין כן בגשמים שאין אדם רוצה בהן בכל העמים. וי"ל דר' חייא סבר דכיון דמאד אחר ירידת גשמים גדולה מתחית הממים, שהיא לישראל ולאומות העולם, שקולים הם כאחת. ור' חייא בר אבא אמר דלעולם גדולה מתחית הממים, דההיא עדיפא:

אסיפת

אף חכמים קבעו אותה בתחית המיתים. נראה ללא יהיב טעמא למה קבעו כחמית הממים טפי משאר צרכות, דא"כ למ"ל מפני שקולה, דאפי' תימא שאינה שקולה ממש כחמית הממים, פשיטא דיותר ראוי לקבעה כחמית הממים מבשאר דוכתי כיון דהוי חיות לעולם, אלא לעיקר הזכרתם יהיב טעמא, דכיון דאח"כ צעין לומר שאלה צרכות השנים, לא היה צורך לחקן הזכרתם כלל, אלא משום דשקולה כחמית

אסיפת

הממים ראוי להזכירה עמה. והכי משמע מלשון הגמרא צפ' אין עומדין [ברכות לג ע"א] דגרסינן מזכירין גבורות גשמים, מאי טעמא, אמר ר' יוסף מתוך שקולה כחמית הממים לפיכך קבעו כחמית הממים, לא קאמר גבורות גשמים כחמית הממים מאי טעמא, כדקאמר בתר הכי ושאלה צרכות השנים מאי טעמא, הצדלה צחון הדעת מאי טעמא. וא"ת ולימא דמשום דאמר אמה גבור תקנו זה גבורות גשמים. הא לא קשיא דאין תכלית הצרכה להזכיר גבורותיו יתברך, כי זה נזכר בצרכה ראשונה באומרו קונה הכל, אלא תכליתה להזכיר כחמית הממים, ומשום דהיה נס גדול ואגבה תקנו זה גבורות גשמים, התחילה הצרכה באמה גבור. ועוד דאי להזכיר גבורות ה' אחא, מאי איריא דנקט גבורה זו טפי מכמה גבורות וגדולות שה' עושה. ומיהו אפשר לומר דמשום דשקולה כמעשה בראשית קבעי למה קבעו כחמית הממים ולא באבות גבי קונה הכל. ומשני דכיון דשקולה נמי כחמית

כ

צמורה

הממים עדיפא טפי להזכירה כחמית הממים שדומה לה צמורה. ולפי זה לא יקשה לר' חייא דאמר שקולה כחמית הממים, למה לא תקנוה באבות, דרצ' הושעיא נמי מודה דשקולה כחמית הממים. בזו יד ובזו יד ב'. מגו"ש ילפינן דחיות גשמים שקול כחמית הממים, ומשום דילפוטא דגו"ש דצרכות מילתא קלישתא, מיימי נמי פתיחה פתיחה. ור' אלעזר מיימי נמי שירה שירה. ויתכן שביד פתיחה יכוין היומן שוות צעין אחר, והוא היות מפסח שחיהן ציד הקציה ולא ציד שלית, כדאמרין לקמן פ"ג [ג]. ועל דרך דרש י"ל שרמו באומרו יד פתיחה, למ"ש לעיל שהגשמים אינן ענין מקרי ולא טבעי. וכנגד הא' אמר בזו יד, שטבע המקרה הוא צלמי היות לו התחלה וסיומה שממנו נמשך, אבל כאן יש יד עשאו והכיננו. וכנגד הב' אמר בזו פתיחה ב', לפי שמה יורה על צלמי היותה טבעית חזרת הלחות אחרי היוצא כנו"ל, לזה אמר פתיחה, שכל פעם הוא דבר חידוש בעולם, אחרי שגר ענינו מקודם, כדבר שצריך פתיחה אחרי הסגרה. ומ"ש בזו שירה ב' הוא השואלן צעין אחר, שכמו שציוס התחיה יש שמחה גמורה כן ציוס הגשמים, כדאמרין בסמוך.

בזו יד ובזו יד ב'. מגו"ש ילפינן דחיות גשמים שקול כחמית הממים, ומשום דילפוטא דגו"ש דצרכות מילתא קלישתא, מיימי נמי פתיחה פתיחה. ור' אלעזר מיימי נמי שירה שירה. ויתכן שביד פתיחה יכוין היומן שוות צעין אחר, והוא היות מפסח שחיהן ציד הקציה ולא ציד שלית, כדאמרין לקמן פ"ג [ג]. ועל דרך דרש י"ל שרמו באומרו יד פתיחה, למ"ש לעיל שהגשמים אינן ענין מקרי ולא טבעי. וכנגד הא' אמר בזו יד, שטבע המקרה הוא צלמי היות לו התחלה וסיומה שממנו נמשך, אבל כאן יש יד עשאו והכיננו. וכנגד הב' אמר בזו פתיחה ב', לפי שמה יורה על צלמי היותה טבעית חזרת הלחות אחרי היוצא כנו"ל, לזה אמר פתיחה, שכל פעם הוא דבר חידוש בעולם, אחרי שגר ענינו מקודם, כדבר שצריך פתיחה אחרי הסגרה. ומ"ש בזו שירה ב' הוא השואלן צעין אחר, שכמו שציוס התחיה יש שמחה גמורה כן ציוס הגשמים, כדאמרין בסמוך.

בזו פתיחה יפתח ה' ד'. לא מיימי פתיחה מפותח את ידך שהזכיר, דההיא פתיחה קאי אידיז והוא צעי פתיחה בגשמים, כגון פתיחה דחמית הממים דהויא צמקום התחיה עצמה, ועוד דמדאורייתא עדיף.

בזו פתיחה יפתח ה' ד'. לא מיימי פתיחה מפותח את ידך שהזכיר, דההיא פתיחה קאי אידיז והוא צעי פתיחה בגשמים, כגון פתיחה דחמית הממים דהויא צמקום התחיה עצמה, ועוד דמדאורייתא עדיף.

אסיפת

אסיפת

אסיפת

לנדיקים ולרשעים. וגם רש"י כתב וז"ל רשעי עכו"ם אינן חיים, שנאמר [ישעיה סו, כד] כי חולעתם לא תמות, משמע דס"ל לאומות העולם חיים.

ועדיין יש לדקדק שאם אין תחיית המתים אלא לנדיקים כמו שנראה מאגדות אלו, וכ"כ הגאון

ורבם מהאחרונים כמו שזכר ר"י אברבנאל צ"ח [נחלת אבות] דמתני' דהילודים נמות שבמסכת אבות פ"ד [מכ"ב] ובהקדמתו לפי

ישעיהו, ובמעייני הישועה מעין י"א חמר ט', מה זה ששנינו [סנהדרין 5 ע"א] כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, ולא הוציאו אלא הכופרים בתחיית המתים ומורה מן

השמים ודומיהם, נראה שחסם בני ישראל ואפי' הרשעים יקומו לתחיית המתים. ועוד שנינו [שם קט ע"א] דור המבול ודור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא ואין עומדים דין, ובאנשי סדום נחלקו אם עומדין דין, וכן לקמן בפכ"ו סי"א שאין דור המבול חיים לתחיית המתים, וכן בשוחר טוב מזמור

א', ואם אין תחיית המתים אלא לנדיקים, פשיטא שלא יעמדו דורות אלו, וטובים מהם. אלא משמע שגם מהרשעים יקומו לדין, ואלה לא יזכו לזה. ועוד קשה מהכתוב [דניאל יב, ב] שאומר ורבים מישני אדמת עפר יקומו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות, נראה שהקמים יהיה לידון לחרפות, וא"כ מה רשעים יקומו.

ועוד קשה מדמניא ג' כמות ליום הדין, אחת של נדיקים גמורים ואחת של צנוניים ואחת של רשעים גמורים כו', כדאיחא צפ"ק דר"ה [טו ע"ב], ובתחיית המתים מיירי כדפרש"י ותוס' והרמב"ן בשער הגמול, והוא מוכרח מקראי

דמייתי חסם. ועוד קשה דבפרקי רבי אליעזר [פ"ג] אמר שכל המתים עולים לתחיית המתים חוץ מדור המבול, שנאמר [ישעיה כו, יד] רפאים כל יקומו. והר"ן חסדאי בספר אור ה' מ"ג כלל ד' פ"ד העיר על פי שיטתו בתכלית התחיה שהיא להראות

היושר האלהי, שהגמול והעונש יגיעו לעובד עצמו, והוא הגוף עם הנפש, שלפי זה למה יהיה לקצתם ולא לקצתם. וכן העיר ר"י אברבנאל להרמב"ן שסובר כן בתכלית התחיה. ועוד העיר ר"י אברבנאל ממה שאמר הכתוב [דניאל יב, ב] ורבים מישני אדמת עפר, שאם אין תחיית המתים אלא לנדיקים אינם רבים

אלא מעט מהרבה. ועוד שחקות תחיית המתים שגורה צפי כל אומות העולם, נראה שטבע האמת כך הוא שאפי' מאומות העולם יזכו לתחיה. אפס כי אין בזה כלום, כי אין לנו ראיה מחקות אומות העולם, כי כל מניחי נימוסי ה', העתיקו עיקרי תורתנו להם, וכולם יאמינו בדציקות ה' בהם. גם אין דיוקו ממאמר רבים [כלומר] כי הנדיקים עם היותם מעטים בכל דור, בהוסדם יחד נדיקי כל הדורות יטרפו להשגות גדול. אמנם

הספיקות הראשונות נריכין עיון. ודור"ן חסדאי העלה צדדו זה שהתחיה לנדיקים גמורים וברשעים גמורים, כי די בהם הראות היושר האלהי אלה לחיי עולם ואלה לחרפות, והצנוניים שלא הגיעו למדרגה

בזו שירה ירונו יושבי סלע, ואם תאמר והיכא רמזא דמיירי בתחיית המתים, דלא משמע דמיירי אלא לענין משיח. י"ל דס"ל כדעת החושבים שתחיית המתים צימות משחטנו, ולקמן בפכ"ו ס"ג [ד"ה אין מיתה] נזכר מחלוקת זה. ועוד י"ל דס"ל כדלמרינן בספרי [האינו פי' שלג]

ירונו יושבי סלע היינו אבות ואמהות, דדרשי ליה על דרך [נמדבר כג, ט] כי מראש נזרים ארחנו, וא"כ בתחיית המתים מיירי. וגדולה בתחיית המתים. יש

מפרשים לדאדרבה גריעותא היא שיהנו זה רשעים, כדלמרינן בסוף אלה הדברים רבה [יא, ג] שאמר משה לאברהם, אחת

ונת ערלים ואני ונתי נמולים. ולא קושיא היא, דלעולם יש זה חשיבות שהועיל יותר, ולא דמי למה שאמר משה לאברהם, לדאברהם לא זון נמולים זולת בני ציתו, ואילו הוה זון ערלים ונמולים הוה עדיף טפי. ואפשר ג"כ דלא קאמר גדולה משום חשיבות, אלא כלומר גדולה תועלתה, או גדול החסד שה' עושה. ועל דרך דרש כבר כתבתי לעיל ענין אחר.

תחית המתים ישראל. לאו דוקא לישראל ולא אומות העולם כלל, דחסידי ה' ודאי שיזכו לתחיית המתים. ואין צ"ל להרמב"ן [שער הגמול] שעולם הבא הוא תחיית המתים, דא"כ ע"כ חסידי אומות העולם יזכו אליה, דהא קי"ל [סנהדרין קה ע"א] חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא. ובפ'

חלק [שם] דייק גמרא ממחניחין דכלעם אין לו חלק לעולם הבא, הא שאר גוים אחר. ואע"ג דמוקמינן לה כר' יושע ולא כר' אליעזר דפליג ואמר דישבו רשעים לשאלה, פסוק דהיה דר' אליעזר דחיויא היא מסתם מחני' ומקושיית ר' יושע דא"כ

וכי נאמר בכל גוים, והלא לא נאמר אלא כל גוים שכיחי אלי"ם. ואפשר דעד כאן לא נחלקו ר' יושע ור' אליעזר אלא בסתם גוים שאין להם חסידים ולא רשעים ככלעם וחציריו, דלר' אליעזר איתנהו בכלל כל גוים שכיחי אלי"ם, דמסתמא שכיחי אלי"ם נינהו, ולר' יושע לא הוו אלא כגון כלעם וחציריו, אבל בחסידי אומות העולם כולי עלמא לא פליגי שיש להם חלק. אלא אפי'

להרמב"ם [משיח פ"ה ה"ב] שהעולם הבא הוא עולם הנשמות ז"ל כן, דהא צפ"ח חלק [קי ע"ב] נחלקו בקטני רשעי ישראל אם יש להם חלק לעולם הבא. וטעם מחלוקתם בפירושא דקרא [מלאכי ג, יט] דולתו אותם היום הבא כו', ולכולי עלמא קטני

רשעי אומות העולם אינן באין לעולם הבא, וההוא ודאי בתחיית המתים מיירי דאז הוי יום הדין, דציה מיירי האי קרא. וא"כ משמע דחסידי אומות העולם זוכין לתחיה, דאל"כ מאי קמ"ל בקטני רשעיהם, ובעלמא נמי אמרינן [ירושלמי ברכות פ"ט ה"א]

רשעי גוים וחילולתיו של נבוכדנצר לא חיים ולא נדונים, אלמא שאר אומות העולם שאינן רשעים חיים לתחיית המתים, אלא הא דנקט הכא ישראל כלומר לנדיקים ולא לרשעים, דסתם ישראל לנדיקים הם, וסתם עכו"ם רשעים. ובגמרא דתעניות [י] ע"א הכי איתא שתחיית המתים לנדיקים וירידת גשמים

מקשים

בתמידיהם

כא"ל

x

59

הנהגות

פסוק

הנהגות

פסוק

שיעשה הנם הזה בעבורם, די להם בגמול הנפש. ופירש כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, רוצה, דאין למדים מן הכללות. או שפי' כל ישראל יש להם יעוד עולם הבא בתורה, או שהעולם הבא כולל זמן התחיה ועולם הנשמות. ואין תשובה מאלו עולה אללי, דע"כ מחני' בתחיית המתים

היא, דהא אמר בגמרא [מנהדרין סז] וזו ל'ישראל וק'עובדי פוב'בים. עובדי יום הגשמים שאפי' פרוטה נכים וכל כך למה, תנא הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק לעולם הבא. ולאו ממלת כל אני מדייק שאין הצדיקים יחידים בתחיית המתים, אלא מעיקר המשנה שלא הוציאו אלא הכופרים ודומיהם כנוכר. ועוד מה יעשה בזהה דר"ה ופרקי ר"ה הנזכר ובה דידן דמשמע נדיקים דוקא.

ור"י אברבנאל העלה שגם מהרשעים יקומו בתחיית המתים כנדיקים לזכות לשכר, והרשעים לעונש שגלה רעתם נקהל, והשיב למ"ש שבתחיית המתים לנדיקים שלא כיונו בזה לשלול התחיה מבתי נדיקים, כי אם להודיע ענין תועלת והשכר הנקנה בה, שלא תהיה כגבורת גשמים שיהנו מהם כנדיק כרשע, אלא תועלתה ושכרה לנדיקים לנדיק לשכר, אבל הרשעים הוא לרעתם. אי נמי שמ"ש שבתחיית המתים לנדיקים בלבד אינו מקובל לכל החכמים, שהרי אמרין בגמרא [ברכות לג ע"א] ופליגא דרב יוסף דאמר רב יוסף מתוך ששקולה

בתחיית המתים. ועם שהתשובה הזו אינה הוגנת, דודאי לא פליג רב יוסף בזה אלא אם היא שקולה בתחיית המתים או מעולה, דלא ס"ל שצמציל זה תחשך גדולה בתחיית המתים, דודאי תחיית המתים ענין גדול ודי שתהיה שקולה בתחיית המתים. מ"מ התשובה הראשונה טובה היא, ולפי זה יעלה הכל כהוגן, כי יש בתחיה גם מהרשעים גם מהציונים, אלא שלציונים הוא לטובתם שיענשו ויזכו לאור החיים, וכן לקצת הרשעים שמשפטם י"צ חודש, ולקצת הרשעים הוא לרעתם כגון האפיקורסין והמסורות שמורידן לגהינם לדורי דורות כדאיתא בצרייתא דראש השנה הנזכר, וקצת מהרשעים שלא יקומו הן כגון דור המבול והפלגה שאינן ראויים לקום ליענש ולזכות, וגם אין רעתן גדול שיקומו לידון עוד בגוף נפש בזהה ממחיד כמסורות, אלא ישארו בעונש נפשם אשר הם בו מעת מותם. ומההיא דפרקי ר' אליעזר לא קשה, דאין למדין מן הכללות ואפי' במקום שנאמר בהן חוץ, כדאיתא בפ"ק דקדושין [גז ע"א]. וכן י"ל בההיא דכל המתים יורדים לשאול כו' דלעיל בסיומן ט'. אבל לדעת הגאון והנוכחים האומרים שלא יקומו בתחיית המתים אלא הצדיקים, אי אפשר ליישב כל הנו"ל, אלא שנאמר שח"ל חולקים בזה גם כן. או שידו למ"ש בעל העקרים [מאמר ד פלי"ה] שציונות המשיח תהיה תחיה לנדיקים גמורים, וליום הדין תהיה תחיה כוללת, ומ"ש הם שלא יקומו אלא הצדיקים הוא בתחיה הראשונה. ולקמן בפכ"ו ס"ג [נד"ה אין

מיתה] נזכיר דעות החכמים בזמני התחיה בזה. ואחרי ביארנו כל הממלוקות שנאגדה על דרך הפשט, אומר בהן כדרכנו תמיד דרך דרש, והוא שו' ספרות אלו כנגד ו' תועלות גדולות הנמצאות בענין הגשמים. הא', שהוא מקיים לכלל העולם השפל להעמיד היסודות, כי לולי הגשמים

היו נפקדים מחוץ שריפת היסוד האשוי והיה העולם נפסד, כמ"ש בדרך אמונה במאמר א' ש"ג. והב', שפע הצרכה והטובה הצאה לרגל הגשמים, שכולם יש להם צמח לישא וליתן ולהריות, עני ועשיר, וכדאמר בפרקיין [טז] אפי' משא ומתן מתבצר, והו' שאמר ר' יצחק גדול מתבצרת בו כדאיתא בפ"ק דתעניות [ח ע"ג]. והג', אהבה ואהבה ושלוש הנמשכת בעולם ע"י השוה והצרכה, על דרך [הלים קמ, יד] השם גבולך שלום חלב חיטים ישבעך, וכמ"ש רש"י בפ' מקץ [בראשית מא, ג] יפות מראה סימן לימי שובע שהצרות נראות יפות זו לזו, שאין עין צריה לרה בתצרתה, ובמקביל זה תרע עינה באיש חיקה כו' [דברים כה, טז]. ואפשר להמשיך זה במ"ש בגמרא [תעניות סז] גדול יום הגשמים שאפי' גייסות פוסקות בו, והוא שרוב הקטנות והמלחמות להשלמת החסרון, ולכן ברבות הטובה בעולם אין מלחמה, עם שפשוטו מבואר. והד', צריאות הגוף והאזנות והקרת החלאים, שע"י הגשמים יתלחלו הגופות הקודרים מחוס השמש, כמ"ש בעל העקרים במאמר ד' פ"ח, ומסכים לזה אמר בפרקיין [טז] אף חולים מרויחים. גם האויר ישמנה לטוב לצריאות, כמ"ש הרמב"ן [ויקרא כו, ד] בפסוק ונתתי גשמיכם בעתם, שצבאם בעתם כאשר יאות, האויר יהיה זך וטוב והמעיינות טובים, ויהיה זה סיבת צריאות לגופים. והה', הרחקת פשע וקנין יראת חטא, כי צימי הרעב על פת לחם יפגע גבר [משלי כה, כא], איש את רעהו חיים בלעו גם לא יצונו לו. הו', היותם מפורסמת והיא התחיה והכללה לכל הצעלי חיים. וכנגד הא'

אמר רב הושעיא שהיא שקולא כמנעשה בראשית שהיא מקיימת אותם, והוא מ"ש עושה גדולות כו' [במה] בו', כלומר שבה הו"ל כעושה ארץ ממש, שהקיום וההמלאה שוים. וכנגד הב' אמר ר' יצחק מרצה בקרבנות, ששפע הצרכה והטוב היה מושפע ע"י הקרבנות, כמ"ש בעל העקידה בשער י"ו שזה אחד מטעמי הקרבנות, כדי שלא יטרכו ללכת אחרי עבודות נכריות להוריד שפע מהם, ואין לנו שפע יותר מפורסם יורד מלמעלה בגשמים, ולכן יצדק בהן יפה הריצוי כקרבנות, כי באמונה הם עושים המקווה מהקרנן. ור' יצחק עצמו הוא שאמר בגמרא אפי' פרוטה שנכים מתבצרת. וכנגד הג' אמר ר' סימון שמכנסת את הגזירות, והוא מליצה על הקרבת האנשים המרוחקים זה מזה כקבוץ גליות, שהוא התקבצם יחדו לצ' אבות על צנים, ומה גם שסיבת הגלות הארוך הלזה שנאת חנם. וכנגד הד' אמר שאוספת העבודה, והוא מניעת כל חולי וכל מכה אשר דרכו לצ' לאדם מה' בנפשו. וכנגד הה' אמר שמכפרת על החטאים והם גזל וחמס. וכנגד הו' אמר שהיא שקולא בתחיית המתים וכדפירשתי לעיל. וצמעת עיון יראה הרואה כל ו' אלה רמוזים אלל ונתתי גשמיכם בעתם:

גוי אחד שא"ל בו'. כמדומה שהיה אהובו והיה רוצה לנקש יום שיהיו שניהם שמים, ולזה אמר אימתי יצוא יום שניהם כולנו שמים ונשמח ונעלוז יחדו, שציוס חגם לא היה

צ"ל צ"ל

צ"ל צ"ל

זכר

ר' יהושע יוכל לשמוח עמו, והגוי לא ישמח צמועדנו, כי נאלו את חורת ה'. אבל בשחר טוב מומור קי"ז [א] שאל פולפוס אחד את ר' יהושע בן חנניה אי זה יום שכל העולם שוים והאומות משתחוים לה' ב"ה, אל יום אחד הכל שמחים

אימתי, כיון שהגשמים עומדין להם הכל מצירין, וכיון שיורדין הכל שמחים ומקלסין להקצ"ה כו'. ואם זהו ענין הגוי הזה עם ר' יהושע בן קרחה דמיימי הכא, אין צקשמו השואתם בשמחה אלא לענין הודאה להקצ"ה, כי כשאומות העולם שמחין אינן מקלסין להקצ"ה כישראל, וכדאמר לקמן ספר ד' פכ"א [ג] גבי יספת לגוי ה' [ישעיה כו, טו]. ואמר שבשמחת הגשמים אחר העצם כולן יודו לה' על הטובה. אי נמי לפי שהלכת אומות העולם וישראל מעיקות זו לזו, כי כשזה קם זה נופל, לא יודה ישראל בזמן שהגוי בשמחה וכן צהיפך, אבל בגשמים כולן שמחים: מואי טעמיה לבשו ברים הצאן. דהיינו צירידת גשמים, כדכתיב לעיל מיניה פקדת הארץ ומשוקקיה, ופירושו שאז מתלבשות הנקצות מן הזכרים ונזקקין זה עם זה, כדאמר בסמוך.

כדאמר בסמוך.

מה בתיב אחריו כו'. ומיתרועעו אף ישירו לא מוכח דלא כתיב כל, ועדיפא ליה היכא דכתיב כל. ועוד דיתרועעו אף ישירו בשבליים מוקי לה בפ"ק דר"ה [מ ע"א] שניסן שהתצוה בקשין הרוח מנשבת בהן, והן נוקשות זו בזו ונראה כמשוררות. מ"מ נראה דמשמע ליה דיתרועעו קאי נמי אלאינשי, דאל"כ למה תפס קרא דלצו כו', דהכי הול"ל פקדת הארץ מה כתיב בתריה כו'. אלא דמ"מ מסתייע מהאי קרא, כיון דכתיב הכא יתרועעו וכתיב בתריה הריעו, מוקמי ליה ביום הגשמים. ואי לאו הכי אע"ג דסמיכי הריעו בתר דלעיל לא הוה מוקמי ליה בגשמים, אלא על הניסס שמספר והולך המזמור כפשוטו, והוא מומור צפני עמנו:

בהגים צויים כו'. קשה דמה צורך לדיוק הזה, דמשמע דמדיוקא דלישנא קדריש, דאפי' שטבע לשון הכתוב היה סובל לפרש בו אנשים מיוחדים, מהי חיתי למימר דנכהנים ואנשים מיוחדים איירי, כי מאזיה טעם ישמחו צם קתס מקתס, כיון דטובתן של גשמים שוה לכל העולם. וליכא למימר דמהא גופא דייק דקרא איירי בגשמים, ואדלעיל קאי ולא אדלקמיה כפשטיה, מדלא קאמר כהנים לויים ישראלים. דאי אדלקמיה, מאי כל הארץ, כי לא ירונו ולא יתרועעו על תשועת ישראל אלא בחוס, לא בכל הארץ. אלא דבגשמים מיירי

בוכבים אחד שאל את רבי יהושע בן קרחה, אמר לו אתם יש לכם מועדות, ואנו יש לנו מועדות, בשעה שאתם שמחים אין אנו שמחים, ובשעה שאנו שמחים אין אתם שמחים, ואימתי אנו ואתם שמחים, בירידת גשמים, מה טעם, לבשו ברים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו [שם], מה בתיב אחריו [שם סו, א] הריעו לה', בהגים לויים וישראלים אין בתיב, אלא הריעו לה' כל הארץ.

אמר רבי יהושע בן לוי, בשעה שהמטר יורד, בהמה מבקשת תפקידה, מה טעם, לבשו ברים הצאן, לבשו דבריא ענא, לשון נקי.

ששמחתם בכל הארץ צוה, דהא בתר הכי כתיב כל הארץ ישמחו לך ויזמרו לך, והוא ע"כ אצטוב עוון קאי, דהיינו נפלאות ה' בתשועת ישראל. אלא דע"כ לומר שר"ל שכל העולם יודו ויצרכו שמו מתוך גבורותיו, וה"נ נימא הכי. ועוד קשה מה צורך לראיה מהכתובים

שהכל שמחים בגשמים, דלמפורסמות אין צריך ראיה. ושם י"ל דמשום דלישראל איכא שמחה טפי שהיא מרצה בקרבנות ומכנסת הגליות כדלעיל, ס"ד אמינא דשמחה בישראל כתיב, לכך אמר דמ"מ איכא שמחה בכל העולם מלד המחיה. ועוד י"ל דמשום דאיכא דקמנטער בזמן מה בגשמים, כדאמר בחזית [מ, ג] בפ' סימני כחותם, ישראל אמרו* ויבא כגשם לנו, אמרו להם הנביאים לא שאלתם כהוגן, שהגשמים הללו סימן טרחת הן לעולם, יוצאי דרכים מצירין בהן, מפרישי ימים מצירין בהם, עומסי גרות מצירין בהן, טחי גגות מצירין בהן, מי שצורו מלא מים וגתו מלא יין מצירין בהן כו'. להכי קאמר דמ"מ מצינו למימר סתם שכל העולם שמחים כלשנא דקרא, ולא חיישין להנהו דמיעוטא נינהו. ועוד שאין מצירין בגשמים מלד עממן. ומ"ש בהגים צויים וישראלים לא בתיב כאן לישנא קלילא הוא, כלומר שלא חלק הכתוב בין איש לאיש. ולקמן בספר ה' [דצ"ר ו, ז] ליתיה להאי לישנא.

אלא הריעו לה' כל הארץ. משמע דלאו מדיוקא דכל קאמר, דאם כן הריעו לה' כל הארץ אין כתיב כאן מיעדי ליה, ומדלא דייק אלא מדלא קאמר כהנים כו', אם כן אפילו הוה כתיב הריעו לה' הארץ הו"ל דיוקא. והא דלא דייק מכל, דאין למדים מן הכללות [עירובין כט ע"א]. ואם תאמר מכל שכן דלא דייקין מדלא קאמר כהנים לויים כו', שדרך הכתוב לסתום. יש לומר דשאני הכא דכיון דטוב הגשמים לכל העולם, אי קרא באנשים מיוחדים מיירי הוה ליה לפרש דלא לימי למיטעי. ומיהו אפשר דמתרתי קדייק, והכי קאמר בהגים צויים ישראלים אין בתיב כאן, ולא עוד אלא דבתיב כל.

בהמה מבקשת תפקידה. רוצה לומר טבעה דהיינו להזדווג זכר ונקבה, שאז כהן מתגבר ואציריהם מתחזקים בתאווה, וכדאמר [להלן יח, יח] אפי' חולין מרויחין. לבשו דבריא ענא. ולא ס"ל מלשון כר נחש [ישעיה ל, ג], ופירושו שיתלבשו השדות מהנאן הנאים לרעות הדשא שהנמיה המטר כדפרש"י וראב"ע, דאם כן צריש הוה ליה למכתב ועמקים יעטפו צר והדר לבשו כרים הנאן:

ששמחתם בכל הארץ צוה, דהא בתר הכי כתיב כל הארץ ישמחו לך ויזמרו לך, והוא ע"כ אצטוב עוון קאי, דהיינו נפלאות ה' בתשועת ישראל. אלא דע"כ לומר שר"ל שכל העולם יודו ויצרכו שמו מתוך גבורותיו, וה"נ נימא הכי. ועוד קשה מה צורך לראיה מהכתובים שהכל שמחים בגשמים, דלמפורסמות אין צריך ראיה. ושם י"ל דמשום דלישראל איכא שמחה טפי שהיא מרצה בקרבנות ומכנסת הגליות כדלעיל, ס"ד אמינא דשמחה בישראל כתיב, לכך אמר דמ"מ איכא שמחה בכל העולם מלד המחיה. ועוד י"ל דמשום דאיכא דקמנטער בזמן מה בגשמים, כדאמר בחזית [מ, ג] בפ' סימני כחותם, ישראל אמרו* ויבא כגשם לנו, אמרו להם הנביאים לא שאלתם כהוגן, שהגשמים הללו סימן טרחת הן לעולם, יוצאי דרכים מצירין בהן, מפרישי ימים מצירין בהם, עומסי גרות מצירין בהן, טחי גגות מצירין בהן, מי שצורו מלא מים וגתו מלא יין מצירין בהן כו'. להכי קאמר דמ"מ מצינו למימר סתם שכל העולם שמחים כלשנא דקרא, ולא חיישין להנהו דמיעוטא נינהו. ועוד שאין מצירין בגשמים מלד עממן. ומ"ש בהגים צויים וישראלים לא בתיב כאן לישנא קלילא הוא, כלומר שלא חלק הכתוב בין איש לאיש. ולקמן בספר ה' [דצ"ר ו, ז] ליתיה להאי לישנא.

אמר רבי

מצינו

אמר רבי

אמר רבי

ה ואדם אין להעביר. שרמו הכחז שסיבת הער המטר
לפעמים, מפני שאין נאריך אדם הגון להעביר את יושבי
הארץ לעבודת שמים, שאין הגשמים יורדין אלא בחפלת
הנדיקים, כאלוהיו שנענה צה, וכן חזני המעגל כדמנן

במעניות [וכי ע"א]. ונראה דדריש
הכי משום דקשיא ליה מה צ"ל
לעבוד את האדמה, שאין הכיזה
למה שלא המטיר עדיין, לפי שלא
היה אדם שיעבוד האדמה,
שזהו אמת הנמחים הראשונים לא
הנאריך לעבודת האדם, ומה שלא
המטיר עד צוא אדם, אינו אלא
לומר שאין ירידת גשמים אלא
בזכות האדם כדלעיל. ולכן אמר
שרמו צאומרו לעבוד את האדמה
מ"ש. ומשום דלפי האמת זה אינו
אלא דרשא, ופשיטה דקרא ליתיה
הכי, דריש דרשא אחרית, דהיינו
לא נברא אדם אלא לעבד,
כלומר דקרא מילתא אחריתי אמת
לאשמועינן דאדם לעמל יולד, ולכן

י

א (ס"ה)
נג' א' צוה
ע"ה

א (תנ"ך)
דמא-מא-מא

א (ס"ה)
נג' א' צוה

ה [ו] ואדם אין לעבד את האדמה

[ב. ה.] ואדם אין להעביר את הבריות

להקדוש ברוך הוא, באלוהיו ובחזני

המעגל.

ואדם אין לעבד את האדמה. לא

נברא אדם אלא לעמל, אם זכה,

הוא עמל בתורה, ואם לא זכה, הוא

עמל בארץ. אשריו לאדם שהוא עמל

בתורה.

[ח] כי לא המטיר ה' אלהים על

הארץ ואדם אין לעבד את

האדמה וגו' [שם]. אלא לאדם אין

יש לו לבקש הנצחית שביגיעות. ולפי זה מאמר לעבוד את
האדמה אינו דבק לאדם אין, אלא הכי קאמר ואדם אין לפיכך
לא המטיר, ואדם נברא לעבוד האדמה, ומלת ואדם מושכת
ענמה ואחרת עמה, כמו מתן בסתר יכפה אף [משלי כא, יד]
וזהו. אבל לפי זה קשה, דא"כ קרא קאמר שתכלית האדם
לעבוד האדמה, וזה לא יתכן, דיותר טוב לעבודת התורה, ולא
הול"ל אלא עבודה סתם או יזכיר שניהם. וי"ל דאדמה נמי
אחרת מדריש, כדמתרגמינן [יחזקאל לו, כ] ומארגו ילאו,
ומאוריתיה נפקא, וא"כ באדמה קמ"ל לתרווייהו כאחד כמו
שיזכה. אי נמי דקרא הכי מדריש, ואדם אין דבק עם לעבוד,
ופירושו אינו אדם מי שהוא לעבוד האדמה, שלא נקרא אדם
אלא מי שעבודתו בתורה:

לא נברא אדם אלא לעמל. הדבר מבואר מטעם האדם שאי
אפשר (לא) [לן] להחזיקים למנוח זכיו צלי יגיעה. ומה
שצראו ה' על זה הדרך סיבתו ידועה, שהוכרח כן למה שנעשה
בחיריי כדכתיבנא לעיל בפ"ג ס"ב [ד"ה וראו] ובפ' הקודמת
ס"ו [ד"ה ולי]. ואין להקשות ממ"ש לו [צראשית ג, י] כשחטא,
נעצבון תכלנה ציעת אפך כו', דמשמע דמעיקרא לא נברא
לזה, דמעיקרא נמי לעמל נברא, אלא שחטאו חודש לו עצבון
ויעשה ימירה, כנוהג עכשו מריצוי הטורה. וכן צ"ל צהא דלקמן
פ"ד (ס"ה) כמ"ש שם:

לא נברא אדם כו'. כלומר ע"כ שיעמול, דלא סגי בלאו הכי,
שאם לא יעמול בתורה יעמול בארץ, ולכן אם זכה יעמול
בתורה, ותכלית בריאתו לעמל זה, לא שתכלית בריאתו לעמל
אין שיהיה כדמשמע מלישנא. והכי איתא בפ' חלק [סנהדרין
ט"ז ע"ב] אמר ר' אלעזר אדם לעמל נברא, שנאמר [איוב ה, ז]

כי אדם לעמל יולד, איני יודע אם לעמל פה נברא, אם לעמל
מלאכה נברא, כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו הוי או לעמל
פה נברא, והכא לא מייחתי הני קראי, שאין כוונתו כאן רק
לפרש לעבוד את האדמה כדכתיבנא:

אם זכה הוא עמל בתורה.

ריהטא דלישנא משמע

דפליגא אדמתן באבות [פ"ג מ"ב] יפה

תלמוד תורה עם דרך ארץ כו',

ואדמתן [שם פ"ג מ"ו] אם אין קמח

אין תורה, ואחי כרש"י דאמר

אפשר אדם חורש בשעת חרישה

חורש בשעת זריעה כו', תורה מה

תהא עליה, אלא בזמן שישאל

עושים רצונו של מקום מלאכתן

נעשית ע"י אחרים כו', כדאיתא

בכ"ז מזכרין [צרכות לה ע"ב]. ומיהו

אפשר דהכא צעיקר עמל קמיידי,

שאם זכה עיקרו בתורה, וכדרי

ישמעאל דפליג התם ארש"י ואמר

שראוי לעשות תורתן קצת ומלאכתן

עראי, ויסקים עם המעניות הנו':

ואם לאו הוא עמל בארץ. הא דלא נקט עול מלכות נמי

כדמתן בפ"ג מאבות [מ"ה] כל המעבד עליו עול תורה

פורקין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, משום דעול מלכות אינו

הכרחי לאדם, שכבר אפשר לאנשים לחיות בלאו, כמו שהיו ישראל

בזמן שלא היה להם מלך, ולא מנה כאן אלא ההכרחי לו מטעם

יזירתו שעליו נאמר לעבוד את האדמה, שצולתו אי אפשר. ועוד

דעול מלכות אינו שוה לכל, שהקרוצים לו פטורים ממנו:

אדם אין ברית ברותה כו'. השתא מפרש עיקרא דקרא,

שמה שלא המטיר הוא לפי שאדם אין, שאין ברית

ברותה לארץ להמטיר אלא בזכות אדם שיחפלו עליהן. ומסקים

לזה מ"ש בפ"ק דמעניות [מ ע"א] אין הגשמים נעצרים אלא

בשציל לוחשי לחישות שאין בעולם. או לפי שאין מכיר בטובתן

של גשמים עד צוא אדם, לכן לא המטיר טרם צוא אדם,

כדמתן רש"י בחומש [ג, ה]:

א"מ"א אדם אין ברית ברותה כו'. תימא מעובדא דמלכא

קניא דלקמן בפל"ג [א] דאמר אדם בזכות צהמה,

הרי שצציל הצהמה ירד המטר אף על פי שאין האדם ראוי,

ואם כן אפי' לא היה אדם בעולם נמי. וזהו היפך מ"ש הכא,

והיפך מ"ש לקמן בפל"ג [ו] משל למלך שהיה משיא את בתו

כו', דמשמע שהכל בעבור אדם, וצולתו אין חפץ בצעלי חיים

בצמחם השכל. וליכא למימר דמלכא קניא הוא דקאמר הכי

לחפץ לאלסקנדרוס, והציא סמך מהכתוב. אבל לפי האמת אין

פירוש הכתוב כן, ואין המטר צא אלא בזכות נדיקים שבעולם,

דודאי מלכא קניא לא קאמר לקרא, דמג"ל קרא, אלא המדרש

הוא שמפרש הכתוב על פי דבריו. וליכא למימר דהכא דוקא

בתחלת הבריאה מיירי שלא יהיה חידוש המטר אלא בזכות

א (ס"ה)
נג' א' צוה

א (תנ"ך)
דמא-מא-מא

א (ס"ה)
נג' א' צוה

אדם, אבל אחר שנחפרסמה בעולם לפעמים תרד אפי' זכות
בהמה, דהכא חמיר משמע, כדמייתי להמטיר על ארץ לא איש.
ומיהו י"ל דהכא פליג ר' יהושע אדלקמן דס"ל שלא ירדו
גשמים אלא לאדם, וקרא דאדם ובהמה תושיע ה' מוקי ליה
לעניינים אחרים לא במטר שיש בו
גם כדלעיל. אי נמי דלא מפרש
קרא הכי אלא אדם ובהמה אלו בני
אדם שהם ערומים נדעת ומשימים
עמנן כבהמה, כדאימא זריש
שחיתת חולין [ה ע"ב]. ועוד י"ל
דלא פליגי דמ"ש אדם זכות
בהמה היינו שנמקום אחד שיש
בהמה ירד המטר לזורך הבהמה,
ועל ידה יתנה האדם שנמקום
ההוא אעפ"י שאינו כדאי, ולעולם

ירידת המטר על הבהמה היא לזכות אדם זדיק שיש במקום
אחר, והבהמות יחיו לזכרו, או להשאר מינן לאנשים זדיקים.
ומה שהמית הבעלי חיים צדור המבול, לפי שלא היו זדיקים
באנשים ואין זריכין להם, ולגנא וזניו יספיק באותן שהניח
בחיבה. וא"כ מ"ש א"מלא אדם אין ברית ברותה ב' עולה
יפה, דאם אין אדם אין בהמה ג"כ, שאין הבהמה אלא בשביל
האדם. ואין לומר דמ"ש ברית כרותה היינו לענין היות לה
חק קיים להמטיר, אבל באקראי אפשר שימטיר אפי' בשביל
הבהמה. דלהמטיר על ארץ לא איש בכל גונא משמע. ועוד
מ"ש שלפעמים ירחם על הבהמה ולפעמים לא, ומ"ש לשון
זה יראה שהוא לפי שהטבעיים אומרים שהגשמים טבעיים
בעולם, ולדעת חז"ל דרך גם הן כדכתיבנא בסיומן הקודם.
ומ"מ אי אפשר להכחיש צירוף קצת קצות טבעיות בהם
שהחוש מעיד עליו, לזה אמר שהטבע ההוא אשר בגשמים אינו
אלא לאדם, שאלמלא אדם לא יפעל הטבע ההוא שיש בהן
קצת גם. וברית ברותה פירושו חק מוטבע כדכתיבנא לעיל
בפ"ב ס"ו: *

א"מלא אדם אין ב' אין להקשות מדגרסין בפ"ק דמעניות
[ח ע"ב] אם לשבט אם לארץ אם לשבט בהרים וגבעות
[אייב לו, יג]. דהתם מיירי כשפסקו להם גשמים צראש השנה
ואח"כ שינו מעשיהם, שאז מושלחים במקום כל יועילו, כדמינא
בפ"ק דר"ה [יז ע"ב] הרי שהיו ישראל זדיקים צראש השנה
ופסקו להם גשמים מרובים, לסוף חזרו בהם, לפחות מהן אי
אפשר שכבר נגזרה גזרה, אלא הקצ"ה מורידן שלא בזמנן על
הארץ שאינה זריכה להן. ואין להקשות כיון שהקצ"ה יודע
שעתידים לחזור בהם, למה פסק להם גשמים מרובים, דאין
אדם נדון אלא בשעתו, כדלקמן [יג, יט] גבי באשר הוא שם
[בראשית כא, יז]. ואין להקשות כיון דהגשמים משתנים ע"פ שינוי
מעשיהן, מה תועלת בפסק של ראש השנה, ימחין עד שעת
מעשה, דיוס הדין הוא צראש השנה לכל בריות מהטעמים
הידועים, ומה גם דרובא כדקיימי קיימי, ואלו הגשמים ג"כ
בשביל אדם ניתנו כשנגזרו חוייב לתתם. ועוד י"ל דאע"ג דהוו

בהרים יש מהם תועלת מה לאדם, אלא שלחטאם לא באו
בשדות שמועלתן גדול, והכא לא קאמר אלא במקום שאין שם
איש עובר כלל. ואם תבחר ותקרב בתשובה הנ"ל דהכא לא
מיירי אלא בתחלת הבריאה, נמו שקטו כל אלו השאלות:

שנאמר דהמטיר על ארץ לא
איש. איש. אע"ג דלכאורה
פשטיה דקרא משמע איפכא, דהכי
פירשו, מי פליג לשטף תעלה כו'
להמטיר על ארץ לא איש כו', אלא
הקצ"ה הוא אשר אמר ויהי, כי על
זה הדרך הן כל התמיהות הנזכרות
שם, כגון מי שם בטוחות חכמה
כו' [אייב לו, יג]. מי יכין לעורב כו'
[שם מא], אלא הקצ"ה. ולפי זה
משמע שיש מטר בארץ לא איש.

והכי אימא צירושלמי דר"ה [פ"א ה"ג] תני רשב"י הרי שהיו
כשרים צראש השנה ונגזרו להם גשמים מרובים, ובסוף חטאו,
מה הקצ"ה עושה, מפזרן לימים ולנהרות שלא תהנה הארץ
מהם. ומה טעם דהמטיר על ארץ לא איש, י"ל דהכא ס"ל
דהכי פירושא דקרא, מי הוא שנתן דרך לגשמים דהמטיר על
ארץ לא איש, כלומר שלעולם לא יהיה כן, כי מי זה אמר
ותהי ה' לא כזה [איהא ג, יג]. וטעמיה לפרש כן, דלא אשכחן
מטר במדבר לעולם. וצירושלמי לא אמר אלא ימים ונהרות,
ולפי' הירושלמי י"ל דנקט מדבר במקום ימים, כלומר מקום
שאינו מושב אנשים. ועוד י"ל דה"ל מפרש קרא כפירוש
הירושלמי, ומוכח הכי, דכיון דמקרא משמע שהקצ"ה הוא
הנותן דרך גשמים שילכו למקום כל יועילו ולא ציטוב, ואין זה
אלא מפני שפסקו להם מים ועמה אין ראויים, דאם לא כן
למה תהא כזאת, אם כן נראה שאין ירידת הגשמים אלא בזכות
אדם, ואלו שיוצאים אינו אלא לפי שכבר נגזרו בזכותם מתחלה.
ומכל מקום אין לפרש לא איש בתמיהה, ופירש מי סיבצ לגשמים
להמטיר על הארץ, לא האיש, וכן מי גרס להמטיר במדבר,
לא האדם שבו שזכותו ממטיר. דהא אין דרך המדבר להיות
אדם בו.

שנאמר דהמטיר על ארץ לא איש. ומדאמר זריש הפרשה
הצאה של צריאת האדם בתחלה ואיד יעלה כו' לא
קשיא, דלא הוי כמטר אלא העלאת מים מהתהום. ועוד דההיא
לזורך מדבר הוה, ולא היה אפשר להיות אחר צריאתו כמטר
הנמחים:

ו למקום שאין המים מתהדברים. שם היו המים הצולעים
מים, ואותן המים משונים שאין הספינה מהלכת בהן. דא
באנו לבאן אלא צניון. מחסידותם שלא ליחס מאורעותיהם
אל הקרי וההזדמן אלא בהשגחה, ולזה אמר שלא אירע להם
לצא שם אלא לנסיון לידע ולבצר דבר מה, ואז דקדו צמים
וראו כי מים בולעין מים הן, ומילאו מהן חצית אחת להוליך
ולהראות. וכשעלו לרומי אירע שנשאלו על מי אוקינוס, והשיבו
וציררו דבריהם ננסיון. ורש"י ז"ל פירש שר' אליעזר כבר היה

(צדק וקונס)

גם כדלעיל
(ס"ל לא איש)

ואימא

(פ"ב יג)
מאמר
בצדק

א"מלא אדם
(ג"כ יג)

(באגדא)
(יג)

יודע שמי אוקינז מים בולעים מים, ולכן כזה למלאת מהם
 (כמ"ס) צמון* ולפי זה יהיה אומרו לא באנו אלא לנסיון,
 ליקח מהן לנסיון לא למידוש ידיעה.
 מי אוקינז מה הינון. טעם השאלה למה ב"ה הגדלים
 הולכים אל הים ואינו מלא,

דודאי כולן הולכים לנסוף לאוקינז
 שהוא הגדול שבימים, ולכן פירש
 בקהלת רבתי [ה, ג] כל הנחלים
 הולכים אל הים זה אוקינז.
 וקשיא ליה כי מה סגולת
 אוקינז שזינו מתמלא ושוטף על
 הארץ, והשיבו שיש בו מים
 שמסגולתם לבלוע כל המים
 ההולכים שם. והכי איתא התם מי
 אוקינז מה הן, אמרין ליה מים
 הן בולעין למים, אל אפשר כל

הנחלים שם ואין מתמלאים, אל בולעין הן לכל מים שבעולם.
 מים בולעים מים. יראה שמסגולתם להפסיד המים ולנעולן,
 ואין זה נמנע לפי ההקש אפי"י שלא יזייר שיחורו
 לתוהו, שאין בעולם דבר שיפסד אל לא דבר, שאפשר יהיה
 מסגולתן להפסיד יסוד המימי אל יסוד האויר, כענין האש
 שיחך המים שצקדרה ויכלו לאין, וזה שפי"י האש כלו צעשן
 וישבו אויר. ומה שלא השיבו כן לעיל צפ"ה [ג] כשהקשו כל
 העולם מים צמים ואת אמר* אל מקום אחד, דיקוו המים
 משמע שהמים ממע כולן יקוו למקום אחד בלי הפסד נורמן.
 והשיב שהוציא האויר שצמיהן ונתמעט שיעורן, ולעולם המים
 נשארו בצורתן. אולם רש"י ז"ל כתב בצבורות פרק הלוקח וט

ע"א ד"ה די צעודא דר' יהושע בן חנניה וקצי דבי אבותא דבי
 בלעי* הים שצאוקינז שבעלים כל מים שנופלים בו ומציאים
 אותם עד התהום ופולטות אותן, דכתיב והים איננו מלא. וא"כ
 א"כ מאי חידושא צהים איננו מלא, דודאי שהמים ההולכים
 לים ילכו עד התהום, כי הים על התהום היא, זו היא סגולת
 מי בלעי שיוליכו המים של הנחלים לתהום ופולטות אותן שם
 כמו שהן מבלי שיחערצו צמלותים. וז"ל שאחרי היותן צמלות
 חוזרים דרך מחילות משם אל מקום נציעתן, וכדפרש"י בקהלת,
 דאל"כ אכתי תקשי למה הים איננו מלא, והלא הים בלי שילכו
 הנחלים היא עד התהום וממלא אותה, וא"כ מי הנחלים היכי
 קיימי. אלא שז"ל שמכנים צה ומוציא צה. אלא הא לא אחי

שפיר צמ"ס גביה על דעתיה דר' אליעזר משם הם שאובים
 צמון. והיותה קשה כי זה לא יזיירו הדעת אלא צים, אלא
 כשהונחו המים בקיתון ובולעים כל מים הנחונות בו כהני
 עובדי, איך יתכן לפלוט אותן לתהום. וכבר הקשו כן החוספות
 שם [נצבורות ד"ה ג] ודחקו לפרש לדרכו דאפשר צחריץ. ולכן
 נראה נכון מה שכתבתי.

הבו לי מנחון. שלא האמין להם עד יראה צעינו, כי זה רחוק
 מההקש.

על דעתיה דר' אליעזר משם הם (שואבים) כתב רש"י ז"ל
 ר' אליעזר שאל את ר' יהושע כיון שהגיעו למים בולעים
 למלאת משם לוגיה (אמר) שהוא היה יודע קודם לכן שהן
 בולעים כל מימי צראשית, ומנין לו לר' אליעזר והלא לא היה
 שם קודם לכן, אלא מקרא היה

דורש אל מקום שהגדלים שם
 בו, ואותן המים הן בולעים אותם.
 ור' יהושע והלא אף הוא נזכר
 למקרא, ואף הוא מפסי מנה לא
 אמר למלאת משם, לפי שלא היה
 דורש המקרא כמו שר' אליעזר
 דורשו, אלא דורש משם הם שצים
 ללכת מזד אחד נכנסים ומזד אחד

יוצאים ע"כ. ולפי מה שפירשתי
 צמי בלעי שהמים נפלטים לתוך
 התהום, צ"ל שר"ל דר' אליעזר

דורש משם הם (שואבים) שצים שואבים מי הנחלים ובולעים
 אותן לפולטן לתהום ומשם הם (וחוזרין) יוצאים צמחיות מתחת
 ההרים ונוצעים הנחלות והנהרות. ולדעת ר' יהושע אינן
 נבלעים, אלא כמו שנכנסים הנהרות לים מזד אחד כך חוזרים
 ויוצאים מאידך גיסא בחוף הים, שאם ר"ל שנכנסים מלמעלה
 וחוזרים מלמטה דרך התהום, היינו ר' אליעזר.

וקשה דהא לא נמצא נהר הולך מהים לעולם בשום מקום,
 אלא כולם הולכים לים ולא שצים, ואילו שצים לא היה
 משחמט חד מהעין. גם צאומרו צמ"ס על דעתיה כו' היינו
 לתרוצי מפני מה צה ר' אליעזר למלא כו', לא מנאחי טעם,
 דלדבריה מהלשון משמע שעתה נחחדשה לו ידיעה זו ממה
 שלא היו המים מהלכים כנ"ל. וצלאו הכי אין טעם לומר למה
 צה זה למלאת ולא זה, כי שמה שניהם ידעו הדבר, אלא שר'
 אליעזר נתן אל לבו שהם צמקום זה ולכן צה למלאות, ור'
 יהושע לא נתן אל לבו שהם צמקום ההוא. ואף שגודה שטעם
 הצואה שזה ידע וזה לא ידע, מה נורך לדרכת המקרא לידיעה
 זו, וכי לא היה אפשר שר' אליעזר שמע וידע ענין זה ולא
 ר' יהושע. ועוד קשה דלפי זה הא דפירש ר' יהושע לשם הם
 שצים, לא יהיה אלא למאי דאס"ד מעיקרא דליכא מי בלעי,
 אלא אחר שנתאמת לו צנסיון מצי מפרש שאובין [כ] ר' אליעזר,
 ואין נראה מהאגדה אלא דר' יהושע חמיד מפרש שצים. ועוד
 קשה דלישנא דמשם הם שואבים משמע שהן שאובין ולקוחים
 מהים, לא נבלעים ונלקחים צים, דא"כ לשם הם שואבים מיצעי
 ליה, כיון דשם אים קאי. ואז"ל לגרסת מדרש קהלת דגרים
 משם הם שואבים, דע"כ לומר שפירשו שהנחלים שואבים
 מהים. ולא מצי למימר שמי הים שואבים לנחלים, דהם ע"כ
 אנחלים קאי, דמי הים היכן נזכרו. וגם לשון שאיבה לא יפול
 רק על הלקיחה מהמקור לא על הצלעת מים צמקום. ועוד
 קשה מה טעם להציא צכאן מקרא זה דכל הנחלים שאינו ענין
 אל הפרשה כלל, רק מ"ס אמ"כ מהיכן הארץ שותה כו', וזה

לאוקי

אמר

לפירוש (קמח)

לאוקי חזקין

מאמרו

(מאמרו) (מאמרו)

(מאמרו) (מאמרו)

(מאמרו) (מאמרו)

(מאמרו) (מאמרו)

(מאמרו) (מאמרו)

(מאמרו) (מאמרו)

מה נורך לענין כל הנחלים. וכן נמדרש קהלת דמייתי הך דמהיכן הארץ שותה כו' אקרא דכל הנחלים, מאי עניניה. ולא יתכן לומר דמשום דמיירי באוקיינוס ופליגי ביה ר' אליעזר ור' יהושע, וכן בשמית הארץ מאוקיינוס פליגי, מייתי לתרווייהו אהדדי.

ועוד דלשון שצים משמע שהמים עומם שהלכו פעם א' חוזרים פעם ב', וזה אינו. ומה שלא פירש שצים עוד ללכת מהתהום מתחת לארץ כנוכח, דכיון דליכא מי צליגי הרי הם נצלים שם ולא יסובו:

ז כיצד היתה הארץ שותה.

דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מִשָּׁם הָם שְׂאוּבִים. עַל דִּעְתִּיהָ דְּרַבִּי יְהוֹשֻעַ, לְשָׁם הָם שְׂבִים לְלִבָּת [שם].

ז בִּיצֵד הִיְתָה הָאָרֶץ שׁוֹתָה, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נַחֲמִיָּה וְרַבָּנִן. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר, בְּהַדְיִין נִילֻם דְּמַשְׁקָה וְהָדָר מַשְׁקָה. וְרַבִּי נַחֲמִיָּה אָמַר, בְּמִין תּוֹכִיָּה דְּהַדְיִין קְבִירָא

והנ"ל דמ"ש במחלה מענין מים הצלועים, הוא לפרש ענין והים איננו מלא לכולי עלמא, ואח"כ נא לפרש סוף הפסוק דנח"ל פליגי, דר' אליעזר מושם הם שאובים, פירוש אלינא ידיה דס"ל דכל העולם מימי אוקיינוס הוא שותה כדלקמן, א"כ מה שאמר הכתוב שם הם שבים, ר"ל משם הם שאובים, שהנחלים

שואבים מהים שמהגשמים מתצרכים, כדאמרין בשבת [סא ע"ב] מיטרא נמערבא קהלא רבא פרמ, וכן פירש הראב"ע צ"ל כשצ"ל ללכת, אלא מפני שלדעתו כל מי הנהרות הן מן הגשמים אשר הן מהאידיס העולים מהים, ולכן הותרה לו ע"ס זה קושית והים איננו מלא. אבל לר' אליעזר צ"ל דמ"מ ק"מ המים שצנהרות הן ממקום נביעתם, ולכן לא הותרה קושיא זו אלא צמים צולעים, דאל"כ מי צליגי למ"ל. אבל על דעתיה דר' יהושע דלית ליה שמואקיינוס שותה אלא ממים העליונים, לא מצי מפרש משם שאובים, ולכן אמר דשם הם שבים. ויהיה פירוש הכתוב א"ל מקום שהנחלים הולכים פעם א' דהיינו לים, שם שבים דלבת תמיד, שלא ישנו את תפקידם, והכונה שעם שתמיד הולכים אל הים ולעולם אינם הולכים למקום אחר, עכ"ל הים איננו מלא. משום דפלוגמיהו בשצים תליא בפלוגמא דלקמן [ו] בשמיית הארץ דהוי מענין הפרשה, מייתי להא נמי הכא. ואעפ"י שהיה ראוי שיקדים המחלוקת ההוא למחלוקת פירוש שצים, הקדים המאחר, כדרכו תמיד להתחיל במה שאינו ענין לפרשה, ולסיים בענין הפרשה. אמנם נמדרש קהלת הקדים פלוגמא דשמיית הארץ דהוי שלא מענין מדרש קהלת, והדר מייתי עובדא דהפרשתם צים ופלוגמיהו בשציל דהוי מענין הפרשה דהתם. ואין להקשות דא"כ הו"ל למיסמך הך מימרא אל מהיכן הארץ שותה דפליגי ביה ר' אליעזר ור' יהושע, ולא להפסיק במימרא דכינא הארץ שותה, דודאי הו"ל להציא הענינים כהוייתן, במחלה מה שעבר ואח"כ ההוה עכשו.

וא"ת מאי דוחקיה דר' אליעזר לפרש משם הם שאובים ולא שצים ממש, דבשלתא לפרש"י דשואבים היינו ענין הצליעה, טעמיה להחיר בזה קושית והים איננו מלא. וגם ר' יהושע מפרש לדידיה לשם הם שצים שמאז אחד נכנסים כו', למרץ קושיא זו, ואין זה ענין לסוף הפסוק, מאי דוחקיה דר' אליעזר למדרש שצים, שאובים. י"ל משום דקרא יחירה הוא, דמה צ"ל כן דפשיטא שהנחלים הולכים תמיד למקום אחד, והוה כגי ברישא דקרא דקאמר כל הנחלים הולכים אל הים.

פירוש שצים קדמוניות אחרי בריאת אדם, דאילו קודם אדם לא הוה צריך לשמיה זו, שלא ינאו נמחים קודם לאדם כדלעיל. וליכא למימר דאמי כרבי חנינא, והכא לאילנות גן עדן שקודם לאדם נמחו, דהכא בכל הארץ משמע דקאמר. ועוד דאילני גן עדן משמע לעיל [א] שלא הו"ל שם לגשמים, מדקאמר ששאר השימים

לא היו לפי שלא המטיר. ועוד שמדברי מחלקות דהד קאמר בנילוס וחד אמר צמחי משמע שהיה זה זמן רב. ומהאי טעמא נמי ליכא למימר דלענין בריאת אדם קאמר שהנורך לגבל העפר כדלקמן צריש הפ' הצאה. ועוד דמהיכן שותה משמע שהוא לנורך הארץ. ולפי זה מה שאמר הכתוב ואיד יעלה מן הארץ היינו אחרי בריאת אדם, ומה שנכתב ואיד יעלה קודם וי"ל אידי דהזכיר מטר הזכיר נמי ההשקאה שנמצאת בעולם קודם המלא מטר ממש. ומה שלא פירש כי לא המטיר קודם אדם מטר ממש אלא ע"י איד יעלה כו', דא"כ מאי קאמר שלא נמצא עשז לפי שלא המטיר, דאי הוה איד בעולם די זה להצמיח מוצא דשא. וא"ת והיכי כתיב כי לא המטיר ה' אלי"ם על הארץ ואדם אין, דמשמע שצבא אדם המטיר כדכתיבנא לעיל [ה]. י"ל דהך שתיא מקריא מטר, שע"י הארץ שותה כממי מטר:

בְּהַדְיִין נִילֻם דְּמַשְׁקָה נַהַר נִילֻם שְׁדִּרְכוּ לַעֲלוֹת לְאָרֶץ מִנְרִים לַהֲשַׁקּוֹתָהּ, וְחוּצָה בְּכָל שָׁנָה. כֵּן אִזּוּ הִיָּה הָאִיד עוֹלָה מֵהֵימָּה אִזּוּ מֵאִיזָה נַהַר וּמַשְׁקָה הָאָרֶץ. וְהָא דְקָאֵמַר וְאִיד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ כְּלוֹמַר מִלְמַטָּה, לְאַפְסוּקִי שְׁאִינִים בָּאִים מִלְמַעְלָה כְּדֵהֲשַׁח.

בְּמִין תּוֹכִיָּה. לא נתפרש. ונראה שהמזולה שהמים צמחו נקרא תוכיה, שיש שם תוכיות וחלל. אי נמי לשון הגרה מגזירת ומטר לא נתן [שמות ט, ג], אפי' כהגרת קצריאל [קה"ר ח, ב].

דְּהַדְיִין קְבִירָא. כתב רש"י נהר הוא ושמו קצריא. דמרבה וקבר. פעם אחת לכמה שנים הוא עולה ומתפשט וקבר, כלומר בכל מקום שמתפשט המים נצלים, ונתון לחלוחית בארץ לכמה שנים. וחד אמר לא אלא כך היתה שותה בנהר תווי, שצומן שהוא עולה אין המים נצלים אלא קיימי בדוכתייהו. וזה מציא ראיא לדבריו נהר תווי, וזה מציא ראיא לדבריו נהר קצריא ע"כ. ויש לבקש טעם מאי טעמא זה אמר בנילוס וזה כתוכייה דקצריא וזה צמחי. ושם דמר כי אחריה ומר כי אחריה.

*(ס"ו י"א)

כ"ה

זכ"ח [מדרש]

[וסיורא]

מ"ו י"ב [מדרש]

[כ]

[מ"ו]

לקימ

[ו] [מדרש] (6)

ולמה נקרא שמו תוויי. כתב רש"י לא נמפרש לי על מה נקרא שמו תוויי. ולענ"ד הוא לשון תמהון, שלהיותו עולה אחת למ' שנה תוהי ציה אינשי, שאין רגילים בו. או שהוא דבר תימה אין תספיק השקאה אחת למ' שנה:

ח מפני ארבעה דברים. קשה דמעיקרא מאי סבר. ועוד אין יתכן חזרה בחקו, כי לא איש אל ויתחם [במדבר כג, יט]. וי"ל שמחלה היו כשרים ולא היו בעלי זרוע, וג"כ טבע הארץ היה נאות, שכל שהימה קרובה למדונה הימה יותר הגונה, ולא היו טללים רעים בעולם. וג"כ היה הגבוה שומה ונסתפק במעט, לטוב טבעה. וכל העולם היו משועזדים לעזות שמים, ולא היה צריך להמטיר מלמעלה לשהיו עיניהם נשואות לשמים. אבל כשקלקלו הדורות כדור אנוש ודור המבול, נתקלקלו סדרי בראשית, כדאמרין לקמן בפכ"ג [ט] ד' דברים נשתנו בימי אנוש, הריס נעשו טרסים כו', ועמדו בעלי זרוע ולא היו עיניהם נשואות לשמים, ואז הוצרך לסבב המטר מלמעלה. ואעפ"י שהש"י ידע מחלה העמיד, לא עשה כן מחלה, שלא לחייב הדורות הראשונים, שהמטר מלמעלה נער גדול לאנשים, וכדאמרין בחעניות [ס ע"ב] אלמלא דלריכה לעולם מצטלין לה.

מפני ד' דברים. והוא הדין דנשצל אחד מהן לחוד הוה ראוי, אלא שנמצאו ארבעתן. ואין נראה דהא בלא הא לא סגי, דכל אחד מהן סיבה גדולה כמבואר. חזר בו הקב"ה. ומה שנהר גילוס וקצריא ותוויי נשאר כמשפט הראשון, אפשר שהוא משום זכר עשה לנפלאותיו. ואעפ"י שיש בהן ד' הנוקין הנוכרים, לא חייש למיעוטא. אי נמי שטבע אור המקומות ההן לכל יעלו בו אידים להמטיר בארץ מצרים אשר לא תמטיר. מפני בעלי זרוע. שהיו מושכים רוב הנהרות לשדותיהם, או למכרן בכסף ומחר, והחלשים העניים ישמחו. בשביל דהדיח טללים רעים. כלל קורמי [בראשית יט, ט] מתרגמין בטלל שירומי. ולהדיח כמו יעלו להדיח [מהלס סג, ה]. ופירושו לדחות [טללים] ואידים רעים מהאור הממעפס, שעל ידי המטר מתגאה האור, וזה לצורך החיים השואפים האור כמ"ש הר"מ ערמאה בפירוש איוב. שיהא הגבוה שותה בגמוד. המקומות הגבוהים, שאילו בא המטר מלמעלה לא יעלה להשקות למעלה כמו למטה, ויהיו הנמשכים יותר שבעים.

ועוד שיהיו הכל תולידים עיניהם. שלא יבטחו במי הנהר והיאור, כענין פרעה שאמר [יחזקאל כט, ג] לי היאור, אלא יהיו עיניהם תלויות לש"י לשאל ממנו גשמים, וכשירו מעשיהם, וע"י זה יכירו ההשגחה.

ועוד שיהיו הכל תולידין בו. לפי מ"ש שאינו מציא ראה אלא לזו, י"ל שכן שנה צו הלשון להפרידה לעצמה. ואפשר לפי שסיבה זו עדיפא מכולהו, כדרך כל מקום שאומר ועוד על הטענה החשובה. ואפשר לומר צהיפק, דאע"ג דעדיפא אין זו המכוונת בעצם, אלא הג' האחרות, וזו מנטרפת אליהן. והטעם שג' הראשונות תועלות במדות אבל זה מסופק, שמה מהרשעים עכ"ל לא יתלו עיניהם לשמים, בחשש שהן טבעיות דכתיבנא לעיל: * דה"ד לשום שפלים למרום. הנכון אללי דלא מייתי ראה אלא לרביעית, והכי מפרש קרא לשום שפלים תוליד עיניהם למרום. וכ"כ הר"מ ערמאה [במאיר חיצן במענה ב]. ואין להקשות למה לא הוכיח האחרות, שכולן מבוארות בעצמן, אבל זו יש לספק בו דכתיבנא, להכי מייתי ראה דמ"מ לתכלית זה הן מלמעלה, כיון דהא איכא קצת שיתלו עיניהם. ולא יקשה אליפו למה לא הזכיר שאר הסיבות, דאפשר נמי לא רצה להזכיר גם הוא המבוארות. ועוד שאין כונת אליפו שם להזכיר תועלות המטר אלא לבאר השגחת ה' שהכל בהשגחה כמ"ש חולם אני אדרוש אל אל, ולזה נתן טעם לדבריו שהרי הקב"ה נתן המטר כדי שיתלו עיניהם אליו. ולאמות ההשגחה הציא אח"כ ראה במפרש מוחשבות ערומים כו'. ויתכן שמענין המטר עצמו מציא ראה שהיא על דרך נס, והיא באה במפגיע כדי שחולים עיניהם לשמים. וקרוצ לזה פירש הראב"ע הכתובים. ומ"מ אפשר דמייתי נמי ראה מהאי קרא לראשונה גם לשלישית, שפירוש לשום שפלים למרום, שיהיו שום האנשים השפלים לרמי הקומה ובעלי הזרוע ולא יגבר זה על זה. וכ"כ המתרגם לשואה מכיכי אולנא לרומא, וג"כ פירושו לשום המקומות השפלים שום למרום, שמהיה שמים שניהם בשוה ולא יעדיף הנמוך בשמיה. ואינו מן הרחוק שירצה הכתוב ג' דברים במאמר אחד, דכיון דסתמא קאמר דכולהו משתמען מיניה, אתלמיהו רמיו. גם יתכן דמקודרים שגבו ישע יליף לשלישית, דהכי פירושו שההרים הגבוהים הקודרים מהחום שלא יגיעם המים מלמטה, שגבו עמה ישע. ולפי זה דיצר הכתוב כל המועלות וזאת דחיית הטללים, כי זה אינו ענין בתועלת גוף

מבוארות
אין

[מקראות]
אין
(ס' ז' ג')

בראשית

(לויק סג ה')

(למ יב')

כח

יחזקאל
ס' קמ"ג

בראשית
(ג' יט')

ג' יחזקאל
(למ יב' יס' א' סג)

המטר עממו. אכל אין טעם לומר דלכולהו יליף עם המשך הכתובים הנזכרים שם, אעפ"י שלא הזכיר כאן את כולם, כדרכם ו"ל צמח דוכתי לשון שפלים למרום היינו השלישית כדפי'. וקודרים שגבו ישע דהיינו דחיית הטללים הרעים וישעו הנזוקים צה. ומפר

כאן
(Bona)

מחשבות ערומים היא הד', כלומר שיכירו כי לא ידע טובם אלא מה' ויחלו עיניהם לשמים. ולזכר חכמים בערומם היא הא', דגפתלים הם נעלי זרוע.

א (אף י')

הה"ד לשום שפלים למרום. אע"ג דקרא לא הזכיר היותה מלמעלה, פשיטא דטעמא דקאמר לשום שפלים למרום לא שייך אלא למה שהן מלמעלה, ולא הוצרך לפרש דסתם מטר היינו מלמעלה. ועוד שבימי אליפז לא היתה הארץ שותה אלא מלמעלה, ועל מנהג זמנו מדבר. ועוד דעושה גדולות עד אין חקר לא שייך אלא כשהיא מלמעלה, דבהא איכא נסים וגבורות כדכתיבנא לעיל:

א (אף י')
א (אף י')
א (אף י')

ב מבימי אוקיגוס. שהעני העולה מן הים שואב ממי הים ועולה וזורק על הארץ. ואעפ"י שהטעמים האומרים שהמטר מהארץ, לא אמרו שהמים עולים מהים, אלא שהאידים העולים מהארץ מהלחות שצטנן הארץ וחוס חזק, מהם יתהוה המטר, יש לקרב דברי ר' אליעזר לסברתם, שאין הכונה שהעני שואב מים ממנו, אלא שיעלו אידים מן הים ומהם יהיה המטר. וכן יראה ממש"ש פומתקים הם בעבים כמ"ש בסמוך. ומ"ש מאוקיגוס ולא מנהרות, לפי ששם מים הרבים ומשם יעלה ודאי האיד להמון הגשם. וכן כתב הרשב"ע [קלה א, ו] בפסוק כל הנחלים, שהמטר מהאיד העולה מהים אל הרקיע תמיד. ומ"מ לא יכחיש ר' אליעזר היות צמטר מעשה נסים, שאעפ"י שיהיה מאידי הארץ, הנה קירוב הסיבות ואיכות ההגשמה בהפרדת הטיפות וזמן הנאות הוא מעשה נסים.

כאן ראוי
א (אף י')

מבימי אוקיגוס. פירוש מהמים הקצועים שם ממש ולא ממים העליונים כלל. והיה דלעיל צפ"ד ס"ב דאמרין ופירוניהם אלו מי גשמים, אחי' כר' יהושע, כדמוקמין צפ"ק דתעניות [ט ע"ב]. והא דחניא צפרקי ר"א [פ"ד] מים העליונים החלויים דומים לזרבת מים כו', לא אחי' לא כר' אליעזר ולא כר' יהושע כדכתיבנא לעיל [ד"ה ופירוניהם]. וכן הא דחני צפרקי ר"א פ"ה אמר ר' יהודה אחת בכל חודש סלוות עולין מן התהומות ומשקים את כל פני האדמה, שנאמר ואיד יעלה כו', והעצים שואבים מים מן התהומות, שנאמר [הלים קה, ו] מעלה נשיאים מקצה הארץ, מיד הארץ מתעברת מנוות. אכל כשירא הקצ"ה לנרץ נמחה של ארץ, פותח אורות הטוב שבשמים וממטיר על הארץ שהן מים זכרים כו', לא כר' יהושע ולא כר' אליעזר, דאי מודה ר' יהושע דאיכא גשמים מהארץ, אמאי דחיק לתרוצי ואיד יעלה שהענינים מתגברים כו'. וכן בגמרא דתעניות אמאי דחיק לאוקומי הוה דנותן באורות תהומות כר' אליעזר. וכן אי מודה ר' אליעזר דאיכא גשמים מהשמים, אמאי דחיק גמרא לאוקומי הוה דפירוניהם אלו

א (אף י')
א (אף י')

א (אף י')

גשמים, והוה דר' יוחנן כר' יהושע, לימא אפי' כר' אליעזר, והתם צומן צרכה עסקין. וא"ת ומנ"ל לגמרא דר' אליעזר אינו מודה דזמנין שהן מלמעלה. י"ל דדייק מלישניה וטעמיה דר' אליעזר דלא ס"ל שהגשמים בשני פנים, דא"כ היה ראוי שיהיה איזה שינוי מפורסם

צטעמיהם וצמקריהם. והא דלא ס"ל כההיא דפרקי ר"א, משום דס"ל שאין לצא גשמים לעולם השפל ממים העליונים, שכבר נבדלו צמעה צממים. אי נמי ואיד יעלה מן הארץ משמע ליה ששותה

ממימי הארץ ממש, וכן נותן באורות תהומות. והיה דפרקי ר"א לא ס"ל כהך דר' אליעזר, משום דקראי דלמטר השמים ומסקה הרים מעליותיו דייקי שהגשמים ממים העליונים. ועוד דאפשר שלא יועיל העצ להמתיק אלא צמים שהיו מחוקים מחלה כדכתיבנא לעיל:

שנאמר ואיד יעלה מן הארץ. אין מכאן ראייה שהוא ממימי אוקיגוס אלא שהיא מהארץ, לאפוקי מדר' יהושע דקאמר ממים העליונים. ואמנם היותן ממימי אוקיגוס מסביר נפקא ליה, שהן המים המרובים שבעולם. ולא ס"ל שמאיד הארץ ולחותה לצד יספיק. וגם רש"י כתב בגמרא [שם] ו"ל ממימי אוקיגוס, כלומר ממים של מטה ולא ממים של מעלה, שנאמר ואיד יעלה מן הארץ, ששתה צאצא ועלה ע"כ, דקדק בזה מ"ש:

שנאמר ואיד יעלה מן הארץ. נראה דר' אליעזר ור' יהושע פליגי אהא דאוקימנא לעיל בס"י ואיד יעלה בדרך שחיית הארץ מתחלה. וליכא למימר דתרויהו אינהו, דפשטא דקרא צמה שהיה קודם מיירי. ומ"מ ס"ל דצ"ל שכן יהיה תמיד שלא ישתנה הסדר אלא מהיות הענין מלמעלה או מלמטה, שמתחלה היה האיד והנהר עולה על הארץ, ועתה עולה האיד מלמעלה על פני רקיע השמים. אכל לא יתחלף הענין שעתה לא יהיה איד כלל, דזה לא יתכן, דלמ"ש דמיירי צמה שהיה בתחלה פי' איד יעלה היינו על הארץ. ולפי דבריהם השתא מפרשי יעלה מן הארץ לשמים, שע"כ הוצרך ר' יהושע לידחק ולומר שהענינים מתגברים כו'. וכן פליגא אהא דלקמן בריש פ"ד דמוקי ליה ליצירת אדם הראשון. וא"ת א"כ למה נכתב קודם לויצור, י"ל אידי דהזכיר המטר כדכתיבנא לעיל. וצדוק י"ל דאכולהו רמו קרא, דמדכתב ליה מקמי וייצר אמרין דליצירת אדם קמיירי, ומדלא כתב ואיד הארץ עלה ש"מ דלאו צההיא השקאה לחוד קמיירי, אלא בצד השקאת הארץ לנמיחתה נמי מיירי. ומדלא כתב ואיד יעלה על הארץ משמע דהואי בתחלה מין השקאה זולת הנוהגת עתה, שהאיד מלמעלה ממש, רק צאצא היה מתגלגלת, כענין נילוס וקצריא, ומדלא כתב היה עולה אלא יעלה, משמע דגם צעיד הנוהג עכשו מיירי. ולגבי ההשקאה הקודמת יהיה פירושו על הארץ, ולגבי השקאה דהשתא יהיה פירושו מלמעלה לארץ:

א (אף י')
א (אף י')

א (אף י')

וכי מימי אוקינום לא מים מלוחים הן. כחצ רש"י נגמרא
[ס] מלוחים הן ואין תבואה גדילה מהם. ולא ידעתי מה
נורץ לזה, שהחוש יעיד שהגשמים מתוקים לחין. ושמה דעתו
ז"ל דמ"ש ר' אליעזר מתמתקים הן הוא מצואר אחר שמתבולת

המלאכה מועילה בזה כמ"ס ולכן

הוקשה לו דקארי לה מאי קארי
לה, ולזה אמר שאין קושייתו
ממתקות טעמן אלא ממה שגדל
התבואה מהם, שאע"פ שהעצ ישנה
טעמן, אחר שמהותן מלוח לא
מסתדר שיסתנה איכותן להגדיל
התבואה. ור' אליעזר השיב דאפי'
לזה יועילו העצים:

מתמתקים הן בעצבים. ששם יודכנו ויפרד מהן חלק המליחה
שבתוכן וירדו גשמים מהחלק הזך והמתוק, וכמו
שיועיל הנישול להמתיק התורמוס ודברים רבים מרים. ורבים
אמרו שסיבת מליחות מי הים לעירוב האפריות בזה, כמו
שהמים המתוקים כשיתערבו עם האפר יהיו מלוחים. ולפי זה
הנה צעדים יפרד האפריות מהן וישארו המים הפשוטים והיו
מתוקים. ולפי מ"ש שאין העצים שואצים אלא האידים חצי
שפיר, שהאיד העולה מהמים המלוחים אינו מלוח כמותן ודאי,
כמו שהמלאכה תספיק להוציא מים מתוקים מהמלוחים ע"י
אלנציק"י שהוא שואב האידים לבד. ויותר נקל מזה, שאם יוקח
סיר נפוח מלא מלוחים ויושם על פיה ספוג בלתי מגיע למים,
ילקוט מהזיעה והאידים העולים, וכשיעצר הספוג יצאו ממנו
מים מתוקים. וכ"כ הראב"ע בפירוש המקרא שהמים המתוקים
שבים מזד קלוחם עולים עם העננים. ולפי"ו פירוש מתמתקים
בעצבים שמהן מתמתקים שאין שואצין אלא המתוק:

מתמתקים הם בעצבים. נגמרא [תענית י ע"א] צעי מנא ליה,
דאמר ר' יחזק בר יוסף אמר ר' יוחנן, כתיב
[תהלים יח, יב] חשכת מים עצי שחקים, וכתיב [שמואל ג, כב, יב]
חשרת מים עצי שחקים, שקול כ"ף ושדי אר"י ש קרי ציה
הכשרת. וכחצ רש"י כלומר קח כ"ף שצמלת חשכת, ולרפסהו
עם מלת חשרת וקרי ציה הכשרת, שמתמקים ומכשירים
העצים. והתם מיימי נמי ר' יושע צהני קראי מאי דריש:

דבתיב אשר יוצו שחקים כו'. פירוש דייבין הן נוזלים,
צעבים שנקראו שחקים, לפי ששחקים את המים,
כמ"ס בסמוך, שהם נעשות נוזלים, ר"ל מתוקים, שאין נוזלים
אלא מתוקים, כדאיתא במכילתא [בשלה שירה פ"ו] גבי נצבו כמו
נד נוזלים [שמות טו, ט]. ולר' יהושע לא קאמר אלא על השמים
שנקראו שחקים שהמטר מהם כשיטתו, ולא יתחייב ממאמר
יוצו שחקים, דמעיקרא לא היו נוזלים:

מן העליונים. פירוש ממים העליונים צמאמר למעלה מהשמים
כדלעיל בפ"ד [ד] משם השמים מורידים מים לעצבים
כדמפרש ואזיל. וא"ת הא דאמר ר' לקיש ו' רקיעים הן כו',
וחד מייניהו מני מכון שבו אולרות שלג ואולרות ברד כו',
כדאיתא בפרק אין דורשין [תנא ד' ע"ב], דלא כמאן, דאי כר'

אליעזר, הרי הגשם והשלג מהארץ ומאי עזדיתה ברקיע, ואי
כר' יהושע, ממים העליונים הן שהן למעלה מכל השמים, ולא
במכון שהוא רקיע ז' וליכא למימר דכבולי עלמא מני אחי,
דהתם לא מיירי אלא בשלג וברד שהם לרעה כדמשמע התם,

והכא מיירי במטר של טובה, דהא
התם מיפתח ה' לך את אוזרו
הטוב [דברים כח, יב] יליף לה, ופירש
רש"י למדת שיש לו אוצר
לפורענות, וא"כ פשיטא דאיכא
אוצר לגשמי הטובה. וי"ל דאיתא
כר' יהושע, דאע"ג דממים
העליונים הן אינם יורדים צתם
מהמים העליונים, אלא שממים

העליונים עושה הש"י גשם ושלג ונותן באוצר להיומן מוכנים
לעת נורץ יירדתן לארץ.

אב"י יש לעיין בסדרת ר' יהושע שיראה רחוקה מההיקש, שאף
שנודה צמאיות מים העליונים כפשט דברי רז"ל, אעפ"י
שימאנו בזה חכמי החקירה, איך יתכן לזייר צצנת ההגשמה
ארצות השמים נפתחו ממש ומורידים גשמים למעלה שיעור
רב מהלך אלף שנים, כמוכר דברייהם ז"ל בשיעור גובה שמים
על הארץ ועודי הרקיעים, והם דברים אמתיים כפשטן כמ"ס
הרב [מורה נבוכים ח"ג פ"ד]. גם מופתי הטבעיים צביצת המטר
שהוא מהאידים העולים מן הארץ כמעט קרובים למוחשות.

והרב כתב בספר ז' פמ"ז ו"ל כי לא יספק אדם כלל באומרו
יפתח ה' לך את אוזרו הטוב את השמים שזו צהשאלה, ושאין
לשם אוצר יאזר צו המטר. וכן אומרו [תהלים עה, כג] ודלתי
שמים פתח ימטר עליהן מן, לא יחשוב אדם שיש לשמים שער
ודלתות כו'. וא"כ יקשו מאד ז' מאמרים אלה ודומיהם. אמנם
לענין מאמר האוצר הנו' כבר כתב הרב צה"א פ"ע על זה
ו"ל, כל מה שצמא לצמחים ז"ל שהשמים הפלוניים צהם כך
וכך, אין ענינו שבשמים גשמים אחרים בלתי השמים, אצל ענינו
שהכחות המהוות הענין הפלוני והשומרות סידורו יוצאו מן
השמים ההם כו'. והנה לפי זה לא יקשה מאמר זה ואין ז"ל
שהוא כר' יהושע, שאפשר דברי הכל הוא, אחר שאין ענינו
במקום הגשמים ממש רק צכח המהוה אותו. ואם יקשה צעיניך
מה שמקשה שם הגמרא [במגינה] הני ברקיעא איתנהו, הני
בארעא איתנהו, דכתיב [שם קמח, ד] הללו את ה' מן הארץ אש
וברד שלג וקיטור, ומשיב רב יודא אמר רב, דוד ציקש עליהם
רחמים והורידן לארץ, אמר לפניו רבש"ע לא אל חפץ רשע
אחה לא יגורך רע [שם ה, ה]. כי לפירוש זה מאי קושיא מהללו
את ה' מן הארץ, לימא התם בשלג ממש והכא צכח הווייתו
קמיירי. ולא יתכן לומר שהמקשה לא הציץ, ורב יודא השיבו
כאולתו להסחיר ענינה.

יש להשיב דמ"ל שדוד ג"כ צכח הווייתו קמיירי, דאי בשלג
ממש למ"ל הללו את ה' מן הארץ, דפשיטא שצארץ הם.
ולא דמי להללו את ה' מן השמים, דהוא לגופיה אינטיניך
לומר שהשמים עצמם יהללו לה', ואח"כ אמר שיהללוהו ג"כ

*) (ספרי ח"ג צ"ג:)
(חזקוני יא.)

דאק

מא/א/סל

קדוש (צ"ג)
יט"ב בקנ"ג
(קדוש ס"ה)

[חזקוני]

*) (חזקוני יא.)
(חזקוני יא.)

[ג]

ריא

۵۵۵

$\left(\begin{matrix} \text{פירוש } 3' \mu \\ 3' \mu \text{ וזו הפירוש} \end{matrix} \right) + \text{פירוש}$
 (פירוש)

x [מ"ר אלס תלמיד חכם] כח, טלפון שמיים רבן קיס איז צונו העצמות שירוב שם, און נאך, צוהכין
צפונין דא אין סטיל אלס בלייב יתועצ...]

ולכן האמת יורה דרכו שכונת ר' יהושע היות הגשמים מאת ה' מן השמים ממע, והנה הר"מ ערמאה בפירושו [איוז לו, כז] כי יגרע נטפי מים, הודה במקלם שכתב שירידת המטר מז' מינים, הא' בטבע סביבתה האויר העולה מהארץ או הענן העולה מהים כמאמר ואיד יעלה

מן הארץ, כל זמן שהעולם נריכים אליה. והב' יותר נכבד והוא המים היוצאים ממעל לרקיע צלי עליית איד מלמטה. והביא מימרה דילן וכתב שדברי שניהם אמת לפי מ"ש שיש צ' מינים, וראוי לומר בזה אין

דעת שלישיית מכרעת, דלכולי עלמא המטר ממין אחד, ולא יקבלו פשרה, דא"כ לא היו נריכים בגמ' לידחק לאוקומי ההיא דפירוטיהן אלו מי גשמים כר' יהושע דוקא כדכתיבנא לעיל. האמנם כי יש סמך לדבריו מההיא דפרקי ר"א דאמר פעם אחת בכל חודש סילונו עולים כו' וזכרנוהו לעיל, שנראה ממנה שלפעמים יבא הגשם ממים העליונים שהם המים הזכרים כדאמר בפרקי, ולפעמים מהאידים שלמטה. ולענין שאנו צו מאופן הויית הגשם ממים העליונים לא ראיתי צו דבר מספיק להסכים עם הפשט, ואיני רואה להוציא הדברים מפשטן, ועם שהדבר קשה אל השכל. והראוי להטות אזונו למ"ש הרמב"ן ז"ל ראש יודעי הנסתרות בחורה, שכתב צפ' בראשית [א, ח] צנינן מים העליונים, שהדברים מסתרי בראשית והפירוש אסור לידעו כל שכן לאחרים, ולכן יש לתלות הדברים לקורא שכלנו, ולא להרום לפרש דברי אלי"ם חיים כאשר ידומה לדעתנו. כיון שלא באה לנו קבלה אמתית עליהן. גם לשטת בעל מגן אבות צמים העליונים הנ"ל, יפורשו דברי ר' יהושע כפשטן, שמהחלק הדק ההוא הדומה למים יולו שחקים וישאבו העצים. ולא יקשה צנינן אחר שחומר השמים מתחלק לחומר הארץ, איך ישובו למים כמימנו, שהרי ר' יהושע חולק בזה כמ"ש צפ"צ סי"א. והא דלא קאמר כר' יוחנן שאמר שהגשמים ממים העליונים ויורדים לים וכו', כבר כתבתי טעמו לעיל צפ"ד ס"ב [ד"ה ופירוטיהן].

שנאמר למטר השמים תשתה מים. פירוש הכתוב שארץ ישראל אינה כשאר ארצות שיש להם נהרות, שהיא הרים וצוקות ואינה שוחה אלא ממטר השמים, וממילא ילפינן שהמטר מהשמים. דליכא למימר דבארץ ישראל דוקא קאמר שתשתה למטר השמים, אבל בשאר ארצות ישנו למטר אוקינוס, דאין סביר שיהיה שינוי במציאות המטר לחילוף המקומות. וא"ת מאי שנא דקאמר קרא הכא למטר השמים ולא למטר סתם כשאר המקומות. י"ל לפי שכונת הכתוב לומר שראוי שיהיו עיניהם נשואות למקום, כי השי"ת הוא הדורש הארץ ההיא ולא תשתה מהנהר כארץ מצרים, לכך אמר אגב אורחיה שהמטר מן השמים, שתמיד ראוי שיהיו עיניהם נשואות שם. אי נמי ששפית הארץ מהנהר העולה, מטר נמי מיקריא כדכתיבנא לעיל צפ"ז [ד"ה כיצד]:

שנאמר למטר השמים תשתה מים. ולר' אליעזר לא קשה, דליכא למימר כיון דעולין לאד מעלה קרי ליה מטר

השמים, דדמי כאילו הוא משם, וכדאמרין בגמ' [מעניית ט ע"ב] תניא משקה הרים מעליותיו [מהלים קד, יג], ואמר ר' יוחנן מעליותיו של הקב"ה, כמאן כר' יהושע ור' אליעזר, כיון דסלקי להסם משקה מעליותיו קרי להו, דאי לא תימא הכי עפר ואבק מן השמים היכי משכחת לה, אלא כיון דמדלי להסם מן השמים קרי להו, ה"נ כיון דסלקי להסם מעליותיו

קרי ליה. והוא הדין דהוי מזי ר' יהושע לאתויי מדכתיב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים, וממשקה הרים מעליותיו. אלא דנקט למטר השמים דכתיב מקמיהו. ועוד דהא עדיף דמטר סמוך אשמים, אבל בשאר קראי איכא לדחויי דלעולם הגשמים מלמטה, אלא שה' משקה בכחו ממרום שבתו, וכדכתיב רש"י ז"ל בזה דר' יוחנן דאמר מעליותיו של הקב"ה, דאי לאו ר' יוחנן הוה אמינא הכי קאמר מעליותיו שהקב"ה עומד בהן הוא משקה אותן למטה, ולעולם המים מאוקינוס:

והענינים מתגברים. כלומר והא דכתיב ואיד יעלה מן הארץ, היינו שהענינים מתגברים לעלות לשאוב מלמעלה, ולא תיקשי ליה, וכן הוא ליסנא בגמרא [מעניית טז] אלא מה אני מקיים ואיד יעלה, מלמד שהענינים מתגברים: והענינים מתגברים. לפי דברי בעל העקידה נראה שהיה גורם ענני כבוד. והיא גרסא משוועת, דענני כבוד הכא מאי בעידתיהו, ואי ענני הגשמים יקראו ענני כבוד, עננים שאינם של כבוד היכי משכחת לה:

ומקבצים אותם במפי הנאד. לפי זה מדמה השחקים הנותנים המים אל הנאד המריק לכלי אחר. אבל בגמ' [טז] אמר ופוחתים פיהן כמין נאד, וזו היא הגירסא הנכונה, שהענן המקבל ראוי לדמותו לנאד שמתקשר בו הגשם ואינו ניתק, על דרך [איוז כו, ח] נורר מים בעציו ולא נבקע ענן תחתם. והרזון לומר שאע"פ שמקבלים המים בפועל, מתחזקות שם ואינן יורדות אלא ככברה, אבל מה טעם שידמה הרקיע לנאד. וקרוצ צעני דה"נ הכי גרסינן ומקבצים אותם כמו פי הנאד, וכן במדרש קהלת [א, ו] וט"ס הוא כמפי. וצין כך וצין כך יראה שאין רמז אל ענין הנאד מהכתוב, דמ"ש יזוקו מטר לאידו יראה שהרקיעים יריקו המטר לאיד. וכן פרש"י בגמ' רקיעים מוציאים לעצם. יזוקו כמו יזוקו. אבל בכאן נראה שרובה לפרש יזוקו מלשון נאד, שכתב נכחו כמו נד [שמות טו, ח] מתרגמינן כזיקים. וגם בעל העקידה כתב דיוקו דריש ליה מלשון נאד, שהנאד זיקא בלשון גמרא. אבל לא ידעתי איך תחישב גזרת מאמר הכתוב לפי זה:

דבתיב יזוקו מטר לאידו. כלומר הרקיעים יריקו מים לעצם כדפי', ואע"פ שלא נזכרו הרקיעים לעיל מיניה, הוא מקרא קצר, כמו מגיד מראשית [ישעיה מו, י] וחציריו. ואפשר

שכר

× (פיק ר')

× (ס' י')

1

× (ק' ס')

×× (מג' צ')

× (פ' ע')

× (נ' ס')

×× (נ' ס')

→ [א']

× (פ' ע')

× (ל' נ')

צ' ט

× (ע' צ')

× (נ' ס')

× (נ' ס')

דסמך אחמי דכחצ צחריה אשר יולו שחקים, כלומר יזקו מטר, ומי הם המריקים, הם השחקים הנזולים. ולדעת ר' אליעזר י"ל דקאי יזקו אחמי אוקינוס שהם מוליאים מים לעצם: וחושרים אותו כמין כברה. כלומר העצים כוזרין המים לארץ כל טפה וטפה

צפני עצמה, ככברה שכוזרין זה החטין שכל אחד יולא מנקב מיוחד, ולא ילאו כולם מחוזרים ממקום אחד. ע"כ דמיונו לכברה, לפי שירידת הגשמים ע"י התנועות העצים ככברה, ועכ"ז אין הטפות מתערבות, שאילו לא היו מתנדנדות לא היה כל כך נס בדבר: וחושרים אותו כמין כברה. הקשר זה לדברי ר'

יהושע, שאע"פ שהן יורדים ממקום גבוה כל כך, מ"מ נחשרות ככברה ואין טפה נוגעת דחברתה שזה נס גדול. אבל לר' אליעזר אין

כל כך נס, שלא יחוייב לדעתו שהעננים מתגזרים עד לשמים. ומ"ש בגמ' לר' אליעזר כיון דסלקי להם וכו', יראה דכיון דעולין על פני רקיע השמים יראה לנו כן:

ואין טפה נוגעת בחברתה. שלא יהיה ככברה שנתחלה ילא כל טפה לעצמה ועוד מעט כולן מתערבות, אבל כל אחת תרד לעצמה, וזה דרך נס כדר' יוחנן דשוחר טוב שזכרנו. וזורך נס זה לארץ, דאל"כ לא ילתיח שמשחת הארץ בגשמים, וכדאמרין בפ"ק דצ"ב [טו ע"א] מי פלג לשטף חעלה [איי] לה, הנה טיפין צראתי צעיס וכל טפה וטפה צראתי לה דפוס צפני עצמו, שלא יהיו שמים צדפוס אחד, שאלמלא שמים צדפוס אחד מטטטשות את הארץ ואינה עושה פירות:

למה קורא אותן שחקים. לכאורה משמע דאליצא דר' יהושע קאמי לקויעיה שמהרקיע צא המטר, שהרי מטעם זה נקראו הרקיעים שחקים, לפי ששחקים את המים, וכדגרסינן צפ' אין דורשין [מגינה יב ע"ג] אמר ר' לקיש ו' רקיעים הן כו', שחקים שבו ריחים עומדות וטוחנות מן לנדיקים. וליתא דשחקים אינו שם כולל לכולם אלא לשלישי. ואמנם טעמא דשחיקת המים שיך כזולן, דמאי שנא שלישי משאר. ועוד מה זורך לשחיקה זו לר' יהושע דקאמר כדקים הללו. וליכא למימר דאע"ז שחקים קאי, דלכולי עלמא האי שחקים שם עצים הוא לא שמים, דכיון דלכולי עלמא ר"ל לר' יהושע ולר' אליעזר העצים מלמטה, אחמי חלי להו בשמים, ולכא צעי למה נקראו העצים שחקים, דכיון דסלקי לשמים אחי קושיא שיתלה העצים לשמים אפי' לר' אליעזר דומיא דמסקה הרים מעלייתו. וכל שכן לר' יהושע דמקבלים המטר מהשמים ממש. ועוד לר' יהושע מה היה שחיקת המים שבעצם, דליכא למימר דקאמר הכי על מה שהן מתנדנדות ככברה ועכ"ז אין טפה נוגעת בחברתה, שדמיון המסס והדקים אינו נראה אלא חיקון המים

בעצמם שם. לכן נראה דאר' אליעזר קאי, דמשום דלדידיה אין המטר מהשמים, ותקשי ליה מאי דכתיב יזלו שחקים, שהשחקים עצמם נזולים, וע"כ צריך לפרש שהעצים נקראו שחקים, והו' שאמר היכן הן נזולים, בשחקים כדפירשתי להכי צעי למה נקראו העצים שחקים, ומשני לפי

ששחקים את המים, וזה כדי להמתין, שהעצים שחקים אותן ושופכים אותן מו' לזו, כמאכל שהוא משמנה ע"י שחיקה והרקה מכלי אל כלי. ובשוחר טוב מזמור י"ח [טז] לא נזכרת סברת ר' יהושע אלא דר' אליעזר ותשובתו דאמר מתמחקים הן, ועלה גרסינן אמר ר' אבא כדקים הללו של בהמה שהן שופכים אלו באלו. אמר ר' לקיש למה נקראו שמן שחקים, שהן שחקים אלו באלו, משמע דאע"ז ואר' אליעזר קאי ודאי. וי"ל דריש לקיש אליצא דר' אליעזר קאמר

וליה לא ס"ל, דהא צממוך משמע דר' יוחנן וריש לקיש מודו דדר' יושע שהמטר מלמעלה. ואין להקשות א"כ צממוך דקאמר ה' שמות יש לו, אחמי לא מני שחקים נמי, דמילתא דלא פסיקא לא קאמר, דצחא פליג ר' יושע:

כדקים ה"ל. פרש"י כדקים הללו שצממי הבהמה ששחקים המאכל יותר מכל הגוף, לפי שמקומן צר ואין המאכל נכנס בהן אס אינו שוחק צטוב מאד. אבל לפי לשון שוחר טוב שכתבתי צממוך הכונה צוה אחרת, והוא ששחיקת המים היא מזד העצים ששופכים אותן מו' לזו כדקים הללו, אבל למ"ד בחדין מסיפא לא הוי בשפיכה מו' לזו, אלא שצבצב אחד הוא נשחק כמסס שבו לצד ישחק המאכל יפה:

י אין עננים אלא מלמעלה. שאינם עולים מהארץ אלא מהשמים יצאו העננים ג"כ בגשמים וקת' חיימא דר' יוחנן דלא כמאן לא כר' אליעזר ולא כר' יהושע דלעיל, דאפי' ר' יהושע מודה הוא שהעננים עולים מהארץ לרקיע, וכל שכן ר' אליעזר דאמר שהמטר מאוקיינוס מדכתיב ואיד יעלה מן הארץ. וליכא למימר דבפלוגתא דר' יהושע ור' אליעזר קמפלגי, דר' יוחנן כר' יהושע, ונקט עננים תמורת הגשם כלומר שאיצת העננים אינו אלא מלמעלה. וריש לקיש כר' אליעזר. דהא משמע דתרויהו ס"ל כר' יהושע שהארץ שותה מלמעלה מהמשלים הנזכרים כאן, ולא פליגי אלא בעננים שהן כלי הגשמים. וג"כ אי אפשר לפרש על דרך העקידה ה"ל דפליגי צמה שנחלקו ר' יהושע ור' אליעזר לדרכו מזה הטעם. ולא תקשי לר' יהושע קרא דואיד יעלה מן הארץ, דליכא למידיה כדאכתוב צממוך: - (צ"ב ע"ג ע"א) (א"א)

שנאמר וארו עם ענני שמיא. ומדכתיב עצי שחקים לא מייתי, דאפשר שחקים שם העצים כדלעיל לר' אליעזר:

א"א (א"א צ"ב) צ"ב (א"א ע"א)

א"א (א"א ע"א)

א"א (א"א ע"א)

א"א (א"א ע"א)

א"א (א"א ע"א)

א"א (א"א ע"א)

א"א (א"א ע"א)

א"א (א"א ע"א)

א"א (א"א ע"א)

א"א (א"א ע"א)

א"א (א"א ע"א)

שנאמר וארו עם ענני שמיא. ולר' שמעון בן לקיש י"ל כיון
 דסלקי להתם ענני שמיא קרי להו, כדאמרין לעיל
 גבי משקה הרים מעליוחיו. אי נמי דהנהו ענני לאו ענני מטר
 נינהו אלא ענני כבוד שעמהם בא מלך המשיח. ולר' יוחנן

אבל אין זה פרעון מסויים. וי"ל שהכונה במשלו של ר'. שמעון,
 שהארץ כשהיא נמאה משחוקק ותבקש המטר מהקב"ה, או
 שהלואה הם יושבי תבל המבקשים המטר מה', ולזה יאמר לארץ
 אייתי ענניך להלוות יושביה. ולפי שדרך כל מבקש לבקש
 בהלואה, דימהו לאומר הלוני,

פירוש) כאן לומר ענני שמיא טפי
 משאר דוכתי, דלא נימא דבעננים
 הנמצאים בארץ שאין לענין הגשם
 מיירי, שאי אפשר להכחיש המצא
 עננים בארץ למטה במוחש, והכא
 לא מיירו אלא בענני מטר:

ענני שמיא. רבי שמעון בן לקיש אמר,
 אין עננים אלא מלמטה, שנאמר [תהלים
 קלה, ו] מעלה נשאים מקצה הארץ. על
 דעתיה דרבי יוחנן, לאחד שבבד את
 חברו חבית של יין וקנקנה. רבי שמעון
 אומר, לאחד שאמר לחברו הלוני סאה
 של חטים, אמר לו חבא קשתך ובוא
 מדר, כך הקדוש ברוך הוא אומר לארץ
 אייתי ענניך וקבל מטר.

אע"ג דאין שאלת הארץ בהלואה,
 ומ"מ יאמר לה אייתי ענניך
 אעפ"י שבמחנה נותן לה, כדרך כל
 מבקש שהוא יציא כליו. וכן לפי
 שדרך ההלואה והבקשה בחטים,
 שלא יתבייש האדם לבקש חטים
 שהוא הכרחי למוזונותיו, ודרך
 מתנה בין אדם לרעהו (כ"ן) הרקח
 לשמחת לב, בא משלו של ר' יוחנן
 בין ושל ר' שמעון בחטים. ואפשר
 שענין ההלואה הוא שהארץ תשתה
 מים ותפרעם בהולאת פירותיה,
 ולכן ידמה ענינה ללוה צחינת
 שפרע אע"פ שאין הפרעון

יא [יב] חמישה שמות נקראו לו,

דה"נ בתחלה קמיירי. אי נמי מקנה הארץ לאו מהארץ ממש
 אלא שמעלה נשאים בכל אורך הארץ, כלומר מקנה הארץ ועד
 קצהו ולעולם בקיע נינהו, ולפי שנראה שהם עולים מקנה
 הארץ אמר מעלה נשאים מקצה הארץ, ומוסיה בענני ענן
 על הארץ פשיטא שאין ראה, דלא קאמר בארץ:

למלוה ממש, ועל כן בא המשל בחטים לרמוז שפרעון החטים
 בהולאת התבואה. ועל הדרכים האלו יתבאר מ"ש לקמן בספר
 שמות [רנה] השמים לזין מהארץ והארץ מהשמים כו' בפל"א
 (טו) ור' יוחנן לא קרי ליה הלואה, דמ"מ השי"ת מתנה קיהיב,
 והפירו' לעולם הן, ואמר משלו בין מהטעם הנזכר:
 ועל דרך דרש י"ל, שהם חולקים אם ענין המטר טבעי כדעת
 החוקרים או נסיי כמ"ש לעיל סי' ד' [ד"ה קשה]. ודעת ר'
 יוחנן שהוא נסיי, ולזה אמר אין עננים ר"ל הכנת הגשמים אינו
 אלא באת ה', כי אין בטבע הארץ ענין זה, ולכן יקרא מתנה
 נחונה מה', כי המתנה ענין ההשגחה כמ"ש לעיל [ד"ה]
 (ואמ"ן) ולכן בא ג"כ קנקנה, והוא קיבול ענינה והכנתה הכל
 מאת ה'. ואמנם ר' שמעון סובר שהדבר טבעי מהעלאת אידים
 מהעולם השפל ע"י ערצות תנועות השמים, ולזה אמר שהעננים
 והכנת המטר אינה אלא מלמטה, וסיוע הגרמים קרי הלואה,
 כי כמה שהלואה יש לו זכרו, אלא שלעת מה אין צידו הנריך לו,
 ולזה ופורע אח"כ, כן הארץ מטבעה הגשמים, אלא שבעת שלא
 יהיה לה כל ההכנה הראויה, יסייע תנועת הגרם להעלאת
 האידים אשר בכחה, והיא תציא העננים, והוא כח קיבולה
 והכנתה, ואחר זמן חפרע ותעלה האידים הצריכים לגמרי:

על דעתיה דר' יוחנן וכו'. לא מייתי סיעתא להו ממעלים
 אלו, שכבר הוכיח כל אחד דעתו מהכתוב. אמנם בא לתת
 טעם למציאות הדבר בעצמו, כי מה טעם היות כן או כן,
 ואמר שלכל אחד יש לו צחינה אחרת, על דעתיה דר' יוחנן
 הוא כנותן לחצירו חבית יין במתנה, שדרך ליחנה לו עם
 הקנקן, ולא יאמר לו הצא קנקנך ואמלאהו, דצעין יפה הוא
 נותן. ועוד דכסיפא ליה מילתא להציא קנקנו לקבל. וכן הקצ"ה
 שנותן המטר מתנה לארץ, נותן להם ג"כ קנקנה שהם העצים.
 ועל דעתיה דריש לקיש יאמר שטעם הדבר באומר לחברו
 הלוני וכו', שאין דרך לתת לו ג"כ קופה, כי אינו נותן צעין
 יפה, ודי שילוו לו החטה. ועוד שאם ירצה הלוא פחות או
 יתר מהסאה, יציא קופתו כרצונו וילוו כבקשתו, וזה דקדק
 בהזכרת מודד, וכן כשהארץ מבקשת מטר אומר לה הקצ"ה
 אייתי ענניך. וי"ל שהעלאת העננים הוא מטבע הארץ
 מעצמה, ולכן יתחשו להנאת הארץ ולא למתנת ה'. ואכתי
 איכא למידק דבשלמא משלו של ר' יוחנן נכון דמדמה ליה
 למתנה, כי כן ענין כל היתן מהשי"ת שהוא מתנה וחסד, וכל
 שכן הגשמים, כדיליף לעיל [ד"ה], אבל משלו של ר' שמעון
 בן לקיש מה ענינו, כי מה ענין הלואה בכאן. ועוד יש לדקדק
 למה המשיל ר' יוחנן לזין ור' שמעון לחטים, דהומ"ל לאומר
 לחצירו הלוני לוג יין א"ל הצא קנקנך. ולפי מ"ש הר"י קמחי
 [ישעיה נה, י] גבי כאשר ירד הגשם והשלג גו', שסוב הגשם
 הוא ע"י חוס השמש שזוף אוחו, יש לפרש ענין ההלואה,

יא חמישה שמות בו. לא מטעם הכפל השמות לבד בא
 לדרוש בהם טעם, כי השמות הסכמיים ואין צריך בהם
 טעם, ואפילו בשמות כפולים, שכמה דברים יש להם שמות
 נרדפים בכל הלשונות. ועוד דא"כ לא היה צריך לתת טעם
 לכל ה' השמות אלא לד', ויאמר שהא' הוא שמו צלי טעם,
 וכדגרסין צריש ר"ה [ג ע"א] תנא הוא סיחון הוא ערד הוא
 כנען. סיחון שדומה לסייח במדבר, כנען על שם מלכותו, ומה
 שמו, ערד שמו. איכא דאמרי ערד שדומה לערוד במדבר, כנען
 על שם מלכותו, ומה שמו, סיחון שמו. אלא כלל ידוע לרז"ל

(ס"ג) (ל"א) (ל"ב)

(ל"ג) (ל"ד)

(ל"ה) (ל"ו)

(ל"ז) (ל"ח)

?

לדרוש שמות תמיד מעין הדבר או האדם, ואפילו בשם אחד
לכד אמר צפ"ק דברכות [ו ע"ב] ומנא לן דשמה גרים, דכתיב
[מהלם מו ט] אשר שם שמות בארץ, אל חיקרי שמות אלה
שמות, ודרשו טעם לשם ראובן ורות, וכן בכמה דוכמי. וכן
בסמוך דריש טעם בשמות הארץ.

ולקמן צפ"ו [יב] דרשינן טעם
בשמות הנהרות. ומה שלא פרשו
במקומות הנו"כ כל הג' שמות,
משום דלא אשכח בזולתו דרשא,
דלא מני למדרש שם סיוחן וערד
יחד לומר שדומה לסיוח וערד,
שהוא הכפל ענין אחד במלות
שונות:

עב. כדכתיב [מהלם יח יב] עב
שחקים. איד. כדכתיב
[בראשית ו ב] ואיד יעלה, דלא ס"ל
שהוא נהר כלעיל בס"ו. והא דר'
צרכיה דדריש בסמוך עלה שבר מן
הארץ, אסמכתא בעלמא היא,

דפשיטה על הענין. ענן. כדכתיב [שם ט יד] והיה בענני ענן.
נשיאים. כדכתיב [מהלם קלח ז] מעלה נשיאים מקצה הארץ.
חזיו. כדכתיב [זכריה י א] ה' עושה חזיון, ודרך לחזיו קולות
[יחזקאל כו] שהן עמים לרו"ל, אע"פ שהמפרשים פירשו צרכים.
ומ"מ פליגא קמא אהא דגרסינן צפ"ק דמעניות [ט ע"ב] מאי
חזיונים, אמר ר' יהודה פורחות, מאי פורחות, אמר ר' פפא
עינא קלישתא חותי עינא סמיכתא, דהתם משמע שחזיו הוא
עב מיוחד, והוא העב הדק שחתה הגם, והכא משמע שהוא
שם סתמי לענין כשאר השמות:

עב איד. קשה דהו"ל לאקדומי איד לעב שקודם לו במורה,
ואי משום דשם עב יותר מורגל מאיד, לקדם נמי ענין.
ושמא משום דטעמא דהאי שמא נהיר טפי, דהיינו שמעב
פני רקיע, אבל טעם שאר השמות לא אחי שפיר כולי האי:
נשיאים. לא קאמר נשיא, שלא נמצא נפרד משם זה:

שובר אידן של בעלי שערים. שאזרי התבואה חושבים ליקר
השער לעניים הצריכים להם, וצבוא המטר מתרוה
העולם והשער זל ונשבר זרועו, וכדאמרינן צפ"ק הקורא למפרע
[מגילה י ע"ב] צרכת השנים בשמינית כנגד מפקיעי שערים,
דכתיב [מהלם י טו] שבור זרוע רשע. ופרש"י אלו המיקרים
אח התבואה ומפקיעי השערים. וממאי דמפקיעי שערים
כתיב, דכתיב צהיה פרשתא [טו] יארוז לחטוף עני, וכי
הלסטים אורב את העני, והלא את העשיר הוא אורב, אלא
במפקיעי שערים הכחוז מדבר, שרוב דעתם לעניים הוא, וקא
בעי דוד רחמי עלה דמילתא שבור זרוע רשע ותן שבע צבולם,
ומתוך כך זרועו שבורה ע"כ. ומ"ש שהוא שובר אידן יראה
שובר ומבטל האיד שהם חושבים לתת על העניים. אך קשה
דלפי זה נותן טעם לשם אד היפך הוראת טעמו, שהטעם
הנתון הוא שמסיר האיד, וא"כ לא הו"ל ליקרא אד אלא ששון

ושמחה כשם עב וענין וכו' שמורים על הטעם שנותן. ומדברי
הערוך בערך אד נראה שהגרסא היא שהוא שובר בעלי
שערים. ולפי זה אמר רבי שנקרא אד על היותו אד לבעלי
שערים. וענין השמחה היא כפשוטה ששבור זרועו, כפירוש
שבור זרוע רשע הנו':

שהוא שובר כו'. עם היות טעם
זה וטעם ענין ונשיאים
לודקים יותר בגשמים ענין שהן
העושים עניים אלו. באמת, נחשו
שמות אלו לעניים שהן התחלה
לגשמים, שהתחלה יותר מחלי
הכל:

שעושה הבריות עניים אלו
לאילו. שבימי השופע
הבריות עינם יפה זה לזה ואין
קטטה ביניהם ולא עזות,
וכדכתיבנא לעיל ס"ד [ד"ה ואחריו]
במולת הגשמים. פירוש אחר
שע"י התבואה נענה אחד לחבירו,

שמי שיש לו יהיה מכובד וישמע אחד לחבירו כדי שיפרנסהו.
וגרסת הערוך היא עניים אלו לאילו, ולפי"ו יהיה פירוש
היפך. נשיאים אלו על אלו שע"י התבואה משא ומתן צבולם
וזה יעשיר יותר מזה, ויהיו קצתם נשיאים על אחרים וקצתם
עניים מאחרים. אי נמי כדפרש"י שיש שדה מתברכת ושדה
שאינה מתברכת ומתנשאים אלו על אלו:

נשיאים שהוא עושה וכו'. ולא קאמר שהם נשאים על
הארץ, שלא יפול לשון נשיא אלא בצנשים, וא"כ
לשון גובה או התרוממות מיצעי ליה. ולגרסת עניים הנו' אחי
שפיר טפי, שכלפי שנקרא על שם שעושה עניים, ראוי שתקרא
על שם שעושה נשיאים אלו על אלו:

שעושה חזיונות ברקיע. יראה מלשון מראה, שע"י הענין
יהיו אותות ורשומים נראים צרכים. וגרסת הערוך
שעושה חזיונות ברקיע, ולפי זה יהיה מלשון אחריו שעלמה
בו חזיון [סוכה לד ע"ב], והכל עולה לענין אחד:

ומשרה רוח הקודש על הבריות. לא נחזר לי טעמו.
ושמא הכוונה בזה שהוא סיבה לרוח הקודש, כי אין
הנבואה שורה אלא מתוך שמחה [שם ל ע"ב], וע"י המטר
שמחה צבולם כנ"ל בס"ד. ואין קושיא מהעדר מניאות רוח
הקודש עכשו, כי תחכמה סיבות אחרות. או שאמר כן על
זכות האויר המחכים. ועל דרך דרש י"ל, כי רוח הקודש הוא
רוח חיים וצריאות אשר צו יתקדש הגוף מחלאת החלאים אשר
זה נמשך מהמטר כלעיל בס"י הנו'. אי נמי שרוח הקודש
הוא רוח דעת ויראת ה' הנקנה מהמטר לשרירים, מראיית
ההשגחה והנסים אשר בה כזכר שם.

וארבע שמות נקראו לארץ. אידי דאיירי לעיל צנעם
שמות הענין, מייתי הא דרשנ"ג נמי הכא, וכבר כתבתי
לעיל [ד"ה חמשה] טעם דרישת טעמי השמות:

שם ארבע

א (יב יב)

הענין
דנשיאים
א (יב יב)

א (יב יב)

הענין
א (יב יב)

יב

יב

יב

יב

א (יב יב)

א (יב יב)

יב

* [מקור]

לא אמר כי הכא, דא"כ מה טעם צבריה * ליצבה ארץ טפי משאר שמות, ולשאר השמות לא חש לתת טעם, דמלי מימר שהן הסכמיים, וקראן הכחוז בלשון בני אדם, אבל ארץ הוא נקרא מפי הש"י, וזרין לתת טעם. ולרש"ג י"ל דנקט ארץ צבריה, דתקופת ניסן עדיפא מכלהו. אי נמי דס"ל כמ"ד [ר"ה יא ע"א] בניסן נברא העולם: שהיא מריצה פירותיה. שאז ממחרת להנמיח הפירות, ועמקים יעטפו בר [מהלל סה, יז]: מתבלת את פירותיה. כי אז מתמקקים הפירות ונגמר ציטון מחוס השמש. מתבלת מלשון תבלין:

בולין בולין של אדמה. פרש"י ז"ל לפי שבחלת תקופת תמוז העולם חס ואדמה מתפרכת, ובתקופת תשרי שיווד רוב המטר, הארץ מקובצת כבולין של מלח. ולי נראה לפי שאז זמן חרישה, ומחמת החרישה פור החפוררה ארץ ועשויה בולין בולין:

בולין בולין של אדמה. ואדמה רוב שמושו כמו עפר, שר"ל מעט מהעפר או צרור וכיוצא, כגון מוצח אדמה [שמות כ, כא], עפר מן האדמה [בראשית ג, ו], אדמת עפר [דניאל יב, ט], ולכן יורה זה השם על בולין של עפר, אבל ארץ ותבל ארקה לא נאמר אלא על כל הארץ בכללה:

שהיא מורקת פירותיה. מלשון הורקה, שאז הפירות כמושים ומוכספים, וכהיה דפ' הנודר מן הירק [מדרש נח ע"א] אם היו עלין שלהן שחורין אסורין, הוריקו מותרין:

יג במה גשמים יורדין. אידי דקיימין צירידת גשמים צאיד יעלה מן הארץ, מייתי הנך מילי דגשמים לפרש שיעור אשר צו השקה מטר האדמה. דאפשר דע"פ דברי ר' שמעון בן אלעזר דאין טפח יורד מלמעלה וכו', יתפרש צאיד יעלה מן הארץ דרמיו להחוס העולה מלמעלה לארץ, ולהכי צעי לאחרי הכא הא דר' שמעון בן אלעזר, ואקדים לה הא דר' מאיר ור' יהודה דמיירו צעין הטפחים הראוין לירידת גשמים:

במה גשמים יורדין ויהיה בהם כדי רביעה. לפי ששנינו בפ"ק דתעניות י' ע"א [הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים, התחילו היחידים מתענין ג' תעניות, הגיע ר"ח כסלו ולא ירדו גשמים, צ"ד גזרים ג' תעניות על הצור, עברו אלו ולא נענו צ"ד גזרים ג' תעניות אחרות וכו', להכי צעי אם היו מתענין, במה גשמים יורדין ויהיה בהם כדי רביעה, כלומר כדי סיפוק שיפסיקו התעניות. גם רש"י ז"ל פירש זו להפסקת תענית. ובסוף פ"ג דתעניות [כה ע"ב] תניא להך צרייתא הכי, תנו רבנן עד מתי יהיו הגשמים יורדין והצבור פוסקים מתעניתם, כמלא צרך המחרשה דברי ר' מאיר, וחכמים אומרים במריצה טפח, צנינוית טפחים, בעבודה ג' טפחים. ופרש"י דתנן עברו אלו ולא נענו, אבל נענו שוב אין

ארבע שמות נקראו לארץ. וא"ת ה' הן, כדכתיב [מהלל מט, ב] האזינו כל יושבי חלד, וגרסינן בשוחר טוב [שם] זו הארץ, ולמה נקרא שמה חלד, שבעיניהם של רשעים מעלה חלודה בגהינם לעמיד. וי"ל דס"ל כהיה דירושלמי דרש פ' ח' שרצים [שנח פ"ד ה"א] דאמר למה הוא מושל כל באי עולם לחולדה, לפי שכל מה שיש ביצבה יש בים חוץ מן החולדה, דלפי זה לא נקראת הארץ חלד אלא כינוי הוא לבאי עולם. ולפי דרש"ג ז"ל שמתל יושבי אינה סמוכה אל מלח חלד, שא"כ יהיה דמיון החולדה לעולם, לא לבאי העולם שהם היושבים בו, והו"ל כאלו כתיב האזינו כל יושבי(ם) העולם הדומים לחלד. והמפרשים פירשו אנשי הזמן. וכן פירשו יושבי חלד [ישעיה

לח, יא] מלשון זמן, והם שמות נרדפים לזמן, ואפשר שיהיה כן דעת רש"ג. ואמנם עפר פשיטא שאינו שם לכלל הארץ אלא על חלק העפר הלקוח מכללה, על דרך [דברים כח, כד] עפר ואבק. וראה מפ' שלוח הקן [חולין קלט ע"ב] גבי מלא קן צראשו של אדם, ממה שפרש"י שם. גם קרקע מצויר שלא נאמר על שם הארץ אלא פירושו ענין יסוד ותחתית, קרקע המשכן [במדבר ה, יז], קרקע הים [עמוס ט, ג]. ואפי' בלשון רז"ל שקורין קרקעות לשדות, אינו אצלם שם כולל לכל הארץ, אלא לשדות פרטיים או בתים וכיוצא. מיהו צספרי [ילקוט משלי רמז חקמג] שנו אמר ר' אלכסנדרי מהו בתבל ארצו [משלי ח, לא], מכאן די' שמות יש לארץ, ארץ, אדמה, חרבה, יצבה, ארקה, תבל, חלד, ראשית גיא, שדה כו'. ורש"ג לא ס"ל דחרבה ויצבה שם לארץ רק תואר על המקרה לשעמו, וגיא ושדה אינו שם כולל אלא שם מקומות פרטיים. וראשית לא ידעתי היכן נקראת הארץ כן. ולקמן ספר ג' פכ"ט [טז] ו' שמות לארץ, ורש"ג פליג עלה: תבל. כדכתיב [דברים כד, א] לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה:

ארקה. כדכתיב צרמיה [י, יא] אלהיה די שמיא וארקה לא עבדו. ואע"פ שהכחוז לשון ארמי, אין לומר דארקה תרגום של ארץ, דבכל מקום מתרגמינן ארעא. אך קשה שמה ארץ בלשון ארמי ארקה וארעא, וא"כ לית לן ראייה שד' שמות לארץ בלשון הקודש. ושמה י"ל דא"כ החס דכתיב יאבדו מארעא למה שנה ולא כתב שניהם ארקה או ארעא, אלא משמע שה' לשון הקודש והשני ארמי, ורצה לכתוב ב' לשונות. ואין להקשות כיון דקרא בלשון ארמי היכי קאמר ארקה בלשון הקודש, דאלה דכתיב צסיפיה נמי בלשון הקודש:

ארץ בגד תקופת ניסן. הא פליגא אדלעיל פ"ה [ז] דאמר לפי שרצחה לעשות רצון קונה. וי"ל דרש"ג לא ס"ל הכי, שטעם זה בלתי מספיק רק לשם ארץ, ולפי שרצחה לתת טעם לכל ד' שמות אמר שהם כנגד תקופות ד'. וההוא דלעיל

41e

נריכים להתענות. ונראה דמאי דקמני הכא כדי רביעה פירושו כדי שיהיה בו סיפוק לארץ להנמיחה, דמטעם זה איקרי ירידת גשמים רביעה, כדגרסינן בפ"ק דמעניות [ו ע"ב] מאי לשון רביעה, אמר ר' אבהו דבר שרובע את הקרקע,

כדאמר רב יודא מטרא צעלה לארעא הוא, שנאמר וישעיה נה י' כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ג' והולידה והנמיחה, ופרש"י כאדם שמוליד:

במלוא בלי מחרישה של ג' טפחים. שכלי המחרישה יורד בעומק הארץ ג' טפחים, וכשנכנסו גשמים צארץ כשיעור זה,

אז מועיל לתבואה הנזרעת. ומאי דנקט כלי מחרישה, לאשמעינן טעמא שזשיעור הזה יועיל, לפי שזה שיעור המחרישה. ובהיה דמיימי בגמ' לא קמני ג' טפחים אלא כמלא צרך המחרישה, ופרש"י אם טשטשו הגשמים בעומק הקרקע כשיעור שורת מענית המחרישה. צרך המחרישה, כלי שחורשין בו ומצריכין אותו סמוך לקרקע כשחורשים בו, כלומר מלא המלס, שיראו המים בתלס מחרישמו. והר"ן [שם ח ע"ב] פירש צרך המחרישה, חריץ שבין תלס לתלס. ונראה דאידי ואידי חד שיעורא הוא:

בקשה טפח. לפי גרסא זו נראה שההבדל הוא מזד טבע הארץ ענמה, שיש ארץ קשה שאין בה לחות, כארץ הנגב. ושבועה היא הארץ שיש בה לחות מענמה, שאינה נריכה כל כך גשמים, כארץ המישור שבו נקל לרדת זה המים, הילכך אם לא ירדו ג' טפחים לאו כלום הוא. אבל בהיה דמיימי בגמ' שהזכרתי בסמוך חני בחריצה טפח. צבינונית טפחים, בעבודה ג' טפחים, ולפי זה צענין חרישה תליא מילתא, וכן פרש"י והר"ן, אע"פ שנתחלפו קלת בפירושן. דרש"י פירש בחריצה, קרקע יבשה טפח, כיון דחריצה היא ונכנסו בה הגשמים טפח, ודאי רוב גשמים ירדו. בעבודה, חרושה כגון שדה ניר הנכנסים בה גשמים הרבה, ג' טפחים, דאפי' בגשמים מועטים נכנסים בה בטפח או בטפחיים. והר"ן [שם] פירש בחריצה, בקרקע שלא היתה עבודה מזמן הרבה, טפח כדי שירדו גשמים צבינונית, שהיתה עבודה מזמן קרוב ועכשו אינה עבודה. וא"כ צריך להסכים פירוש הא דידן להיה, כיון דכולה חדא צרייתא כדכתוב לעיל. ואע"ג דדפוס הגמרא חני להך סברה צס חכמים, הנה הרי"ף [ח ע"ב] והרא"ש [פ"ג ס"י טז] גרסינן בה ר' יודא אומר, ולכן צריך לידחק ולומר דפירוש שצעה היינו חרושה, ש"י החרישה היא שצעה מיד צמים:

אין דף טפח יורד מלמעלה וכו'. בסוף פ"ג דמעניות [כה ע"ב] איתא הכי, ר' שמעון בן אלעזר אומר אין לך טפח מלמעלה שאין תהום יוצא לקראתו ג' טפחים. ופריך בגמ' והתניא טפחיים, ומשני לא קשיא כאן בעבודה כאן בשאינה עבודה. ופרש"י ז"ל אין לך כל טפח, כשנכנסו הגשמים בעומק הקרקע טפח, תהום עולה ומתגבר טפחיים. ואע"ג דסמיכה

חרעתא אלפא גרמידי כפ' החליל [סוהה ג ע"ב], אפילו הכי רטיבותא מהניא. והתניא תהום יוצא לקראתו ג' טפחים. הא דקמני טפחים ותו לא בעבודה, דאע"ג דנכנסו טפח בקרקע, פורתא הוא דנחית, ואחאי לא נפיק תהום לקבלה ג' טפחים. וזה הפירוש עולה להווא לישנא

דקמני אין לך טפח מלמעלה, שיפורש אין לך טפח נכנס בקרקע מלמעלה, כלומר מזד פניה שלמעלה, אבל לישנא דהכא דקמני אין דף טפח יורד מלמעלה, ע"כ צריך לידחק ולומר דהכי קאמר, אין לך מטר יורד מלמעלה כשיעור שיהיה טפח בקרקע. אמנם צ"ע

דבעבודה טפחים, קשה דלפי זה אין שיעור המטר היורד מלמעלה צב' הצרייתות שזה, שלפי האומר תהום יוצא טפחים, הטפח היורד כיון שהוא משוער בעבודה המים מועטים, ולפי האומר ג' טפחים, הטפח היורד כיון שהוא משוער בקרקע יבשה המים רבים, ומאמר אין כל טפח יורד מלמעלה נראה ששיעור המים היורד מלמעלה שזה צמיהן. והיותר קשה לפירושו דלישנא דגמ' דכאן בעבודה וכו' משמע דאוקי הראשונה שאמרה טפחים בעבודה. ומה שהכריח לרש"י ז"ל לפרש צהיפך, מבואר הוא שהוא לפי הנוסחא שכתוב שם התהום עולה וכו', שנראה שעליית התהום היא צעדי הארץ צפניה שכנגד התהום, ולפי זה מבואר שאין עבודת הקרקע מעלה ומוריד, דלא מסתבר שיהיה העבודה של מעלה גורם לתהום שיעלה יותר. ולזה אמר שההבדל הוא כשיעור המטר, כי לפי נחיתת תהום שלמעלה יתן תהום של מטה, ושם החילוק מעבודה לצלמי עבודה כשיעור המטר. אמנם לישנא דהכא דמני שאין הארץ עולה כנגדו טפחים, ולפי לשון התוספתא

[מענית פ"א ה"ד] דמני שאין הארץ פולגת כנגדו טפחים, יראה שאין עליית הטפחים צעליית התהום על עובי הארץ שעליה אלא למעלה, אבל הטפח היורד מהמטר, וזה שהתהום מתגבר ומלחלח כל הארץ, באופן שהארץ תשאב ממי התהום ותפלוט טפחים למעלה אלא הטפח שירד צו המטר. ולפי זה נוכל לפרש דאין כל טפח יורד מלמעלה דמני צב' הצרייתות שיעור אחד, והכי קאמר אין דף בל טפח ממים יורד מלמעלה, כלומר שיעור שירדו טפח בקרקע, וסממא הוא בקרקע שאינה עבודה, דבהא משערין לטפח. ומאי דאוקימנא כאן בעבודה וכו', יראה דהא דאמר שהארץ עולה כנגדו ג' טפחים היינו בעבודה, דכיון שירדו מים כל כך שצאר קרקע ירד טפח, צהא דהיא עבודה ודאי שירדו בעומק הקרקע טפי מטפח טוצא, ולהכי יעלו שלשה טפחים ממה שצאצה מהתהום, כי כל עוד שיכנסו הגשמים בעומקה, יועיל ללחלח אותה יותר, ולהציא מי התהום העולים יותר, שכל עוד שהיא מלוחלת תפחה ותסתפג ותשאוב ממי התהום העולים לקראתה. גם מהא דשלי פרקין [יט] דאמר חרוב ושקמה וכו', משמע דמי התהום עולין ממש עד שרשיהם, דאי לרטיבותא צעלמא לימא דרטיבות המטר

מהני לשורשים ההם, אע"פ שהם צוקעים צאריך הרצה, דיותר קל שיועיל הרטיבות מלמעלה שהוא יותר קרוב אליהן. ובפרקי ר"א [פ"ה] אמר בהדיא ר' יהושע אומר עזיה של ארץ מהלך ס' שנה, ותהום אחד שהוא אלל גהינס נוצע ומולא מים [תמים] לתענוג בני אדם, הרי שמהם עולין מים ממנו, וא"כ

הכי נמי נפרש הכי:

מה טעם תהום אל תהום קורא מים העליונים למים תחתונים, כדאמרין בסוף פ"ג דתעניות [כה ע"ג] **כשנמסכים** המים צג תהום אומר לחזירו אצו מימין, שנאמר תהום אל תהום קורא. ופרש"י מים עליונים ומים תחתונים. כנורין אותן צ' ספלים. ועוד גרסינן התם אמר רבה לדידי חזי לי האי רידיא, דמי לעגלא תלמא ופרסקין שפותיה, וקיימא צין תהומא תמא לתהומא עלאה. ופרש"י תהומא עלאה, מים

העליונים. ואפשר ג"כ לפרש צרימא דילן דתהום אל תהום כולה צמים התחתונים, כי תהומות רבים הם. והכי פירוש, תהום אחד קורא לחזירו לצא ולעלות לקול צנוריד, ר"ל לקראת המטר היורד מלמעלה צמים היורדים צנורות, אלל להא דר' לוי דצמון היינו מים העליונים ומים התחתונים כמו שנפרש. ועיין לקמן ספר צ' פ"ה ס' א': **יד** המים העליונים **הוא** משום דאירי צתהום אל תהום, מייתי דברי ר' לוי שפירש להו צמים העליונים והתחתונים שקוראים אלל לאלו:

העליונים וזכרים. נראה דמשום דגשמים הארץ יולדת כמ"ש צפ"ק דתעניות [ו ע"ג], למה נקרא שמה רביעה, שרובעת את הקרקע וכו', לכן דימה העליונים שמהן הגשמים לדעת רובי חכמי ישראל וזכרים, והתחתונים דנקבות, שעי' שניהם הארץ זומחת, שהתהום עולה כדלעיל, ועיקר הם העליונים. ואע"ג דלפעמים מהתחתונים לצד זומחת כהוא דפרקי ר"א שהזכרתי לעיל ס"ט ד"ה ממיין, לא חייש לה, שאין זה אלל דרך זנות. ועוד דיחידא היא כדכתיבנא התם. ואפשר שקראן זכרים ונקבות, לפי שאלו נכנסות לתוך אלל כדמפרש ואזיל. ולשיטת הרב צמים העליונים הנ"ל צפ"ד [ג ד"ה ופירושיהן] י"ל שקרא העליונים זכרים שהן כפשוטים מחומר, שהרי אינן צפועל ממש, והן כצורה העומדת בעצמה, והתחתונים נקבות שנלצצו בחומר. ולשיטת בעל העקידה [שער ג] קרא הנמצאים העליונים זכרים, לפי שהם פועלים בזה המציאות, והתחתונים נקבות שמתפעלים מהם. וכן י"ל לשיטת מגן אבות. ובעל מגלה עמוקות כתב ו"ל, המים העליונים וזכרים וכו', סיבת המטר עליה הקיטור מן הארץ מזד הכאת ניצוץ השמש וניצוי הכוכבים, שמנענעים האיד הרטוב לעלות

יג

פ"ה ס"ג

י"ג כ

× (א"ה ת"ה פ"ה) ×
(א"ה צ"ה פ"ה)

× (א"ה פ"ה)

למעלה, וכשיחקצן ויתעצה יתהוה המטר, והכחות העליונות הנשפעות מהכוכבים הן סיבות רחוקות צאמצעות ניצוץ השמש והם פועלים, ויסוד הארץ והמים הם נפעלים. וזה אומרו העליונים וזכרים, שהכוכבים סיבות פועלות צשיקצלו המים התחתונים ניצויהם ועלו הקיטור שמהם יתהוה המטר למעלה, וסיבת המטר הוא המטר עצמו חוזר חלילה, שלחיות הארץ למה מעלה קיטור צאמצעות הניצוץ שהוא שלוחו של מקום. ורמזו אונקלוס צאומרו וענגא הוה סליק וכו':

והן אומרים אלל דא"ו. העליונים לתחתונים. ויראה שזה דרך משל, לפי שהן צ' מינים ולא היה ראוי שיצמזמו אלל צאלו, אמר שה' מערבן יחד, עם שאינן מטבע התחתונים לקבל טובמן.

אתם בריותיו העומדות צאריך, ואנו ש"ווחיו. כדכתיב [איוב ה' י] ושולח מים על פני חולות, שה' שלחו להוליד את הארץ, ולכן ראוי לכם שתקבלו פני שלוחי בוראכם, דעצד מלך מלך [שטעות מו ע"ג]. או יראה אף על פי שמדרגתינו מתחלפות, כיון דכולנו אל אחד צראנו וגמלינו לעבודתו, אין לנו להבדל אלל להשתתף בעבודתו, על דרך מה שאמר ר' אבהו [סוטה מ ע"א] מיניה ומיניה ליחיקר מרי עלמא:

הה"ד תפתח ארץ. דכתיב [ישעיה סג] הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו דדק תפתח ארץ וכו'. והכי מפרש ליה, ירעיפו השמים מימיהם, ויפתחו מים התחתונים לקבלן. והארץ שם כולל למים ג"כ, על דרך [צראשית א' ג] והארץ הימה תהוה, שהיא כוללת כל היסודות. ולשיטת בעל העקידה הנ"ל אחי שפיר. אי נמי הכי פירוש, תפתח הארץ לקבל המים העליונים להורידן צמי התהום אשר צאריך מתחת. ומה שלא פירש תפתח ארץ לקבל המים לשמייתה, דלשון פתיחה לא יוכל בזה, דתשמה או תשצע ארץ מיצעי ליה. וא"ת ולמה לא יפורש הכתוב כפשוטו שעי' הגשם תפתח הארץ ותולא צמיחה. י"ל דא"כ קשה מאי ויפרו ישע, שאחרי הוצאת הצמחים ליכא פריה ורביה, דפריה ורביה משמע צעת ההולדה: כנקבה שהיא פותחת. כי צריך שהארץ תפתח לקבלן שיכנסו בתחתונים, כנקבה שפותחת לזכר. ואפשר שירצה שהארץ מקבלת אותן צמשוקה, על דרך [תהלים סה ג] פקדתי הארץ ותשוקיה כנקבה שפותחת לזכר, דיותר משהאיש רוצה האשה רוצה [קדושין ג ע"ג]. ועל דרך בעל העקידה יראה שהגשמים צריכים הכנת הארץ ויסודותיה להיות למים ע"י תנועת הגרמים. אי נמי ציאר מ"ש שהעליונים הם פועלים במדרגת הצורה והתחתונים במדרגת החומר.

יג

יג

יג
(יג א"ה פ"ה)
(יג א"ה פ"ה)

שהן פריין ורביין. ומנמיחים ומולידים את הארץ:
 זו ירידת גשמים. שהיא באה בצדק על הצדקות, כדכתיב
 [מהלים פה, יג] ולדק משמים נשקף, והיא מהדברים שנחנו
 במתנה לעולם, כלעיל בפ"ו [ו]:

זו ירידת גשמים. קשה שהרי כבר
 אמור באומרו הרעיפו שמים,
 וכבר אמר שהמים העליונים
 אומרים וכו' והארץ פותחת ופרים
 ורבים, וכל זה אחר ירידת גשמים
 הוא, ומאי קאמר אח"כ ירידת
 גשמים, דעד השתא במאי עסיקין.
 וליכא למימר דאמאי כההיא דאמר
 בפרקי ר"א [פ"ד] שכתבנו לעיל
 בפ"ד [ג שס] שממים העליונים

מזיעים טפות ויורדים למלוחים ומשם העצים שואצים אותם
 ויורדים גשמים, ועל קבלת מי המלוחים הטפות אמר תפתח
 ארץ, ואחר זה לדקה תלמיח, דהיינו ירידת גשמים. דהא שהן
 פריין ורבים לא משמע אלא אחר ירידת גשמים בארץ כדפי'.
 ועוד קשה מאי יחד. וי"ל דהכי קאמר, שהקב"ה מזהה לשמים
 הרעיפו שמים כדי שתפתח הארץ לקבלם ויפדו ישע, וקמ"ל
 בסיפא שמיד בשה' מזהה ירדו גשמים יחד עם מאמרו, כלומר
 שהמאמר והמעשה נמצאים יחדו בלי איחור. ואפשר יראה
 באומרו יחד, כי זו היא לדקה כוללת לכל העולם יחד, כדאמר
 לעיל [ו] שזו לאדם ולבהמה לישראל ולאומות העולם. ולשיטת
 בעל העקידה יראה שהנמצאים העליונים והמתחונים נוסדו יחד
 אלו בתנועתיהם ואלו בשניו מציהם, וזה ענין הפריה ורביה
 כלומר שמתעסקים אלו עם אלו, ואז תבא ירידת הגשמים
 בפועל:

לכך בראתיו לתקונו של עולם. כלומר דלא תאח קרא
 לאשמעינן שה' בראו, דמאי קמ"ל. ועוד מאי רבותיה
 דצריאה זו טפי מצריאת שמים וארץ, ואי אשמים וארץ קאי
 בראתים מיבעי ליה כדאמרין בפ"ק דתעניות [ו ע"ג], ולא ס"ל
 דאחא לאשמעינן ששקולה ירידת גשמים מצריאת שמים
 כדאמרין התם. דהא מעושה גדולת נפקא לן לעיל בפרקין
 ס"ד. אלא דהכי קאמר אני ה' בראתיו לתקונו של עולם,
 והוא רמזו במלת ישע הנ"ל, כלומר כדי שיהיו פרים ורבים
 לישע העולם אני ה' בראתיו. או שגרמו בשם ה' שהוא מדת
 רחמים, והשתא הא קמ"ל דמשום דגשמים נער לעולם, דקשה
 יומא דעינא כיומא דדינא [שס ה ע"ג]. לזה אמר כי אין ה'
 חפץ בצער, אלא שכונתו יתברך היא אל הטוב והתיקון ואי
 אפשר בענין אחר. אי נמי לאפוקי מהטבעיים שיחשבו
 שהגשמים מטבע התנועות היסודות ועליית האידים, לזה אמר
 כי לא אלא השי"ת בראו לצורך העולם, ולולי זרכו לא היו
 יורדים מהסיבה ההיא. ואין לפרש שלכך בראו על זה הדרך
 שיבא מלמעלה לתיקון העולם, כדאמרין לעיל [ח] מפני ד'
 דברים חזר בו הקב"ה כו', דא"כ העיקר חסר מהכתוב דהול"ל
 לכך בראתיו כן:

לתקונו של עולם. כלומר לתיקון יושבי העולם ולורך חייהם.
 ותיקונו וישובו לשונות נרדפים לדעתי, עם שאפשר
 לומר שאמר תיקונו על הדברים שהם על זד היותר טוב, וישובו
 על ההכרחי. ועל דרך דרש יתכן לומר, שתיקונו של עולם
 וישובו הוא על העולם ממש שלא

ישרף מתנועת השמש, שזה אחת
 מתעליות המטר כדכתיבנא לעיל
 בס"ד. ועוד אפשר לומר שהיות
 הגשמים מלמעלה הוא לתיקון
 העולם, והוא הקשר העולמות זה
 בזה כאש אחד, ולכן יושפע שפע
 ברכה מזה לזה ויהיו אחדים כוכר
 ונקבה.

ובבב"ל המאמר כולו י"ל דרך
 דרש, לפי שהמורגל בין המצברים לפרש כיוצא מאגדות אלו.
 וזה שהחוקרים נחלקו בענין הנורות אשר בעולם השפל,
 שקצתם חשבו שכולן נאכלות מהנצדלים, וקצתם חשבו שכולן
 מוצאות מכח החומר, וזאת הנורה האנושית כמ"ש בעל דרך
 אמונה במאמר א' ש"א וש"ד. ואמנם לפי התורניים הנורה
 האנושית מיד ה' ודאי, כמ"ש לעיל בפ"א ס"ד [ד"ה וקרינן].
 אמנם בשאר הנורות לא נתבאר דעתם. ואומר שר' לוי רמז
 בזה אל הדעת הא', ולזה אמר שהמים העליונים זכרים,
 ר"ל שמהנמצאים העליונים יושפעו הנורות, ומהמתחונים הן
 החומרים. ולפי שהחומר והנורה הם ב' הפכים ולא היה ראוי
 חיבורם לפי טבען, אמר שזה בכחו יתברך, כי הוא אמר ויהי,
 וזה אומרו אתם בריותיו וכו', כי השי' המציא החומר ושלח
 אליו הנורה, ולכן ראוי שיזדווגו. וקרא החומרים בריות
 והנורות שלוחים, למה שהחומר אין לו שום התייחסות אליו
 יתברך הנצדל לבת, רק שהוא נצדל מאתו. אמנם הנורה מנד
 היות זה שלמות, תתיחס קצת לשלימותו יתברך ותקרא שליח,
 דשלומו של אדם כמותו באזה ענין. אי נמי לפי שהחומרים
 קיימים והנורות משתנות זו אחר זו, קרא החומרים בריות
 קיימות והנורות שלוחים ההולכים ובאים תמיד, ואמר שהם
 מזדווגים כוכר ונקבה אשר זה להמשך ההויה וקיום המין, וזה
 אומרו שהן פריין ורביין, כמבואר שהנורה לצדה או החומר
 לצדו אין מבוא לפריה ורביה אצלם, אבל יחדש זה מהזדווגם
 זה אל זה. ולפי שהלוחות הנורה אל החומר ע"י תנועת הגרמים
 שיכינו החומרים, והנצדל יתן הנורה, לזה אמר וצדקה תצמיח
 זו ירידת גשמים, שהגשמים הוא השפע השופע מהגרמים
 בתנועתם כנודע בטבעיים. וציאר שהיות הענין על זה הדרך
 הוא לתיקונו של עולם, כי חפץ ה' בהקשר העולמות זה בזה
 כנ"ל, וגם שע"י זה יהיה המשך ההויה כנו':

וה' עצה שבר. ואיך יעצה דריש מלשון שבר, כלומר
 כשהבריות נכנעים מלמטה בתפלה ותענית ירדו גשמים.
 ורמזא בעלמא היא מטעם קריאת שמה איד, ולא ס"ל כטעמא
 דלעיל ס' י"א. ואין לומר דאית ליה כר' יהושע דאמר [תענית
 ט ע"ג] ממים העליונים הארץ שותה. וקשיא ליה האי קרא,

15 X
 (33 ויחזק)

עסיקין
 דאמר ר"א
 כן נראה דה' בפ"ד
 פל

נראה
 יראה
 3
 (אח"כ)
 יראה

אח"כ דא
 תלמוד

(אח"כ)

א (אגף-ר) (ת)

ואהו תרציה שהענינים מתגברות, ולא נהירא לר' זכריה, לכן מפרש באופן זה אע"פ שהוא דרך דרשא, דהא בירושלמי איתא דר' שמעון בן לקיש קאמר להא דר' זכריה, ור' שמעון בן לקיש קאמר לעיל סי' י' אין ענינים אלא מלמטה.

היא דעתיה. כלומר אזלא לטעמיה דאית ליה שאין הגשמים יורדין אלא בהכנעה ותפלה:

שברו בריות את ערפן. אע"פ שמאמר הכתוב נמשך אל לקחי, יפוש כן לקחי ישבור ערפן כמטר, שמושיה מתשת כחו של אדם [סנהדרין כו ע"ב]. אי נמי כמ"ס צפ"ק דתעניות [ו ע"א] אס תלמיד חכם הגון הוא מול כטל, ואס לאו ערפיהו כמטר, וממילא ילפינן שהמטר ישבור ערפן בתפלה:

שברו בריות את ערפן. דיערוף לשון עורף משמע, דאי לשון הטפה, ירעיף מיצעי ליה, כמו הרעיפו שמים [ישעיה מה, ח], ירעיפו עלי [איוב לו, כח]. ואע"פ שהמפרשים פירשו הכל מענין אחד, דלפעמים האותיות מקורסות, כמו כבש כשב, חלד חלד וזולתם, טוב לדרוש ככתיבתו. ואע"ג דאשכחן [דברים לג, כח] יערפו טל, והטל אינו זריך לתפלה כדאיתא בירושלמי דפ"ק דתעניות [ה"א].

ר"ח

אפשר דאידי דכתב האי ליטנא במטר כתב ליה בטל: וזו כמה גשמים יורדים בו. לא ידעתי למה הפסיק מאמר ר' זכריה דלעיל צין זכריה ז', והיה דכמה גשמים יורדין ויהיה זהו כדי רביעה, דהו"ל לסמוך זו לזו דכח ענינא עסקין:

ויהא אדם צריך לברך. דתנן [בבבא מציעא ע"ב] על הגשמים אומרים הטוב והמטיב כדמייתי בסמוך:

בתחלה כדי רביעה. פירוש אס עדין לא ירדו גשמים צומן זה, זריך שירדו כדי רביעה לזרך עליהן, אבל בסוף כלומר אס כבר ירדו גשמים צומן זה ועכשו יורדים שנית, אין זריך כדי רביעה, דגשמים מועטים מספיק, שהארץ כבר היא שביעה מהפעם הא' שירדו זה כדי רביעה. והך פליגא אגמרא דילן דגרסינן צפ"ק דתעניות [ו ע"ב] אמר ר' אבהו מאימתי מזכרים על הגשמים, משנא חתן לקראת כלה. ופירש הר"ן [ס"ז ע"א] שירדו המים על הארץ ויעלו אצבעות מן המטר וילכו לקראת זה, ואחרים פירשו משינאו המים הנגרים ארצה לקראת [הגשם] היורד, ואע"פ שלא ירדו עדין כדי רביעה, מזכרים עליהן ע"כ. ומיהו לפירוש א' דפרש"י שהמים

ר"ח

י

כל פני האדמה, היא דעתיה דרבי זכריה, דאמר רבי זכריה, יערף במטר לקחי וגו' [דברים לב, ב], שברו בריות את ערפן, מיד מטר יורד.

טז [טו] כמה גשמים יורדין ויהא אדם צריך לברך. רבי יוסי בשם רבי יהודה ורבי יונה בשם רבי שמואל אמרין, מתחלה כדי רביעה, ובסוף אפלו כל שנה. רבי חייא בשם רבי יוחנן אמר, בתחלה כדי רביעה, ולבסוף עד שיירדו פני הקרמיר. רבי ינאי בן רבי ישמעאל בשם רבי שמעון בן לקיש אמר, בתחלה כדי רביעה, ולבסוף כדי שתשרה פי המגופה. ויחלוא כמה גשמים יורדין ואין פי מגופה נשרית, אלא תהא נראית באלו שרויה.

יז כיצד הוא צריך לברך, בחדא דתנינן [ברכות גר ע"ב] על הגשמים ועל

של שציל אחד פוגעים במים של שציל אחר, אפשר דלא פליגי, דכיון דהן פוגעים בשצילים רבים הם כדי רביעה. אבל מ"מ פליגי, דגמרא דילן לא פליגי בין תחלה לסוף, ואנו אין לנו אלא כגמרא דילן, וכן פסקו הפוסקים ז"ל. ובירושלמי [תענית פ"א ה"ג] אית מ"ד להפסק תענית

נאמר, ולפי זה הכי פירוש, בתחלה שאם תעניתן במחלת ירידת גשמים, כלומר שעדין לא ירדו כלל והיינו צריעה שלישית, שכשלא ירדו גשמים עד השלישית מתחילין להתענות, ואז זריך שירדו כדי רביעה להפסיק התענית, כיון דעדיין לא ירדו גשמים כלל, אבל אס כבר ירדו גשמים ואחר כך התענו, כגון שפסקו גשמים צין גשם לגשם כדמתן בריש פ"ג דתעניות [י ע"א] אז גשמים מועטים שירדו סגי להפסיק תעניתם:

שידחו פני הקרמיר. דנתי דלא צעין כדי רביעה, כדי שידחו פני הקרמיר מיהא צעין, והיא הלצינה העשויה מעשה ידי יוצר שקוראים קיירימט כלשון ישמעאל, ומסכין זה הגומא. ור' שמעון בן לקיש מזריך טפי כדי שתהיה המגופה נשרית, שהיא יותר גדולה, וזריך מים טפי מהקרמיר:

והלא כמה גשמים יורדים בו. דכדי שמהא נשרית משמע שהיא נמחית. ופריך שבבמה גשמים אינה נמחית שהיא חזקה, ומשני דלאו נמחית ממנו, אלא שירדו עליה כל כך גשמים שנראית כנמחית. ויש מפרשים והלא כמה גשמים יורדים בו, שאין המגופה צחוק שירדו המים עליה כקרמיר, ונראה ממי תהיה שרויה. ומשני אלא תהיה נראית שאנו נשער שירדו מים ככדי שריית פי המגופה. ולא נראה דמאי דעתיה דמקשה ודאי אילו היא צחוק קאמר.

יז כיצד הוא צריך לברך. קשה כיון דמשנה שלימה היא צפ' הרוח [בבבא מציעא ע"ב] מאי דעתיה דצבי כיד, ואי חד הוא הצעין דלא הוה ידע מתני, מנ"ל שזריך לזרך כלל דצבי כיד. ועוד דר' זכריה היכי מיימי לה מקרא, דמנ"ל דשמועה טובה הטוב והמטיב דיליף מינה לגשמים, ואי ממתני' קים ליה לצורות, הא נמי צהיה מתני' מני גשמים וקרא למ"ל. ואין טעם לומר דמשום דכתיב שמועה טובה יליף דאמר זכריה כלשון הטובה. ונ"ל דכיד לאו צעיה היא, אלא משום דצבי לאתויי הא דר' זכריה ודיחוקאל דבסמוך, קאמר ברישא דינא דמתני', כלומר כיצד צריך לברך הא פשיטא כהדא מתני',

י"ח ט"ז

ר"ח

י

ור' זרכיה נמי לאו מקרא קילף אלא יהיז טעמא למתני' דקאמר חדא זרכיה לתרווייהו, דזשלמא לשמועה טובה אחי שפיר הטוב והמטיב שנתנה לו טובה מחודשת, אבל גשמים אינו נראה טובה פרטי לאדם שיטמח בו כל כך, ואמר דאיכא סמך לדבר מדאיתקשו בקרא:

אף מים קרים. דהיינו ירידת גשמים, הטוב והמטיב. והא אסמכתא היא, דעיקרא דקרא זרכיה קמייירי כדאיתא צפ' יום הכפורים [יומא עו ע"א]. ושמא דלא ממעטינן התם אלא דלא מייירי בשמיה, מדלא קאמר בנפש אלא על נפש, אבל ירידת גשמים שייך שפיר למוכתב זה על שהן יורדים על העיפיים, וקרא מייירי זרכיה וגשמים. וא"ת אי אסמכתא היא, נימא דזשחיה נמי ינרך הטוב

והמטיב, ומים קרים יהיה שחיה דרך אסמכתא, וזין כך וזין כך כיון דעיקרא דקרא זרכיה מייירי, נימא דלזכרון על רחיה הטוב והמטיב. הא לא קשיא, דלא שייך הטוב והמטיב אלא בטוב מחודש בשעתו, כזכורה טובה וירידת גשמים וזולתם, אבל בשמיה ורחיה שעתה לא נחחדשו לו המים אלא שנא ליהנות מהן, אין לזכר כן. ועוד דלא שייך הטוב והמטיב אלא על טוב שיש בו שיחוף לאחר עמו, כדאמר צפ' הרואה [שם] כללו של דבר על שלו ועל של חבירו מזכר הטוב והמטיב, וזשחיה ורחיה ליכא הנאה אלא לדידיה. ולא דמי לריבוי יינות, שהזכרה על חידוש היין הצא בשעודה, שאז עומד ליהנות בו כל בני השעודה, אבל הנאת השמיה והרחיה אינה אלא לשותה ורוחץ לבד. אך קשה קצת למה לא חיקנו שום זרכה על הנאת הרחיה. ושמא מפני שרוב הרחיות אינן להנאה אלא להעביר הזוהמא, לא חקנו לזכר אפי' לרוחץ להקר, כי מי מפסי:

בדין מברך אבא יחזקאל. לא פליג אמתני, דמתני' דאיתא טובא, והא דאיתא פורתא. ואיצעית אימא הא והא דאיתא טובא ולא קשיא, הא דאית ליה ארעא, הא דלית ליה ארעא, כדמוקמינן צפ' הרואה [שם]. ודע דגרסינן חו התם אית ליה ארעא הטוב והמטיב מזכר, והתנן זנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר זכרון שהחיינו וכו', שלו ושל אחרים אומר הטוב והמטיב. לא קשיא הא דאית ליה שותפות, הא דלית ליה שותפות. ועל פי לשון זה פסק הר"ף [שם מג ע"ב] שאם יש לו שדה בשותפות עם אחר מזכר הטוב והמטיב, ואם אין לו שותף בשדהו מזכר שהחיינו. וטעמו דס"ל דכי משני לא קשיא הא דאית ליה שותפות וכו', היינו דכי יש לו שדה בשותפות עם אחר הוא דמזכר הטוב והמטיב, וכשאין לו שותפות בשדהו עם אחר הוא דמזכר שהחיינו, והיינו מתניתין דזנה בית חדש וכו', וכי לית ליה ארעא הוא דאמר דמזכר מודים כו' שהיא זכרית יחזקאל זו, וכן דעת הרמב"ם [זכרות

בשורות טובות הוא אומר ברוך ה' הטוב והמטיב. רבי זרכיה בשם רבי לוי מיייתי לה מהבא [משלי כה, כה] מים קרים על נפש ציפה ושמועה טובה וגו', מה שמועה טובה, ברוך ה' הטוב והמטיב, אף מים קרים הטוב והמטיב. רבי יהודה אמר, בדין מברך יחזקאל אבא, יתברך יתרום ויתגדל שמך על כל טפה וטפה

פ"י ה"ה. אבל הרא"ש [שם פ"ט סי' טו] כתב דלא צעין שותף בשדהו לזכר הטוב והמטיב, דכיון דאית ליה קרקע כל שכניו משותפים עמו, וגרים אידי ואידי דאית ליה לדידיה, ולא קשיא הא דאית להו לאחרניי זכדיה. ופירש בית חדש וכלים חדשים דלית להו לאחרניי זכדיה שותפות

מזכר שהחיינו, אבל גשמים דאית לאחרניי זכדיה, שטובת גשמים היא לכל בעלי שדות, מזכר הטוב והמטיב, והיכא דלית ליה ארעא מזכר מודים וכו'. ורש"י ז"ל מסכים לפסק הרא"ש אבל לא גרים כותיה אלא כגרסה הראשונה, ומפרש חירולא דשנינן קאי בזכותיה מודים אנחנו לך גדלית ליה ארעא, הטוב והמטיב זכדיה ליה, ודקא קשיא לך זנה בית חדש אומר שהחיינו, לא קשיא, ההוא

זכנה בית חדש שאין לו שותפות זה ועליה מזכר שהחיינו, אבל גשמים זכדיה ליה ארעא טובא שיש לו שותפות זה, שהרי כל מי שיש לו קרקע שותף עמו בטובה זו:

בדין מברך אבא יחזקאל וכו'. דע דבגמרא דלין צפ' הרואה מיייתי לה בלשון זה, אמר ר' יודא מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו. ור' יוחנן מסיים זה הכי ואילו פינו מלא שירה כיס וגו' אין אנו מספיקים להודות לך ה' אלהינו עד משתחוה זרוך אתה ה' רוב ההודאות. רוב ההודאות ולא כל ההודאות, אמר רבא אימא האל ההודאות. אמר רב פפא הילכך נימריניהו לתרווייהו. והר"ף [מג ע"ב] הוסיף ופירש דתרווייהו אחתימת רבא ואחתימת ר' יוחנן קאי, שהרי הר"ז"ה ז"ל [שם] חולק ואומר דתרווייהו קאי אדר' יודא ודר' יוחנן, כלומר זריך שיאמר מודים אנחנו לך וכו' ואילו פינו וכו', ולעולם אינו חותם אלא זרוך אל ההודאות. ומ"מ עיקר פירושו כהר"ף דבדר' יודא ודר' יוחנן לא שייך לומר נימריניהו לתרווייהו, דהא כולה כר' יודא עבדינן, דר' יוחנן מוסיף הוא כמ"ס הרמב"ן ז"ל, וכן פסקו כל הפוסקים. והאידינא לית לן נפקותא בכל זה, שהרי כתב סמ"ק [סי' קנא] דזכרית הגשם אינה נוהגת עתה, וכ"כ הכלבו [סי' פין], ונתן טעם לפי שאנו תדירין במטר ואין אנו מתאווין לו כדרך הארצות שיש בהן יובש. ומיהו זשני זכרית או זכרית שיש להן יובש משמע דודאי מזכרין, וכמ"ס זכרית יוסף [א"ח סי' רכא ע"ב]:

יתברך יתרום ויתגדל. אפשר דמאי דנקט ג' לשונות אלו לא פחות ולא יותר, כי כנגד ההטבה שמטיב לעולם, וראוי לזכר על זה זכרית הנהנין, אמר יתברך. וכנגד הנס אשר בענין הגשמים שהוא כפול, שמציאות המטר דרך נס כדכתיבנא לעיל ב"ד, ועוד שהטפות מיוחדות שזה ענין נסוי כלעיל, לכך אמר יתרום ויתגדל, כי במעשה הנסים יראה גדולתו וכו':

דקאמר
[מג]

והוא
[מג]

והוא
[מג]

והוא
[מג]

שמונו אתה זן אלו מאלו. לפי גרסא זו הכי פירושו, שמהגס אתה זן הכריות אלו מאלו, שבעלי השדות

מתזכרים וקונין ונושאים ונותנים אלו עם אלו והכל מתפרנסין, כדאמרין בסמוך הכל מתזכרין. אבל הוא גרסא משוכזת, דא"כ מהן מיבעי ליה

דקאי אטפות שזכר, לא אגסם שלא נזכר בדבריו. ועוד מאי אלו מאלו שלא נזכרו הכריות בדבריו.

ועוד מה ענינו דר' יהודה ז"ר שמעון דאמר שהוא מורידן צמדה לענין זה, דלא מיסתבר דר' יהודה ז"ר שמעון מוסיף צמדה שהוא מורידן צמדה, דלא אשכחן צום דוכתא צמדה על זה. אלא ה"ג

שאתה ממניען אלו מאלו שנאמר כי יגרע נטפי מים,

כדגרסינן בירושלמי * [תענית פ"א ה"ג]. ופירושו ששפירד הטפות אלו מאלו שלא יתערבו, ולפי זה אחי שפיר דר' יהודה ז"ר שמעון דהוא פירש דכי יגרע לא אתא להא אלא לומר שמורידן צמדה.

ובשחר טוב גרסינן מוזמר י"ח [טו], כך היה אצל מברך יתצרך

ויתגדל שמים דקצ"ה שהן אלק אלפים ורוצי רצונות, ואין טפה נוגעת בצמחתה כמלא נימא

שנאמר כי יגרע נטפי מים. והא אתא לקמן ספר ה' פ"ז [ז] בלשון יותר ארוך. ומיהו ז"ע דהכא

משמע שהיותן צמדה יליף לה מצי יגרע, וצירושלמי יליף לה ממים חכן צמדה [איוב כח, כה]. וי"ל דכולה מצי יגרע מדריש, אלא

דמייתי ראיה מפורשת שהם יורדים צמדה, דמהשתא איח לן למימר דכי יגרע נטפי מים, רמז נמי אהא, וילפתא דכי גרע פירשתי לעיל פ"ד [ד ד"ה שנאמר]:

גמולים טובים לחייבים. לפי שהגשמים טובה

לנדיקים ולרשעים כדלעיל בס"ד:

א"ל כן הוה ר' סימון מברך. הכי הוא לישנא צירושלמי * א"ל

הוא מנא לך, א"ל הכין הוה ר' סימון מברך:

הנהר שמספח למדינה. שזא

שאתה מוריד לנו, ששמונו אתה זן אלו מאלו. רבי יהודה בן רבי שמעון אומר, שהוא מורידן במדה, שנאמר [איוב לו, כז] כי יגרע נטפי מים, חיד מה דאתא אמר [ויקרא כו, יח] ונגרע מערבך.

רבי יוסי בר יעקב סלק למבקרין לרבי יהודה מגדלאה, שמע קליה מבקר

אלף אלפים ורבי רבבות ברכות והודאות אנו צריכים להודות לשמוך על כל טפה

וטפה שאתה מוריד לנו, שאתה משלם גמולים טובים לחייבים. אומר ליה בן הוה רבי סימון מבקר. אומר רבי יודא, תמן

אמרין על הוול שהוא בא לעולם, ועל השבע שהוא בא לעולם, ועל הנהר

שמספח למדינה, אומר ברוך המזוב והממיב.

יח [זו] והשקה את כל פני האדמה [ב, ו]. רבי אלעזר בשם

רבי יוסי בר זמרא אומר, הכל מתברך, משא ומתן מתברך, והפרגממזמין

מרויחין. רבי יוחנן בר לוי אומר, אף מבי שחין מרויחין. רבי תיא בר אבא אומר,

אף החולין מרויחין, ואבריהון רפין עליהם. אבימי מן חבריא הוה מבקר

בישיא בר הות רביעיתא נחתה, הוה אומר ליה רבי תיא בר אבא מה אנון עבדין,

הוה אומר ליה נזוחו. רבי אבא אומר, אף אכן מוכה מרגשת. רבנן אמרי, אף

הרגים מרגשים.

אמר רבי פנחס, עובדא הוה בחדה עבו, וצדו חד נון ושמו יתיה שלש

מאות לימדין, ויתקילו יתיה מאתן לימדין. הוה תמן חד סב ציד, אומר לחון דלא

הוה תמן חד סב ציד, אומר לחון דלא

הוה תמן חד סב ציד, אומר לחון דלא

הוה תמן חד סב ציד, אומר לחון דלא

יח והשקה את כ"ה. דהו"ל מלת כל יתירא, דקתם פני האדמה בכל האדמה משמע שאין לה פנים רבים אלא

כולה משמע פני סתם; ולהכי דריש כל צאנפי נפשיה כאלו כתב והשקה

את כל, והיינו משא ומתן ופרגממזמין וכו'. אי נמי דלעולם

עם פני האדמה דריש ליה, כלומר את כל אשר על פני האדמה שהם

הסותרים והחולין וכו', ולרצון מרבינא דכל אתו נמי דגיס אע"פ

שאינן על פני האדמה:

משא ומתן מתברך. שכרנות הסתאות יש צמח לישא

וליתן ולהריות לסותרים הרצים, ואעפ"י שקתם מפסידים והם

אוצרי פירות שעליהם נאמר [תהלים י, טו] שזר זרוע רשע כדכתיבנא

לעיל, הן מיעוטא דמיעוטא, ורובא דעלמא מרויחים:

אף מוכי שחין מרויחים. שהשחין מרביצי המימות ויוצא שצנוף

היא, ולכן צגשמים שהעולם מתקרר ומתלחלח הם מרויחים, אבל שאר

חלאים לא חשיב, דלא מהניא להו גשמים, ורצים שמוזיק להם. ורבי

חייא מוסיף דאף ב"ה החוליים אע"ג דלא מהני להו טובא, מ"מ

איברייהן מתרפין ומרויחים קלת: אף אבן מוכה מרגשת. שהיא

משחנת יותר צירידת גשמים. ואפשר צירידת על

המרגלית שגדל ציס הנקרא פירל"א, שאומרים רצים שהויתה

מטפות הגשמים היוולדים לים: אף הדגים. עם היותם תמיד

צמים מרגשים בטובת הגשמים, שאז מתעדיים צמים יותר:

ושמו יתיה. לפי גדלו שיערו באומד הדעת שישקול ש' לטרין:

דלא נחת רביעתא. שלא ירדו גשמים, ולכן אינן מתענגים

והם כחשים וצערן רפה, ולא ישקלו כנראה לפי גדלן:

הנהר

שזא

א (קניני דה) רמז א ב א (א"ה א"ה) א"ה א"ה ד"ה א"ה

ורבי

א (א"ה)

א (א"ה)

א (א"ה)

א (א"ה)

א (א"ה)

א (א"ה)

יט אין הארץ שותה ממי הגשמים, ואין המים נכנסים בעמקה, אלא צפינה מלמעלה עד כדי חיוקה, שהיא מתבקעת ומתפוררת מזל היוצת, וע"י הגשמים מתבקעת ומחוקת סדקיה, והוא היסוד. כלשון נטל חסומן דתנן בכלים פ"ג [מ"ד] גצי המעלד והאומל, דהיינו פיהן וסודן המתוקן ע"י דיבוק הצרול הנקרא אזיר"ו בלע"ז, וזה הדיבוק נקרא חסום להיות על פני הכלי מחזיקו ומונעו מהבקיעה. או פירושו לפי קשויה ורפיונה. ומדכתיב והשקה את כל פני האדמה דלריש לה, דפני למה לי, אלא לומר שאינה משקה אלא פניה הפונים לצד חוץ לא בתוך מוכה. ואפשר לפרש לשון פתיחה, שבמקום הפותח משקה ולא צפנים, מלשון אחתסם רבי אלעזר דלקמן ספר ג' פכ"ג [ד] שנראה שפירושו

כחפתת: (3) דניח

אם בן מה יעשו וכו'. דברי המדרש הן ופליגא אדר' אלעזר; ור' אלעזר אמר לך כדר' לוי דנשמך: (ינחל צ"ו)

א"א כל אחד ואחד דפי צרבו. ופני האדמה דריש ליה לדר' שמעון בן לקיש דנשמך: (פל 3)

תהום עולה ומשקה. נראה שהמים עולים ממש בעוצי הארץ עד שורשיה, אבל לפי מ"ש לעיל בפי"ג ד"ה אין לך בשם רש"י יפורש על רמיבותם מיהא, והא' יותר נכון:

בזה טעם אני ד' נוצרה. לא דהאי קרא מיירי בצרוב ושקמה, דלעיל מיניה כתיב ציוס ההוא כרס חמר ענו לה, והוא משל לכנסת ישראל בזמן הגולה. אלא דכיון

נחת רביעתא. ובין דנחת, צדו חד נון ושמו יתיה מאתן לימדין, ותקילו יתיה ואשבחונייה שלש מאות לימדין.

יט [יז] אמר רבי אלעזר בר רבי שמעון, אין הארץ שותה אלא לפי חסומה, אם בן מה יעשו שרשי חרוב ושרשי שקמה ששרשיהם עד תהום, אלא כל אחד ואחד לפי צרכו. רבי חנינא ברבי עיוקה רבי ברכיה בשם רבי יהודה אמר, שרשי חפה בוקעין בארץ חמשים אמה. שרשי תאנה בוקעים בצור.

אמר רבי לוי, כך הוא בקרא אמרת לפי חסומה. וחרוב ושקמה אחד לשלשים יום תהום עולה ומשקה אותה, מאי טעמא, אני ה' נצרה לרנעים אשקנה [ישעיה כו, ג], אמר רבי יהושע בן לוי, בשעה שהמטר יורד הוא עושה פנים לאדמה.

פרשה יד

א וייער ה' אלהים [ב, ז]. בתיב [משלי כט, ד] מלך במשפט יעמיד ארץ וגו', מלך זה מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. במשפט יעמיד ארץ, שברא את העולם בדין, שנאמר [א, א]

פרשה יד א בתיב מלך במשפט וכו'. אף על פי שפסט הכתוב שהמלך נמשפט הישר יעמיד המדינה, ואם הוא איש תרומות ומקבל שוחד יהרסנה. וקרוז לזה פירושוו בפי"ג שני דייני גזירות [כמונת קה ע"ג]. דריש ליה הכא בענין זה, משום דלפי הפסט קשה דהול"ל דבר והפכו מלך נמשפט ואיש עול. אי נמי מלך שונא מתנות ואיש תרומות, ולא שיאמר באלה הענין ובהפכו הסיבה, ועוד דהול"ל ומלך תרומות כדקאמר ברישא:

מלך זה מלך מלכי המלכים וכו'. וקראו כאן בשם מלך, משום דבעי למימר שנרא העולם בדין, ודרך מלך לעשות המשפט כדכתיב [תהלים נט, ד] עוז מלך משפט אהב:

שברא העולם בדין. והיינו דכתיב יעמיד ארץ, כלומר שחידש והקים העולם בדין. ואף על פי שלשון העמדה משמע העמדת דבר וקיומו לא חידשו, מכל מקום לפעמים נאמר על חידוש והמלאת דבר, כגון כל המעמיד דין שאינו הגון [סנהדרין ז ע"ג], כל המעמיד תלמיד שאינו הגון [מקוץ זוהר ע"י קלנ]:

שברא העולם בדין. הא משמע דפליגא אדלעיל פ"ג [טו] גצי למלך שה"ל צ' כוסות ריקים וכו' כדכתיבנא התם:

שברא העולם בדין. נראה דהיינו דוקא עולם השפל דשייך בזה דין ומשפט על מעשיהם, ומה שאמר הכתוב בראשית ברא אלהים, משום דארץ נקטתם אלהים. ומה ששינה הלשון ולא אמר שנרא הארץ כלשון הכתוב, להוציאו ממשמעותו כפסגו הוא על ארץ ומדינה פרטית, וכפי זה הדרש הוא שם לכלל העולם. ומ"מ אפשר לומר שהעולם כולל לעליונים ג"כ, ודין שלהם הוא היותם כדאים לצריאה, כלומר שבדין וצדאי נצראו, שהם עובדי עבודתו תמיד, והכתוב לא הזכיר אלא הארץ משום ואיש תרומות יהרסנה, דאינו אלא בארץ:

דקאמר לרגעים אשקנה משמע שיש השקאה בדברים ידועים לעמים ידועות וקבועות, שלא כהשקאת הגשמים שאין להם זמן קבוע, דאל"כ לא יצא משל ממה שאינו נמצא, ואין מסבא אמרינן שהשקאה זו היא ע"י התהום ששורשי חרוב והשקמה הצריכים לו, ומסבא אמרינן אחד ללי יום שהוא זמן ראוי, שהיינו לא מעט ולא הרבה, אבל אין לומר דאסמכתא בעלמא נקט קרא:

הוא עושה פנים לאדמה. שמיפה אותה ומלחמה ומשוה פניה, אבל בזמן היוצת היא בקועה וכאילו אין לה פנים.